T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET BİLİM DALI

OECD ÜLKE EKONOMİLERİNDE EKONOMİK ÖZGÜRLÜK-DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM İLİŞKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ (1995-2015)

Doktora Tezi

Adnan ÖZDEMİR
1470D90108

Danışman: Doç. Dr. İsmet Kahraman ARSLAN

İstanbul, 2018

T.C. İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZİ ONAY FORMU

Uluslararası Ticaret

Doktora programı öğrencisi Adnan ÖZDEMİR 'in OECD Ülke Ekonomilerinde Ekonomik Özgürlük Doğrudan Yabancı Yatırım İlişkisi: Panel Veri Analizi (1995-2015) başlıklı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulu 27.06.2018 tarih ve 199-2 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından **oybirliği/~~oyçokluğu~~** ile Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

	UNVANI, ADI SOYADI	İMZA
TEZ DANIŞMANI	: Doç. Dr. İ. Kahraman ARSLAN	
JÜRİ ÜYESİ	: Prof. Dr.Kerem ALKİN	
JÜRİ ÜYESİ	: Prof. Dr. Elçin AYKAÇ ALP	
JÜRİ ÜYESİ	:Prof. Dr. Serdar PİRTİNİ	
JÜRİ ÜYESİ	:Doç. Dr. Figen YILDIRIM	

ÖZET

İktisat literatüründe genel olarak dış ticaretin ülke ve dolaylı olarak dünya refahına olumlu etkisi olduğu kabul edilmektedir. Çok Uluslu Şirketler en uygun üretim faktörlerini içinde barındıran ülkeleri keşfetmek için uğraşırken, ülkeler de uluslararası sermayeyi kendilerine çekmek için çaba sarf etmektedirler.

Ülkelerin dış ticarette rekabet gücünü etkileyen çeşitli unsurların yanı sıra iş yapma kolaylığını temsilen ekonomik özgürlükler de önemli bir değişken olarak görülmektedir. Teorik çalışmalar ışığında ekonomik özgürlüğün yüksek olduğu ülkelerin uluslararası ticarette daha rekabetçi olacağı öngörülmektedir. Bu çalışmada konuyla ilgili teorik tartışmalar açıklanmış ve ampirik olarak geçerliliği test edilmiştir. Bu amaçla İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD) bünyesindeki ülkelerin 1995-2015 dönemine ait ekonomik verileri kullanılmıştır. OECD'yi oluşturan ülkelerin farklı ekonomik özgürlük ve gelişmişlik seviyesine sahip olmasından kaynaklı OECD ülkeleri yüksek ve düşük puanlı ülke grupları adı altında iki sınıfa ayrılmıştır. Çalışmada Heritage Vakfının hazırladığı Ekonomik Özgürlükler Endeksi ile WDI, OECDSTAT ve UNCTAD'ın yayınladığı Cari Denge/GSYİH, Dış Ticaret Hacmi/GSYİH ve ülkeye giren Doğrudan Yabancı Yatırımlar/GSYİH verileri arasında ikinci kuşak panel birim kök ve eşbütünleşme testleri uygulanmıştır.

Bir bütün olarak OECD ülkelerine bakıldığında ekonomik özgürlüklerin Cari Denge/GSYİH ve Dış Ticaret Hacmi/GSYİH oranları ile arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğu saptanmış, buna karşın Doğrudan Yabancı Yatırımlar/GSYİH oranı ile eşbütünleşme ilişkisi ortaya konulamamıştır. Bu durum yüksek ekonomik özgürlük puanına sahip ülkelerde de paralellik göstermektedir. Ancak göreceli olarak düşük puanlı ülkeler için ekonomik özgürlüklerin her üç değişkenle eşbütünleşik bir ilişki gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Doğrudan Yabancı Yatırınlar, Ekonomik Özgürlükler, Eşbütünleşme, Panel Birim Kök, Rekabet Gücü.

ABSTRACT

In the economics literature, foreign trade is considered to have a positive impact on the country and indirectly to the World welfare. While multinational companies are trying to discover countries that have the most valuable production factors, so does countries are trying to attract foreign direct investment to their countries.

There are various factors that affect the competitiveness of the countries in foreign trade. The economic freedoms mostly implies the ease of doing business abroad are seen as a important variable. In the light of theoretical studies, countries with high economic freedom are expected to have a competitive advantage in international trade. In this study, theoretical discussions on the subject were explained and empirically validated. For this purpose, economic data from the countries within the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) for the period 1995-2015 were used. Based on the level of economic freedom and development, OECD countries are divided into two categories as high and low scores countries. In this study, second-generation panel unit root and cointegration tests were used between the economic freedoms index prepared by the Heritage Foundation and the Current Balance/GDP, Foreign Trade Volume/GDP and Foreign Direct Investments/GDP data published by WDI, OECDSTAT and UNCTAD.

As for all OECD countries, there was a correlation between the economic freedom and Current Balance/GDP and Foreign Trade Volume/GDP, while there was not any correlation with the ratio of Foreign Direct Investment/GDP. The result are same for the countries with high economic freedom scores. However, for countries with relatively low scores, economic freedom have been found to have an integrated relationship with all three variables.

Key Words: Foreign Direct Investment, Economic Freedom, Cointegration, Panel Unit Root, Competitive Advantage.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

Özet iv

Abstract v

Kısaltmalar ix

Şekil Listesi x

Tablolar Listesi xi

GİRİŞ 1

1. EKONOMİK ÖZGÜRLÜĞÜN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ 4

1.1. Özgürlük Kavramına Bakış 4

1.2. Ekonomik Özgürlük Kavramın Analizi 4

1.3. Ekonomik Özgürlüklerin Ölçülmesi 7

1.3.1.Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlük Endeksi 7

1.3.1.1. Endeksin Bileşenleri ve Metodolojisi 7

1.3.1.2. Endeksin Bulguları 13

1.3.2.Fraser Enstitüsü Ekonomik Özgürlük Endeksi 16

1.3.2.1. Endeksin Bileşenleri ve Metodolojisi 16

1.3.2.2. Endeksin Bulguları 20

2. DIŞ TİCARETTE ÜLKE REKABET GÜCÜNÜ BELİRLEYEN FAKTÖRLER VE EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLE İLİŞKİLERİNE YÖNELİK TEORİK ARKA PLAN 22

2.1. Dış Ticarette Rekabet Gücü Kavram ve Tartışmalar 22

2.1.1. Uluslararası Ticaret Teorilerinde Rekabet Kavramı ve Rekabet Stratejileri .22

2.1.1.1. Mutlak ve Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi 23

2.1.1.2. Heckscher Ohlin Modeli ve Endüstri İçi Ticarette Rekabet 26

2.1.1.3. Porter ve Rekabet Stratejileri 30

2.2. Ülke Rekabet Gücünü Etkileyen Kurumsal Yapılar ve Küresel Faktörler 36

2.2.1. Kurumsal Yapılar ve Ülkelerin Dış Ticarette Rekabet Gücü 36

2.2.2. Küreselleşme ve Uluslararası Ticaret Üzerindeki Etkileri 39

2.3. Ekonomik Özgürlükler ve Ülke Rekabet Gücü Etkileşimi 41

2.3.1. Dış Ticarette Ülke Rekabet Gücünü Açıklamaya Yönelik Uluslararası Karşılaştırma Göstergeleri 43
2.3.2. Ekonomik Özgürlükler, Dış Ticarette Rekabet ve DYY'ların Makroekonomik Etkileşim Kanalları 46

3. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI AÇIKLAMAYA YÖNELİK TEORİK YAKLAŞIMLAR 49
3.1.Doğrudan Yabancı Yatırım Kavramı 49
3.2.Doğrudan Yabancı Yatırım Türleri 51
3.3.Doğrudan Yabancı Yatırımları Belirleyen ve Etkileyen Unsurlar 53
3.4.Doğrudan Yabancı Yatırımları Açıklamaya Yönelik Teoriler 55
3.4.1. Tam Rekabet Piyasası Varsayımına Dayanan Teoriler 60
3.4.2. Eksik Rekabet Piyasası Varsayımına Dayanan Teoriler 62
3.5. Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırım Hareketleri 66

4. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN EKONOMİK ETKİLERİ 72
4.1. Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri 73
4.2. Ödemeler Dengesi Üzerine Etkileri 75
4.3. Dış Ticaret Üzerine Etkileri 77
4.4. İstihdam ve Ücretler Üzerine Etkileri 79
4.5. Verimlilik ve Teknoloji Aktarımı Üzerine Etkileri 81
4.6. Rekabet Üzerine Etkileri 83

5. OECD ÜLKE EKONOMİLERDE EKONOMİK ÖZGÜRLÜK-DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM İLİŞKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ (1995-2015) 85
5.1. Panel Veri Analiz Yöntemi 85
5.2. Panel Birim Kök Testleri 87
5.2.1. Birinci Kuşak Panel Birim Kök Testleri 89
5.2.1.1. Levin, Lin ve Chu (LLC) Panel Birim Kök Testi 89
5.2.1.2. Im, Paseran ve Shin (2003) Panel Birim Kök Testi 92
5.2.2. İkinci Kuşak Panel Birim Kök Testleri 94
5.2.2.1. Pesaran (2007) Panel Birim Kök Testi 94
5.3. Panel Eşbütünleşme Analizi 101
5.4. Ekonomik Özgürlükler ile İlgili Ampirik Literatür 103
5.5. Ekonometrik Model 112

5.5.1. Yatay Kesit Bağımlılık Testi....112
5.5.2. Birim Kök Testi....115
5.5.3. Eşbütünleşme Testi....129

TARTIŞMA VE SONUÇ....138
KAYNAKÇA....142

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ÇUŞ: Çok Uluslu Şirketler

DYY: Doğrudan Yabancı Yatırımları

ECOWAS: Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu

EÖE: Ekonomik Özgürlükler Endeksi

GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

OECD: İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı

OECDSTAT: OECD İstatistik veritabanı

UNCTAD: Birleşmiş Milletler Kalkınma Örgütü

UNCTADSTAT: UNCTAD İstatistik veritabanı

HO Modeli: Heckscher ve Ohlin Dış Ticaret Modeli

WTO: Dünya Ticaret Örgütü

IMF: Uluslararası Para Fonu

UİGE: Uluslararası İşletme Gelişim Enstitüsü

WEF: Dünya Ekonomik Forumu

BRICS: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika

MENA: Orta Doğu Kuzey Afrika ülkeleri

DKE: Düzenleyici Kısıtlar Endeksi

WDI: Dünya Gelişim Göstergeleri

WEF: Dünya Ekonomik Forumu

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1. Porter'ın Endüstrideki Rekabet Düzeyini Belirleyen Beş Güç Modeli.....32

Şekil 2. Porter'ın Elmas Modeli.....36

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1. Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlük Sınıflandırması 8

Tablo 2. Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlükler Endeksi Bileşenleri ve Altbileşenleri11

Tablo 3. Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlükler Endeksi Ülke Sıralaması - İlk 10 Ülke (2018) 15

Tablo 4. Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlükler Endeksi Ülke Sıralaması - Son 10 Ülke (2018)..... 15

Tablo 5. Fraser Enstitüsü Ekonomik Özgürlük Endeksi Ülke Sıralaması - İlk 10 Ülke (2015)..... 20

Tablo 6. Fraser Enstitüsü Ekonomik Özgürlük Endeksi Ülke Sıralaması..... 21

İlk 10 Ülke (2015) 21

Tablo 7. UİGE Dünya Rekabet Yıllığı Ülke Sıralaması (2017) 44

Tablo 8. Küresel Rekabet Endeksi 2016-2017 Dünya Sıralaması..... 46

Tablo 9. DYY Teorileri Özet Gruplar 56

Tablo 10. DYY Temel Kavramları ve Katkı Sağlayan Akademik Çalışmalar..... 57

Tablo 11. Küresel DYY Akımlarının Bölgesel Dağılımı (Milyar ABD doları)..... 67

Tablo 12: OECD DYY Giriş ve Çıkışı (Inflow, Outflow) ülke dağılımı (2016 Yılı için ve Milyon ABD Doları)..... 68

Tablo 13. OECD DYY DKE 2016 Yılı için OECD Ülkeleri 71

Tablo 14: CADF Kritik Değerleri: Kesmesiz ve Trendsiz Model..... 98

Tablo 15: CADF Kritik Değerleri: Kesmeli ve Trendsiz Model..... 99

Tablo 16: CADF Kritik Değerleri: Kesmeli ve Trendli Model 100

Tablo 17: Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonucu (Tüm Ülkeler) 113

Tablo 18: Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonucu (Yüksek Puanlı Ülkeler)..... 114

Tablo 19: Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonucu (Düşük Puanlı Ülkeler) 115

Tablo 20: Tüm Ülkeler İçin Kritik Değerler 116

Tablo 21: Tüm Ülkeler İçin Birim Kök Test Sonuçları – Ekonomik Özgürlükler.... 1177

Tablo 22: Yüksek ve Düşük Puanlı Ülkeler İçin Kritik Değerler 1188

Tablo 23: Yüksek Puanlı Ülkeler İçin Birim Kök Test Sonuçları – Ekonomik Özgürlükler 118
Tablo 24: Düşük Puanlı Ülkeler İçin Birim Kök Test Sonuçları – Ekonomik Özgürlükler 119
Tablo 25: Tüm Ülkeler İçin Birim Kök Test Sonuçları – Cari Denge/GSYH 120
Tablo 26: Yüksek Puanlı Ülkeler İçin Birim Kök Test Sonuçları – Cari Denge/GSYH 121
Tablo 27: Düşük Puanlı Ülkeler İçin Birim Kök Test Sonuçları – Cari Denge/GSYH 122
Tablo 28: Tüm Ülkeler İçin Birim Kök Test Sonuçları – Dış Ticaret Hacmi/GSYH 1233
Tablo 29: Yüksek Puanlı Ülkeler İçin Birim Kök Test Sonuçları-Dış Ticaret Hacmi/GSYİH 1244
Tablo 30: Düşük Puanlı Ülkeler İçin Birim Kök Test Sonuçları – Dış Ticaret Hacmi/GSYİH 1255
Tablo 31: Tüm Ülkeler İçin Birim Kök Test Sonuçları – DYY/GSYiH 126
Tablo 32: Yüksek Puanlı Ülkeler İçin Birim Kök Test Sonuçları – DYY/GSYiH 127
Tablo 33: Düşük Puanlı Ülkeler İçin Birim Kök Test Sonuçları – DYY/GSYiH 128
Tablo 34: Panel Eşbütünleşme Testi (Tüm Ülkeler İçin) – Ekonomik Özgürlüklerden Cari Denge / GSYİH Oranına 1299
Tablo 35: Panel Eşbütünleşme Testi (Tüm Ülkeler İçin) – Cari Denge/GSYİH Oranından Ekonomik Özgürlüklere 129
Tablo 36: Panel Eşbütünleşme Testi (Tüm Ülkeler İçin) – Ekonomik Özgürlüklerden Dış Ticaret Hacmi/GSYİH Oranına 130
Tablo 37: Panel Eşbütünleşme Testi (Tüm Ülkeler İçin) – Dış Ticaret Hacmi/GSYİH Oranından Ekonomik Özgürlüklere 130
Tablo 38: Panel Eşbütünleşme Testi (Tüm Ülkeler İçin) – Ekonomik Özgürlüklerden DYY/GSYİH Oranına 131
Tablo 39: Panel Eşbütünleşme Testi (Tüm Ülkeler İçin) – DYY/GSYİH Oranından Ekonomik Özgürlüklere 131
Tablo 40: Panel Eşbütünleşme Testi (Yüksek Puanlı Ülkeler İçin) – Ekonomik Özgürlüklerden Cari Denge /GSYİH Oranına 132
Tablo 41: Panel Eşbütünleşme Testi (Yüksek Puanlı Ülkeler İçin) – Cari Denge/GSYİH Oranından Ekonomik Özgürlüklere 132

Tablo 42: Panel Eşbütünleşme Testi (Yüksek Puanlı Ülkeler İçin) – Ekonomik Özgürlüklerden Dış Ticaret Hacmi/GSYİH Oranına 133
Tablo 43: Panel Eşbütünleşme Testi (Yüksek Puanlı Ülkeler İçin) – Dış Ticaret Hacmi/GSYİH Oranından Ekonomik Özgürlüklere 133
Tablo 44: Panel Eşbütünleşme Testi (Yüksek Puanlı Ülkeler İçin) – Ekonomik Özgürlüklerden DYY/GSYİH Oranına 134
Tablo 45: Panel Eşbütünleşme Testi (Yüksek Puanlı Ülkeler İçin) – DYY/GSYİH Oranından Ekonomik Özgürlüklere 134
Tablo 46: Panel Eşbütünleşme Testi (Düşük Puanlı Ülkeler İçin) – Ekonomik Özgürlüklerden Cari Denge /GSYİH Oranına 1355
Tablo 47: Panel Eşbütünleşme Testi (Düşük Puanlı Ülkeler İçin) – Cari Denge/GSYİH Oranından Ekonomik Özgürlüklere 135
Tablo 48: Panel Eşbütünleşme Testi (Düşük Puanlı Ülkeler İçin) – Ekonomik Özgürlüklerden Dış Ticaret Hacmi/GSYİH Oranına 136
Tablo 49: Panel Eşbütünleşme Testi (Düşük Puanlı Ülkeler İçin) – Dış Ticaret Hacmi/GSYİH Oranından Ekonomik Özgürlüklere 136
Tablo 50: Panel Eşbütünleşme Testi (Düşük Puanlı Ülkeler İçin) – DYY/GSYİH Oranından Ekonomik Özgürlüklere 137
Tablo 51: Panel Eşbütünleşme Testi (Düşük Puanlı Ülkeler İçin) – Ekonomik Özgürlüklerden DYY/GSYİH Oranına 137

GİRİŞ

Teknolojik gelişmelerin hız kesmeden devam etmesiyle beraber, küreselleşme dünyaya giderek daha fazla yayılmaktadır. Küreselleşmenin etkisiyle ülke ekonomileri birbiriyle bağımlı hale gelmiştir. Ülkeler arasındaki ticaret, küreselleşmeye ivme kazandıran faktörlerin başında gelmektedir. Uluslararası mal ve hizmet ticareti ile beraber doğrudan yabancı sermaye yatırımları (DYY), küreselleşmenin en önemli özellikleri arasındadır. DYY, ülke ekonomilerinin gelişme ve büyümelerini gerçekleştirmesi ile beraber sürdürülebilir bir büyümenin sağlanmasında önemi göz ardı edilemeyecek kadar yüksektir. Özellikle, gelişmekte olan ülkelerin başlıca sorunu olan sermaye yetersizliğinden kaynaklı istenen büyümeyi gerçekleştirememe durumlarında, ülkeye DYY girişi daha da büyük önem arz etmektedir.

Konu ile ilgili literatür incelendiğinde, DYY kaynaklı ülke ekonomilerine giren sermayeden dolayı yaratılan yeni fiziki yatırımların, ev sahibi ülke ekonomisinde ekonomik büyümeye yol açtığı görülmektedir. DYY sayesinde ülkeye sağlanan sermaye girişinin yanında, yeni istihdam sahaları yaratılmakta, ayrıca üretim bilgisi ve teknoloji ile yönetim bilgisi ve küresel iş deneyimi transfer edilmektedir. DYY genel itibariyle Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ) tarafından yapılmaktadır. ÇUŞ yatırım yapmayı planladıkları ülkelerde birden fazla faktörü göz önünde bulundurmaktadır. Bu bağlamda, ekonomik belirsizliklerin düşük, ekonomik özgürlüklerin yüksek, bürokratik engellerin minimize edilmiş, devlet müdahaleciliğin hiç olmadığı veya çok az olduğu, hukuk üstünlüğün en yüksek ve serbest piyasa ekonomi şartlarını içinde barındıran ülke ekonomilerini tercih etmektedirler.

DYY baz aldığı önemli göstergelerin arasında ekonomik özgürlük seviyesi de bulunmaktadır. Özgürlük kavramı hukuksal olarak, kazanılan kişisel varlıkların seçiminde veya devredilmesinde hiçbir kısıtlama, baskı ya da yükümlülüğün olmaması manasına gelmektedir. Ekonomik özgürlük kavramı ise, ekonomik işlemler esnasında bireylerin veya şirketlerin herhangi bir sınırlama veya baskı hissetmemesine atıf yapmaktadır. Ekonomik açıdan özgür bir toplumda, bireyler istedikleri gibi çalışma,

üretim, tüketim ve yatırım yapma konularında tamamen serbesttir; devlet veya hükümet, emek, sermaye ve malların serbest dolaşımına izin vermektedir.

Bu çalışmada ekonomik özgürlüklerin DYY, Cari Denge ve Dış Ticaret Hacmi arasında ilişki olup olmadığı, OECD ülkeleri örneklemi üzerinde incelenmiştir. Bu amaçla 1995'ten bu yana Heritage Vakfı ile Wall Street Journal tarafından her yıl yayınlanan Dünya Ekonomik Özgürlük Endeks raporundan faydalanılmıştır. Doğrudan yabancı yatırımlar, Cari Denge, Dış Ticaret Hacmi ve GSYİH ile ilgili verilere de WDI, OECDSTAT ve UNCTAD'ın istatistik veri tabanından ulaşılmıştır. Analizin kapsadığı zaman aralığı 1995-2015 dönemi olup, bu dönemin seçilme nedeni, söz konusu ülkelerin tamamı için ekonomik özgürlükle ilgili verilerin eksiksiz olarak o dönemde yayınlanmış olmasıdır. Çalışmada Ekonomik Özgürlükler Endeksi'ndeki puanlarına göre OECD bünyesindeki ülkeler yüksek ve düşük puanlı olarak ikiye ayrılmış ve her analiz tekrarlanmıştır.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ekonomik özgürlüğün kavramsal çerçevesi çizilmekte ve bu bağlamda öncelikle ekonomik özgürlüklerin özgürlükler bütünü içindeki yerini tespit etmek üzere özgürlük kavramına değinilmektedir. Ardından ekonomik özgürlük kavramı, ekonomik özgürlüklerin ölçümünde kullanılan endeksler, bu endekslerin metodolojileri ve son dönem bulgularına yer verilmektedir. Ayrıca, Heritage Vakfı tarafından ekonomik özgürlüklerin bileşenleri olarak tanımlanan on iki bileşeni (ticaret özgürlüğü, yatırım özgürlüğü, finansal özgürlük, iş özgürlüğü, mali sağlamlılık, parasal özgürlük, emek özgürlüğü, kamu harcamaları, kamusal bütünlük, adli etkililik, mülkiyet hakları ve vergi yükü) açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde dış ticarette ülkelerin rekabet gücünü belirleyen faktörler ele alınmakta klasik ve neoklasik iktisat teorileri ışığında bu faktörler tartışılmaktadır. Bu bölümde ülkelerin dış ticarette rekabet gücünü belirleyen faktörlerin ekonomik özgürlükler ile etkileşimini açıklayan makro ekonomik kanallar açıklanmakta ve bu bağlamda spesifik olarak yabancı yatırımların ülkelere yönelmesini sağlayan faktörler tespit edilmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde doğrudan yabancı yatırımları konu edinmekte ve doğrudan yabancı yatırım kavramı, türleri, etkileyen unsurlar irdelenmektedir. Literatürdeki DYY açıklamaya yönelik teoriler tam rekabet piyasası ve eksik rekabet piyasası varsayımına göre alt başlıklara ayrılarak sunulmaktadır. Bunu takiben dünyadaki DYY'ye dair istatistiklere yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde, DYY'nin ekonomi üzerindeki etkileri (büyüme, ödemeler dengesi, dış ticaret, istihdam ve ücretler, verimlilik ve teknoloji aktarımı) hem istatistiksel verilerle hem de literatürde yapılmış diğer çalışmalardan örneklerle açıklanmıştır.

Çalışmanın son bölümünde panel veri analizine dayalı ekonometrik uygulama yapılmıştır. Literatürde ekonomik özgürlükler ile DYY arası ilişkilere ilişkin yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Ancak bu çalışma ile söz konusu ilişki seçili OECD ülkeleri üzerinden ampirik olarak test edilmektedir. Çalışmada Ekonomik Özgürlükler endeksi, Doğrudan Yabancı Yatırımlar/GSYİH, Dış Ticaret Hacmi/GSYİH ve Cari Denge/GSYİH verileri 1995-2015 dönemi için kullanılmıştır. Verilerin önce yatay kesit bağımlılığının olup olmadığı test edilmiştir. Bu verilerden elde edilen sonuçlar çerçevesinde serilerin durağanlığı test edilmiş ve son olarak eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Çalışma, elde edilen sonuçların kendi içinde ve literatürle karşılaştırmalı değerlendirilmesiyle sonlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK ÖZGÜRLÜĞÜN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Özgürlük Kavramına Bakış

Özgürlük bireyin herhangi bir şekilde zorlanma ve kısıtlamaya tabi olmadan düşünme ve davranışta bulunma durumunu ifade etmektedir. Bir başka ifadeyle bireyin her tür dış etkiden bağımsız olarak karar alabilmesi, seçim yapabilmesi ve hareket edebilmesi anlamına gelmektedir. Ekonomi literatüründe liberal akımın kurucularından John Staurt Mill, "Hürriyet Üstüne" adlı eserinde özgürlüğü "adına layık biricik özgürlüğün, başkalarının özgürlüğünü kısıtlamaya kalkışmamak ya da onların özgürlüğe kavuşma çabalarını engellememek kaydıyla kendi iyimizi kendi bildiğimiz biçimde gerçekleştirmek" şeklinde tanımlamaktadır (Mill, 2001, s.16).

John Staurt Mill bireyin özgürlüğü tanımı üzerinden liberal ekonomi yaklaşımına geçişte; i.) Bireylerin seçim ve kararlarını yapmaları, ii.) Bireylerin istek ve inançlarının kendilerine ait olması, iii.) Geleneksel inançlara eleştirel yaklaşım, iv.) İnançları yenileyebilme yetisi üzerine vurgu yapmaktadır. Mill bireylerin özgürce fikirlerini ifade etmeleri ve hakikatı aramaları sayesinde 'bir stok olarak' toplumda gerçekliğin büyüyerek toplumsal refahı da arttıracağına inanmaktadır. Özgürlüğün sınırı bir başkasının özgürlüklerinin engellenmemesidir. Toplumlara özgürlükler bağlamında düşen görev, bireylere hiç bir müdahalede bulunmaksızın sadece bu sınırların kurulması ve korunmasıdır (Ak, 2015,s.38).

1.2. Ekonomik Özgürlük Kavramının Analizi

Ekonomik teoriler yoğun biçimde ekonomik performansı belirleyen en iyi faktör olarak bireylerin ve kurumların özgür olarak biraraya gelmesi ve iş birliği yapması

üzerinde durmaktadırlar. Ekonomik özgürlük tanımı kavramsal olarak esasında karmaşıktır ve bir kaç yönden ele alınması gerekmektedir. Ekonomik özgürlük bireylerin yasal olarak elde ettikleri kişisel mülklerini takas etmede, el değiştirmede, bir başkasına devretmede, her tür işleme tabi tutmada bağımsız olmaları anlamına gelmektedir (Badri vd 2017, s.85).

Heritage Vakfının tanımında ise ekonomik özgürlük bireylerin ürün ve hizmetleri üretme, dağıtma ve tüketmede bağımsızlığı vurgusu yer almaktadır. Bu yaklaşımda iki faktör söz konusudur. Özgürlük, bireyin davranışlarında her tür baskıdan ve kısıtlamadan uzak olması, ekonomi ise üretim bölüşüm ve tüketim ile ilgili kavramdır. Bu durumda ekonomik özgürlük tanımının bu iki faktörü birleştirmesi gerekmektedir (Heritage Vakfı, 2018, s.2).

Ekonomik özgürlük tanımlarında ortak olan hususlar genel olarak kişisel mülkiyet ve piyasa mekanizmasının işleyişi üzerinedir. Bireyler kendi mallarının malikidir ve tüketim üretim ve bölüşüm kararlarında bağımsız hareket etmelidirler. Bu özgürlüklerin hükümet gibi dış faktörler tarafından kısıtlanmaması ekonomik özgürlüğün en temel koşulu olmaktadır. Burada tabii ki mülkiyet haklarının örneğin hırsızlık gibi yasal olmayan yollarla elde edilmemiş olması gerekmektedir (Badri vd.2017,s87). Hükümetlerin ve yasa koyucuların ekonomik özgürlüklerin sağlanması ve devamın bağlamında temel rolleri ise bireysel mülkiyet haklarının korunmasıdır. Hükümetlerin bunun dışındaki her tür müdahalesi özgürlüğü kısıtlayıcı nitelikte olacaktır. Bu nedenle ekonomik özgürlük en az hükümet/kamu müdahalesi ile eş anlamlıdır (Verner, 2015, s.152).

Ekonomik özgürlük kavramı ekonomik kaynakları seçme ve arz etme, iş dünyasında rekabet edebilme, başkaları ile ticaret yapabilme, mülkiyet haklarını koruyabilme, gibi hususları da içermektedir. Gwarthney ekonomik özgürlüğün güç kullanmaksızın ve yasal olmayan yollarla elde edilmiş olmayan mülkiyetin başkaları tarafından ele geçirilmesinin önlenmesi, başkalarının benzer haklarını çiğnemeksizin mülkiyetin özgürce kullanımı ve mübadelesi koşulları üzerinden tanımlamaktadır (Gwarthney & Lawson, 2002, s.410).

Ekonomi literatüründe ekonomik özgürlüğün kavramsal gelişimi üzerine çok ciddi bir literatür söz konusudur. Adam Smith'ten bu güne özellikle liberal iktisat okulları literatürdeki bu zenginliğe ciddi katkı sağlamıştır.

Smith, "Milletlerin Zenginliği" adlı kitabında serbest piyasa, özgür girişimcilik ve bireylerin ekonomik tercihlerinin özgürce yapılabilmesi ve kendi ekonomik çıkarlarını koruması üzerine uzun tartışmalar sunmaktadır. Ona göre görünmeyen el kavramı da esasen bu özgür davranışın kollektif sonucunda ortaya çıkmaktadır. Özgür ekonomik aktiviteler ulusal zenginliği de arttıracaktır. Bu sayede ulusal ekonomik düzen tüm ajanslarıyla tesis edilmiş olacaktır (Smith, 2015, s. 407)

Milton Friedman da benzer şekilde özgür toplumların ekonomik olarak çok daha üretken ve verimli oldukları üzerinde durmakta ve "Kapitalizm ve Özgürlük" adlı kitabında ekonomik özgürlük ile ülkelerin siyasi rejimleri arasındaki ilişki ve devletin rolünü tartışmaktadır (Friedman, 2008, s.30)

Akademik çalışmalarda ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyüme, kalkınma ve insani gelişme göstergeleri ile ilişkili olduğu ortaya konulmaktadır. Ancak bu çalışmalarda nedensellik yönü ve dışsal faktörlerin etkileri önem arz etmektedir. Ekonomik büyümeyi belirleyen birçok faktör vardır, ekonomik özgürlüklerin varlığı bu faktörlerden sadece bir tanesidir. Örneğin "Ekonomik Büyümenin Belirleyicileri (Determinants of Economic Growth)" adlı kitabında, Robert Barro ekonometrik modeller aracılığıyla ekonomik büyümeyi belirleyen faktörleri incelemektedir. Barro'nun çalışmasında düşük kişibaşı milli gelire sahip ülkelerin hızlı ekonomik büyüme ivmesi yakaladığı, gelişmiş ülkelerin seviyesine geldiklerinde ise normal büyüme trendine döndükleri belirtilmektedir. Bu yakınsamanın ülke ekonomilerinin uzun vadeli beşeri sermaye, yatırım oranı, bölgesel faktörler gibi bir dizi içsel ve dışsal faktöre bağlı olduğunu aynı zamanda modele dahil ettiği demokratik gelişmişlik düzeyi, gelir dağılımı, gibi faktörlerin de önemli derecede etkili olduğunu belirtmektedir (Barro, 1998, s.13).

Literatürdeki çalışmalarda özellikle kurumsal yapılar ve ekonomik özgürlüklerin derecesini gösteren demokratikleşme göstergesi ülkelerin ekonomik büyüme verileri üzerinde anlamlı açıklayıcı etkiye sahiptir (Hanh, 2010, s.35).

1.3. Ekonomik Özgürlüklerin Ölçülmesi

Ekonomik özgürlüklerin dünya çapında ülkelerin karşılaştırılmasını sağlayacak şekilde endeks üzerinden sunulması başlıca iki kuruluş tarafından yapılmaktadır. Bunlar Heritage Vakfı ve Fraser Enstitüsüdür. Aşağıda bu iki kuruluş tarafından yıllık olarak hesaplanıp kamuoyuna duyurulan endekslere ait bilgiler verilmektedir.

1.3.1. Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlük Endeksi

Washington D.C. merkezli düşünce kuruluşu olan Heritage Vakfı ve Wall Street Journal tarafından yıllık olarak hazırlanan Ekonomik Özgürlük Endeksi, mülkiyet haklarından finansal serbestiye kadar 12 özgürlük alanı için ve 186 ülkeyi kapsayacak şekilde oluşturulmaktadır. Takip eden alt başlıklarda endeksle ilgili temel bilgiler özetlenmiştir.

1.3.1.1. Endeksin Bileşenleri ve Metodolojisi

Endeks kapsamında ekonomik özgürlük; bireylerin kendi emek ve mülkiyet hakları üzerindeki özgürlüklerini kullanma ve kontrol etmeleri olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik olarak özgür olan bir toplumda bireyler çalışma, üretme, tüketme ve yatırım yapma kararlarında tamamen özgür olmalıdırlar. Bu tür toplumlarda hükümetler de emeğin, sermayenin ve mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına imkan sağlamak durumundadırlar (Heritage Vakfı, 2018, s.10).

Ekonomik özgürlüklerin varlığı ideal anlamda ülkelerin daha sağlıklı toplumlara sahip olmaları, daha temiz doğal çevre, daha yüksek kişi başı milli gelir, daha yüksek insani gelişmişlik ve demokrasi düzeyi ve daha düşük yoksulluk oranları ile ilişkilidir.

Vakıf, endeksi oluştururken ekonomik özgürlükleri 4 ana başlık altında ve 12 adet nicel ve nitel faktör üzerinden ele almaktadır. Bu faktörler geniş anlamda aşağıdaki şekilde gruplandırılmaktadır: (Heritage Vakfı, 2018, s.12).

i. Hukukun üstünlüğü (mülkiyet hakları, kamusal bütünlük, adli etkililik)
ii. Kamunun hacmi (kamu harcamaları, vergi yükü, mali sağlamlılık)
iii. Düzenleyici etkinlik (iş özgürlüğü, emek özgürlüğü, parasal özgürlükler)
iv. Serbest piyasa (ticari özgürlüğü, yatırım özgürlüğü, finansal özgürlük)

Bu gruplar içerisindeki her bir özgürlük bileşeni 0 ile 100 arasında puan ile ölçeklendirilmekte, 0 en kötü, 100 en iyi durumu ifade etmektedir. Eşit ağırlıklı ölçekler üzerinden ülke ekonomik özgürlük puanı belirlenmektedir.

Tablo 1. Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlük Sınıflandırması

Endeks Skoru	Ekonomik Özgürlük
80-100	Özgür
70-79,9	Büyük ölçüde özgür
60-69,9	Kısmen özgür
50-59,9	Büyük ölçüde özgür değil
0-49,9	Bastırılmış

Kaynak: http://www.heritage.org/index/ranking Erişim:26.05.2018

Endeks bileşenlerinden her biri eşit öneme sahiptir. Ülke skorları dolayısıyla eşit ağırlıklandırılmış bileşenler üzerinden tespit edilmektedir. Her bir özgürlük bileşenini varlığı (veya yokluğu) o ülke için büyüme ve refah artışı önünde bağlayıcı kısıt (binding constraint) oluşturabilir. 2018 yılı endeks değerleri için veriler en güncel olarak 2016 yılı ortasından 2017 yılı ortasına kadar değişen dönemleri içermektedir. En güncel veriler 30 Haziran 2017 tarihi itibariyle kullanılmıştır. Bazı bileşenler için ise örneğin enflasyon verisi 1 Ocak 2014 – 31 Aralık 2016 yılı için 3 yıllık ağırlıklı ortalama olarak hesaplanmış ve para politikası bileşeni olarak kullanılmıştır.

Heritage Vakfı 2008 raporunda oluşturulan endeks 12 altbileşenden oluşmaktadır. Bu altbileşenler ve açıklamalar şu şekildedir (Haritage Vakfı, 2018, s.11:15).

1. Mülkiyet Hakları: Çalışan ve yatırımcıların özel mülk ve servet edinme haklarının devlet tarafından yasalarla güvence altına alınmasıdır. Yasalarla korunmuş mülkiyet hakları, vatandaşların girişimcilik aktiviteleri, tasarruf ve uzun dönem plan yapma güvencesini sağlamaktadır. Mülkiyetin yasal olarak korunması ne derece kesin ise, ülkenin mülkiyet hakları puanı da o derecede yüksek olmaktadır. Aynı şekilde; hükümetin özel mülkiyeti kamulaştırma rejimi ne kadar yüksek ise, ülkenin mülkiyet hakları puanı da o derecede düşük olmaktadır

2. Adli Etkililik: Düzgün ve iyi işleyen yasal anayasal çerçeveye sahip ülkeler, birey haklarının, güçlü hükümet ve partiler dahil, ihlal edilmesine karşı korumaktadır.

3. Kamu Bütünlüğü: Farklı kültürel ve sosyal grupların içiçe girdiği ülkelerde yolsuzlukların tanımının yapılamaması ve önüne geçilememesi durumunda, bireylerin ekonomik özgürlükleri açısından yeni belirsizlikler ve güvensizliklikleri ortaya çıkarmaktadır.

4. Vergi Yükü: Vergi yükü, gelir vergisi ve vergi gelirlerinin GSYİH içerisindeki payı ile değerlendirilmiştir. Vergisel özgürlük, bireylerin ve şirketlerin kendi gelir ve zenginliklerini kendi çıkarları doğrultusunda koruması ve kontrol etmesine hükümetler tarafından ne kadar izin verildiğini doğrudan ölçen bir göstergedir. Hükümetler, ekonomik faaliyetlerin vergilendirilmesi yoluyla mali yükler yaratabildiği gibi, nihayetinde vergilerle ödenmesi gereken kamu borçları nedeniyle de bu yükleri yaratabilmektedir.

5. Kamu Harcamaları: Tüm kamu harcamalarını tüketim ve transferlerle birlikte içermektedir. Tüm kamu harcamaları ekonomik özgürlüklere zarar vermemektedir. Bazı kamu harcamaları (altyapı çalışmaları, ar-ge yatırımları, insangücü yetiştirmek gibi) yatırım olarak kabul edilebilmektedir. İdeal olanı, devletin mutlak minimum harcama yaparak yalnızca kamu mallarını sağlamakla yükümlü olmasıdır. Yüksek kamu harcamaları yüksek vergilere yol açmaktadır.

6. Mali Sağlamlılık: Devlet bütçesinin bir ölçütüdür. Yetersiz hükümetlerin yanlış mali politikalarından kaynaklı ortaya çıkan cari açığın genişlemesi ve artan borç yükü, ülkenin mali sağlamlılığını aşındırmaktadır

7. İş Özgürlüğü: İş kurma, çalışma ve bir işyerinin kolay ve hızlı açılıp kapanabilme yeteneğinin bir göstergesidir. Devlet tarafından uygulanan gereksiz düzenlemeler, serbest girişimci için en yaygın engeller olarak kabul edilmektedir. Düzenliyici kurallar bu özgürlüğü kısıtlamaktadır.

8. Emek Özgürlüğü: İşçi ve işverenlerin herhangi bir devlet kısıtlaması olmadan faaliyet gösterebilme yeteneğinin bir ölçütüdür. Katı emek düzenlemeleri, işveren ve işçilerin müzakere imkanlarını sınırlandırmaktadır.

9. Parasal Özgürlük: Fiyat istikrarının bir ölçütüdür. Enflasyon ve fiyat kontrolleri piyasa faaliyetlerine zarar verici etkenler olup tam bağımsız merkez bankası ve düşük enflasyon ekonomik özgürlükleri artırmaktadır. Herhangi bir hükümet müdahalesi olmadan elde edilen fiyat istikrarı serbest piyasa için ideal devlet şeklini yansıtmaktadır.

10. Ticaret Özgürlüğü: Tarife ve tarife dışı engellerin olmamasının bir ölçütüdür. Ticaret özgürlüğü bir ekonominin, dünyanın diğer bölgelerinden mal ve hizmet ithalatına ne kadar açık olduğunu ve bireylerin uluslararası piyasalarda alıcı ya da satıcı olarak ne kadar serbest hareket edebildiğini göstermektedir. Hükümetlerin dış ticaret ile ilgili ortaya koyduğu engeller, bireylerin kendi ekonomik amaçlarına yönelik olarak verimlilik ve karlılıklarını maksimize etme çabalarını olumsuz etkileyebilmektedir.

11. Yatırım Özgürlüğü: Sermayenin serbest dolaşımının bir ölçütüdür. Başta yabancı sermaye olmak üzere, şirketlerin ve bireylerin herhangi bir devlet müdahalesi olmadan serbestçe yatırım yapma özgürlüğüdür.

12. Finansal Özgürlük: Bankaların hükümetten bağımsızlığının ve güvenirliğinin bir ölçütüdür. Finans sektörünün güvenilirliği ve devletin bu sektör üzerindeki kontrolünün bir değerlendirmesidir.

Endeks bileşenleri aşağıdaki göstergelerle ölçülmeye çalışılmıştır.

Tablo 2. Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlükler Endeksi Bileşenleri ve Altbileşenleri

Mülkiyet Hakları (Property Rights) • Fiziksel mülkiyet hakları • Fikri mülkiyet hakları • Yatırımcı koruma gücü • Kamulaştırma riski • Arazi yönetim kalitesi
Adli Etkililik (Judical Effectiveness) • Bağımsız yargı • Hızlı yargı süreci • Yargı güveni
Kamu Bütünlüğü (Government Integrity) • Politikaya güven • Rüşvet ve düzensiz ödemeler • Şeffaf devlet politikaları • Yolsuzluklardan yoksun • Kamu ve devlet hizmet şeffaflığı
Vergi Yükü (Tax Burden) • Gelir vergisi yükü • Kurumlar vergisi yükü • Vergi yükü (% GSYİH)
Kamu Harcamaları (Gov't Spending) • Devlet harcamaları • Geçmiş ödemeler
Mali Sağlamlılık (Fiscal Health) • Borç oranı (% GSYİH) • Son üç yılın cari açığı (% GSYİH)

İş Özgürlüğü (Business Freedom) • İşe başlayan firma sayısı • İşe başlama süresi (gün) • İşe başlama maliyeti • İşe başlayan firmanın sermayesi (% kişi başına gelir) • Lisans sahibi firma sayısı • Lisans alma süresi (gün) • Lisans alma maliyeti (% kişi başına gelir) • İş kapatma süresi (yıl) • İş kapatma maliyeti
Emek Özgürlüğü (Labor Freedom) • Asgari ücret • Çalışma saatlerinin katılığı • İşçi çıkarma engelleri • İşçi çıkarma maliyeti
Parasal Özgürlük (Monetary Freedom) • Ağırlıklı ortalama enflasyon oranı (son 3 yıl) • Fiyat kontrolleri
Ticaret Özgürlüğü (Trade Freedom) • Ortalama tarife oranları • Tarife dışı engeller
Yatırım Özgürlüğü (Investment Freedom) • Doğrudan yabancı sermaye akımları
Finansal Özgürlük (Financial Freedom) • Finansal hizmetlerde kamu düzenlemeleri • Banka ve diğer finans kuruluşlarına devlet müdahalesi • Yerli ve yabancı yatırımcılara finans şirketi açma ve çalıştırma güçlüğu • Kredi dağılımlarında hükümet etkisi

Kaynak: Heritage Vakfı (2018), s.11-15

1.3.1.2. Endeksin Bulguları

Ekonomik özgürlükler endeksi refah artışına en kestirme yolun ekonomik özgürlüklerden geçtiğini ortaya koymaktadır. Bireysel özgürlükler, kişilerin hayat tercihlerindeki özgürlükleri ile birlikte refah artışı sağladığı gibi ülkelerin de ekonomik özgürlükleri ile birlikte büyüme, istihdam ve ekonomik refah artışlarındaki iyileşme ortaya konulmaktadır. Endeks 186 ülke için özgürlük bileşenlerini analiz imkanı sunmaktadır. Ülkeler hukukun üstünlüğü, kamunum hacmi, düzenleyici etkinlik ve serbest piyasa üzerinden karşılaştırılabilmektedir.

2018 yılı için endeks bulguları incelendiğinde birçok ülke skorlarında geçen yıllara oranla iyileşme görülmektedir. Küresel özgürlük ortalaması da 24 yıllık endeks tarihinin zirve noktasına ulaşarak 61,1 puan almıştır. Küresel olarak ekonomik özgürlüklerde önceki yıla göre ciddi bir iyileşme söz konusudur. 186 ülkenin özgürlük skoru içerisinde 102 ülke önceki yıla göre daha iyi durumda iken 75 ülke daha kötüleşmiş 3 ülke skoru ise değişmemiştir. 6 ülke 80 puan üzerinde puan alarak en özgür ülkeler grubunda yer alırken, izleyen 28 ülke oldukça özgür olarak sıralanmış ve 70-80 arasında puan almıştır. Daha sonra gelen 62 ülke 60-70 arasında puanlar alarak göreceli özgür ülkeler grubuna girmiştir. Buna göre toplam 96 ülke ekonomik refah ve zenginlik yolunda bireylerine ekonomik özgürlük ortamı sunmaktadır (Heritage Vakfı, 2018, s.18).

Yelpazenin diğer yanında yer alan 84 ülkede ise ekonomik özgürlük 60 puanın altında gösterilmektedir. Bunların 63'ü 50-60 arası puan alarak göreceli olarak özgür olmayan ülkeler grubunu oluşturmaktadır. Kalan 21 ülkede ise ekonomik özgürlük yerini ekonomik baskı almakta ve bu ülkeler 50 puanın altında kalmaktadırlar.

Dünya ekonomik özgürlüğünün bölgesel dağılımına bakıldığında ise 5 bölgeden söz etmek mümkündür. Bunlar içerisinde Avrupa Bölgesi 68,8 puanla en yüksek ekonomik özgürlük bölgesi iken 54,4 puanla Sahra altı Afrika en düşük özgürlük bölgesidir. Ortadoğu/Kuzey Afrika, Asya Pasifik ve Amerika dünya ortalaması etrafında puan almaktadırlar (Heritage Vakfı, 2018, s.27).

2018 yılı endeksine göre, özgür ve oldukça özgür ülke kategorisinde yer alan ülkelerin ekonomik olarak baskılı ülke kategorisinde yer alan ülkelere göre 5 kat, diğer ülkelere göre ise 2 kat daha yüksek gelir seviyesine sahiptirler. Ekonomik özgürlük dışa açıklık, kamu sektörünün kısıtlılığı, ileri düzey girişim faaliyetlerinin varlığı ile yakından ilişkilidir. Bu ilişki düzeyi hükümet politikaları için de önemli bir alan belirlemektedir. Buna göre hükümetler ekonomik faaliyetleri daha özgür kılmak için uğraşmalı, kamu harcamalarını arttırma veya ilave bürokrasi katmanları oluşturmamalıdırlar. Bu anlamda en iyi kamu reformu, Heritage Vakfının endekse ilişkin raporlarında hükümetlerin ölçeğini küçülten ve özel sektöre dinamizm katan reformlar olarak belirtilmektedir (Heritage Vakfı, 2018, s.11).

Ekonomik gelişme göstergesi olarak kişi başı milli gelir düzeyinin kısa, orta ve uzun vadede artışı ve ülkeler arasında karşılaştırılmasında da ekonomik özgürlüklerin artışı ile yakın ilişki olduğu gözlenmektedir. Daha çok ekonomik özgürlüklerin varlığı, yüksek ekonomik büyüme ve refah artışı bunun sonucunda da daha düşük yoksulluk düzeyi ile ilişkilendirilmektedir. Benzer şekilde insani gelişmişlik göstergelerinde de iyileşme ekonomik özgürlük bileşenleri ile yakın ilişki içerisinde bulunmaktadır. Diğer taraftan ekonomik özgürlükler ülkelerin daha yaratıcı ve yenilikçi fikirlere sahip olmalarını ve sosyal olarak da daha yüksek gelişmişlik düzeyine ulaşmasını sağlamaktadır.

Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlük Endeksi 2018 yılı sıralaması en iyi ve en düşük değerlere sahip ülkeler için aşağıdaki tablolarda verilmektedir. Heritage Vakfı'nın 2018 ekonomik ögürlükler raporuna göre, Türkiye 65,4'lük skorla kısmen özgür ülke kategorisinde yer almakta olup, dünya ortalamasının (61,1) üstünde ve ait olduğu Avrupa bölge ortalamasının (68,8) altında yer almaktadır (Heritage Vakfı, 2018, s. 414-415). Ayrıca, Türkiye, 186 ülke arasında ekonomik özgürlüklerde 58'inci sırada yer almaktadır.

Tablo 3. Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlükler Endeksi Ülke Sıralaması - İlk 10 Ülke (2018)

Ülke Adı	Bölge	Dünya Sıralaması	Bölge Sıralaması	2018 Yılı Puanı
Hong Kong	Asya-Pasifik	1	1	90,2
Singapur	Asya-Pasifik	2	2	88,8
Yeni Zelanda	Asya-Pasifik	3	3	84,2
İsviçre	Avrupa	4	1	81,7
Avusturalya	Asya-Pasifik	5	4	80,9
İrlanda	Avrupa	6	2	80,4
Estonya	Avrupa	7	3	78,8
İngiltere	Avrupa	8	4	78,0
Kanada	Amerika	9	1	77,7
Birleşik Arap Emirliği	Orta Doğu Kuzey Afrika	10	1	77,6

Kaynak: Heritage Vakfı (2018)

Tablo 4. Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlükler Endeksi Ülke Sıralaması - Son 10 Ülke (2018)

Ülke Adı	Bölge	Dünya	Bölge	2018 Yılı
Mozambik	Sahra altı Afrika	170	42	46,3
Cibuti	Sahra altı Afrika	171	43	45,1
Cezayir	Orta Doğu Kuzey Afrika	172	14	44,7
Bolivya	Amerika	173	30	44,1
Zimbabve	Sahra altı Afrika	174	44	44,0
Ekvator Ginesi	Sahra altı Afrika	175	45	42,0
Eritre	Sahra altı Afrika	176	46	41,7
Kongo Cumhuriyeti	Sahra altı Afrika	177	47	38,9
Küba	Amerika	178	31	31,9
Venezuela	Amerika	179	32	25,2
Kuzey Kore	Asya-Pasifik	180	43	5,8
Irak	Orta Doğu Kuzey Afrika	N/A	N/A	N/A
Libya	Orta Doğu Kuzey Afrika	N/A	N/A	N/A
Liechtenstein	Avrupa	N/A	N/A	N/A
Suriye	Orta Doğu Kuzey Afrika	N/A	N/A	N/A
Yemen	Orta Doğu Kuzey Afrika	N/A	N/A	N/A
Somali	Sahra altı Afrika	N/A	N/A	N/A

Kaynak: Heritage Vakfı (2018)

1.3.2. Fraser Enstitüsü Ekonomik Özgürlük Endeksi

Enstitü 1986 yılından itibaren endeksi oluşturmaya başlamıştır. Kurucuları arasında Nobel ödüllü ekonomist Milton Friedman'ın da yer aldığı Liberty Fonu tarafından finanse edilmektedir. Enstitü bünyesinde ayrıca Douglass North, Gary Becker, William Niskanen, Gordon Tullock gibi dünyaca ünlü ekonomist ve maliyeci de bulunmaktadır. Enstitü ekonomik özgürlük kavramını, kişisel tercihler, piyasa tarafından koordine edilmiş gönüllü mübadele, piyasaya giriş ve rekabet etmede serbesti, bireysel kişilik ve mülkiyet haklarının başkaları tarafından ihlal edilmemesi kavramları üzerinden tanımlamaktadır. Buna göre bireyler, sahip oldukları mülkiyet haklarının zor kullanmaksızın veya gayri meşru yollardan elde edilmiş olmaması ve bu hakların başkaları tarafından ele geçirilmemesinin sağlanması halinde özgürdürler ve bu özgürlüklerini kullanma, değiştirme veya devretme kararlarında başkalarının benzer haklarını ihlal etmeksizin serbestçe kullanabilmelidirler. Ekonomik olarak özgür olan bir ülkede kamunun görevi bireyleri ve mülkiyet haklarını korumak ve başkaları tarafından ihlal edilmesini engellemektir (Fraser Enstitüsü, 2018, s.1).

Enstitü bu çerçevede ekonomik özgürlük endeksini oluşturmakta ve ülkeleri sıralamaktadır. Endeks değerlerine göre yüksek bir skor alabilmek için bir ülkenin daha yüksek düzeyde mülkiyet haklarını koruyucu olması, yasal sisteminin herkesi eşit ve adil düzeyde kapsaması, sözleşme haklarından doğan koşulların korunmasına yönelik yaptırımların bulunması, istikrarlı bir mali yapıya sahip olması gibi bir dizi faktör gerekmektedir. Ayrıca düşük vergi düzeyi, iç ve dış ticarete engel teşkil edecek ticaret bariyerlerinin bulunmaması, daha düşük kamu harcama seviyelerinin sunulması gibi ilave koşullar da bulunmaktadır.

1.3.2.1. Endeksin Bileşenleri ve Metodolojisi

Endeks ekonomik özgürlük düzeyini 5 ana alan üzerinden değerlendirmektedir: kamunun büyüklüğü, yasal sistem ve mülkiyet haklarının korunması, sağlıklı parasal politikalar, uluslararası ticarette serbestlik ve düzenleme. Her bir alan içerisinde 24 alt bileşen söz konusudur. Endeks içerisinde toplamda 42 değişken yer almaktadır. Endeks

bileşenlerinin derlendiği kaynaklar örneğin Uluslararası Ülke Risk Rehberi, Dünya Rekabet Raporu, Dünya Bankası İş Yapma Raporu olup yazarların veya ekonomistlerin bireysel sübjektif değerlendirmelerine yer verilmemektedir. Endeks bileşenlerine 0 ila 10 arasında değer verilmektedir. Alt bileşenlerin puanları bileşen değerine ulaşmak için ortalama alınarak belirlenmektedir (Fraser Enstitüsü, 2018, s.263). Endeks kapsamındaki temel alanlar ve altbileşenleri şu şekilde açıklanabilir:

i. Kamu sektörünün büyüklüğü
   - Kamu harcamaları
   - Transfer ve sübvansiyonlar
   - Kamu işletmeleri ve yatırımları
   - Marjinal vergi oranları (gelir ve kurumlar vergisi oranları)

Bu alanda yer alan göstergeler bir ekonominin kaynak dağılımında kamu kesiminin önemi ve büyüklüğünün değerlendirilmesine yöneliktir. Kamu harcamaları arttıkça ekonomi de bireysel tercihlere bırakılan alan daralacak dolayısıyla da ekonomik özgürlükler kısıtlanmış olacaktır.

ii. Yasal sistem ve mülkiyet haklarının korunması;
   - Bağımsız yargı
   - Tarafsız mahkemeler
   - Mülkiyet haklarının korunması
   - Hukukun üstünlüğü ve siyasete militer müdahalenin olmaması
   - Adli sistemin bütünlüğü
   - Sözleşmelerde yasal yaptırımlar
   - Gayrimenkul malların satışında düzenleme maliyetleri
   - Polisin güvenilirliği
   - Suçun iş alemine maliyetleri

Bireylerin kişiliklerinin ve mülkiyetlerinin korunması ekonomik özgürlük ve sivil toplumların en temel unsurunu teşkil etmektedir. Esasında Enstitünün ekonomik

özgürlük endeksi oluşturmasındaki bir saik te bu çerçevede hükümet politikalarının temel görevinin bu hak ve hürriyetlerin korunmasının sağlanması gerekliliğini ortaya koymaktır. Örneğin iş aleminde faaliyet gösteren işadamlarının mal ve kişisel hakları yaptıkları sözleşmeler aracılığıyla yasal bir yaptırım mekanizmasına, polise olan güvene, bağımsız ve tarafsız mahkemelerin varlığına, hukukun üstünlüğünün tesis edilmesine doğrudan bağımlıdır ki ekonomik özgürlük endeksi yüksek puan aracılığıyla böyle bir ortamın var olup olmadığını karşılaştırmalı olarak ortaya koymaya çalışmaktadır (Fraser Enstitüsü, 2018, s.18).

iii. Sağlıklı Para Politikası

- Parasal artış
- Enflasyonun standart sapması
- En güncel enflasyon oranı
- Döviz tevdiat hesabı açtırabilme serbestisi

Enstitü ticaret aleminde "para"yı mübadele çarkının "yağı" olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla sağlıklı para politikasının var olması ekonomik özgürlük için gerekli çarkların dönmesini sağlayacak istikrarlı para ve kur oranları daha öngörülebilir yatırım ve iş ortamı sunacaktır.

iii. Uluslararası ticarette özgürlük

- Gümrük vergileri (dış ticaret vergilerinin payı, ortalama vergi oranları, vergi oranlarının standart sapması)
- Düzenleyici ticaret bariyerleri (vergi dışı ticaret engelleri, ithalat ve ihracatın uyum maliyetleri)
- Kara borsa kur oranları
- Sermaye ve emek dolaşımındaki kontroller (yabancı mülkiyetine yönelik kısıtlar, yatırım kısıtları, sermaye kontrolleri)

Küresel ekonomide yüksek teknoloji ve iletişim hayatın vazgeçilmez parçasını oluşturmaktadır. Ülkeler arası teknoloji ve iletişimdeki serbesti beraberinde mübadele serbestisini de zorunlu kılmaktadır. Enstitü bu bağlamda ekonomik özgürlüğün önündeki mübadeleyi kısıtlayıcı bu faktörleri bileşenler bazında endekse dahil etmekte ve ölçmektedir. Sermaye kısıtlarının varlığı yatırım ortamının küresel anlamda ne kadar kısıtlı olduğunu da ortaya koymakta ve yabancı fonların hangi ülkeye ne kadar akacağının da göstergesi olmaktadır. Endeks ekonomik kalkınmanın finansmanının temini açısından hayati olan söz konusu sorunun çözümüne ülkeler arası karşılaştırma imkanı sunarak katkı sağlamaktadır (Fraser Enstitüsü, 2018, s.15).

iv. Yasal Düzenlemeler

- Kredi piyasası düzenlemeleri (banka sahipliği, özel sektör kredileri, faiz oranı kontrolleri, negatif reel faiz oranlarının varlığı)
- Emek piyasası düzenlemeleri (istihdam düzenlemeleri ve asgari ücret, işe alım ve işten çıkartma düzenlemeleri, sendikal haklar, çalışma saatleri, işçi çıkartma maliyetleri ve tazminatlar, zorunlu hizmet düzenlemeleri)
- İş düzenlemeleri (İdari zorunluluklar, bürokratik maliyetler, iş başlatma, ekstra ödemeler, rüşvet adam kayırma, lisanslama kısıtları, vergi uyum maliyetleri)

Düzenlemelerin varlığı kamunun müdahale alanları olarak ortaya çıksa da oyunun kuralları ve standartlar olarak iş yapma kolaylığını da beraberinde getirmektedir. Kredi piyasası, istihdam piyasası ve iş alemine ilişkin yasal düzenlemeler yukarıda verilen bileşenler üzerinden ekonomik özgürlük endeksine dahil edilmekte ve ülkeler için karşılaştırma imkanı sunulmaktadır.

Enstitü ekonomik özgürlük endeksi için verilen bu bileşenlerin ekonominin bütüncül mekanizması için birbirlerinden bağımsız birer faktör olmadığını, daha ziyade

birbirlerini doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen ve bütüncül özgürlük ortamını oluşturan bir göstergeye dönüştüğünün de altını çizmektedir.

1.3.2.2. Endeksin bulguları

Tablo 5. Fraser Enstitüsü Ekonomik Özgürlük Endeksi Ülke Sıralaması – İlk 10 Ülke (2015)

Sıra	Ülkeler	Ekonomik Özgürlük Özet Endeks Değeri
1	Hong Kong	8,97
2	Singapur	8,81
3	Yeni Zelanda	8,48
4	İsviçre	8,44
5	Irlanda	8,19
6	İngiltere	8,05
7	Mauritius	8,04
8	Gürcistan	8,01
9	Avustralya	7,99
10	Estonya	7,95

Kaynak: Fraser Enstitüsü (2018)

Tablo 6. Fraser Enstitüsü Ekonomik Özgürlük Endeksi Ülke Sıralaması

Son 10 Ülke (2015)

Sıra	Ülkeler	Ekonomik Özgürlük Özet Endeks Değeri
149	Ukrayna	5,38
150	İran	5,31
151	Myanmar	5,26
152	Çad	5,26
153	Suriye	5,22
154	Libya	4,95
155	Arjantin	4,88
156	Cezayir	4,84
157	Kongo Cumhuriyeti	4,81
158	Merkezi Afrika Cumhuriyeti	4,62
159	Venezuela	2,92

Kaynak: Fraser Enstitüsü (2018)

İKİNCİ BÖLÜM

DIŞ TİCARETTE ÜLKE REKABET GÜCÜNÜ BELİRLEYEN FAKTÖRLER VE EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLE İLİŞKİLERİNE YÖNELİK TEORİK ARKA PLAN

2.1. Dış Ticarette Rekabet Gücü Kavram ve Tartışmalar

Akademik çalışmalarda uluslararası rekabet gücü firma, sektör ve ülke düzeyinde tartışılmaktadır. Makroekonomik çalışmalarda rekabet gücü ülke bazında karşılaştırmalara konu olsa da ticaretin ana aktörü firmalar olduğu için rekabet gücünün firma düzeyinde ve mikro ekonomik analizlerle inceleyen çalışmalar da bulunmaktadır. Diğer taraftan üretimde uzmanlaşma istihdam ve uluslararası ticaretin dengesi gibi makroekonomik sorunlar gerek firma gerekse sektörel rekabet gücünün de temel belirleyicileri arasında yer almaktadır bu nedenle ulusal rekabet gücü kavramı makro ve mikroekonominin konusunu teşkil etmektedir.

2.1.1. Uluslararası Ticaret Teorilerinde Rekabet Kavramı ve Rekabet Stratejileri

Ülkelerarası ticaretin belirleyici faktörlerini açıklayan ekonomi teorileri temelde klasik ve neoklasik iktisat teorileri çerçevesinde sunulmaktadırlar. Klasik iktisat teorileri mutlak ve karşılaştırmalı üstünlükler kavramları altında ülkelerin rekabet koşullarını araştırırken, neoklasik iktisat teorileri bu teorilerin yanı sıra üretim ve talep koşullarını, ülkelerin faktör donanımlarını, ürün yelpazesindeki çeşitliliğe ilişkin belirleyici unsurları da dikkate alarak geliştirilmiştir. Bu bölümde bu iki ana akım tartışmalar ışığında kavramsal arka plan verilecektir.

2.1.1.1. Mutlak ve Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi

İktisadi düşünce tarihi içerisinde bir ülkenin üretim potansiyelini ve başka ülkelerle yaptığı ticaretin nedenlerini nelerin belirlediği sorusu önemli yer tutmaktadır. Sosyo ekonomik tarihsel süreç içerisinde ülkelerin dışa açık ve kapalı bir seyir izledikleri buna bağlı olarak dış ticareti engelleyen vergi ve düzenlemeler getirdikleri veya daha açık ekonomik politikalar izledikleri görülmektedir. Literatürdeki bu tartışmalar aynı zamanda liberalleşmenin bir başka deyişle ekonomik özgürlüğün kavramsal gelişiminin de tarihini oluşturmaktadır.

1500-1750'li yıllarda Avrupa da devletleşme sürecinin doğal bir uzantısı olarak Merkantilist akımların yaygın olduğu görülmektedir. Tacir orta sınıfın baskın olduğu ve hükümet politikalarının da ülkenin sahip olduğu kıymetli maden (altın ve gümüş) bağımlı olarak tasarlandığı bir süreç olan bu dönem coğrafi keşiflerle yenidünyadan getirilen kıymetli madenlere daha çok sahip olma ve koruma üzerine kuruludur. Bunun doğal sonucu olarak da kapalı ekonomi, dış ticarette "sıfır toplam" ve kısıtlı refahın paylaşımı anlayışının yaygın olduğu görülmektedir (Yereli, 2003, s.59).

Merkantilist düşünce ile dış ticarete kapalı ekonomi politikaları uygulanmış, ihmal edilen zayıf tarım ekonomisinin oluşturduğu baskı başta Fransa olmak üzere Avrupa ülkelerinde daha liberal politikaların uygulanmasına zemin hazırlamıştır. Bu akımlardan fizyokratlar doğal düzenin ekonomik faaliyetler için de ahengi sağlayacağı bunun da bozulan ekonomik refahı arttıracağı görüşünü savunmuşlardı. 17. Yy sonu ve 18.Yy başlarına doğru Avrupa ekonomilerinin kapalı ekonomi yerine dışa açık ve özgürlükçü ekonomik modelleri tartıştığı ve uyguladığı görülmektedir (Yereli 2003, s.60).

Klasik iktisadi düşünce ekolü ekonomistleri daha sınırlı devlet müdahalesini, bireysel özgürlüklerin ekonomik düzenin tesis edilmesinde önemli rol oynayacağını bunun sonucunda da bireysel faydayı gözeten iktisadi ajanların daha rasyonel kararlar alarak uzmanlaşmaya gidecekleri ve ekonomik olarak üretim potansiyeli yüksek

ürünlerin üretim ve ticaretinin gelişeceğini savunmuşlardır. Ulusal ekonomi ölçeğinde bu durum ticarette de kendini gösterecek ve ülkeler üretim faaliyetlerini iyi oldukları ürün yelpazelerinde yoğunlaştırarak bir birleriyle ticari ilişkilere gireceklerdir (Leamer, 1995, s.19).

Ekonomik faaliyetlerin liberal politikalar çerçevesinde şekillenmesini savunan düşünce okulları karşılarında eleştirel ekollerin varlığına rağmen ana akım teorik arka planı oluşturduğu görülmektedir. Bu durum gelişmiş ülkelerin de izlediği politikalar ile desteklendiği için dünya ekonomisinin gelişiminde de hakim unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Fizyokratlar ve klasik iktisatçılarla başlayan daha özgürlükçü yaklaşımlar neoklasik iktisatçılar tarafından geliştirilmiştir. Ancak burada tamamen piyasa temelli yaklaşım yerine piyasa başarısızlığı adı verilen sorunlara çözüm arandığı piyasanın tam rekabeti ve dolayısıyla tüm tarafların refahının maksimize edilmesi işlevini yerine getirirken tam anlamıyla her zaman ideal çözümler üretemeyeceği, asimetrik bilgi, koordinasyon eksiklikleri gibi bazı sorunlarla karşılaşıldığı görülmektedir. Bu durumda devlete düşen görevlerin neler olduğu ve büyüklüğü de literatürdeki ekolleri belirlemektedir. Örneğin Keynesyen iktisatçılar, Neo keynesyenler, Avusturya okulu gibi. Bu ekoller içerisinde 20. Yy. başında devletin ekonomik özgürlüklere yönelik kısıtlayıcı eğilimlerini eleştiren Mises ve Hayek gibi Avusturya okulu düşünürleri mülkiyet hakları, piyasada mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı, sözleşme hakları, bilgi eksikliğinin çözülmesi gibi hususları ön plana çıkartmışlardır (Hayek, 2009, s.9).

Klasik iktisatçıların merkantilist ekonomi politikalarına eleştirel yaklaşım geliştirdikleri, dünya algısının sıfır toplam olarak görülmek yerine refahı arttırıcı başka politikalar arayışı içerisinde oldukları görülmektedir. Bu anlamda ilk eleştirilerin David Hume tarafından yapıldığı görülmektedir ki fiyat-kıymet- akım mekanizması adı verilen yapı ile ülkeler ticaret fazlası ve açığı vererek birbirleri arasında kıymetli maden tarnsferi yapmakta ve bu durum bir nevi otomatik ayarlayıcı görevi görmektedir. Buna göre bir devlet sürekli dış ticaret fazlası vererek altın rezervini arttıramaz zira karşı devlet ticaret açığı verdikçe kıymetli madeni azalacak, para arzı düşecek, fiyat seviyesi ve ücretler düşerek uluslararası rekabet gücü artacaktır. Bu durum devam ettikçe rekabet gücü artacak ve ticaret fazlası vermeye başlayacaktır (Kılıç, 2002, s.5).

Kıymetli maden biriktirme üzerine dayalı Merkantilizm felsefesine ikinci eleştiri Adam Smith tarafından getirilmiştir. Smith, bir ülkenin zenginliğinin o ülkenin üretim kapasitesi (nihai mal ve hizmet üretebilme kapasitesi) ile açıklanabileceği, sadece kıymetli maden rezervinin büyüklüğü ile açıklanamayacağı görüşündedir. Smith Milletlerin Zenginliği adlı eserinde bir ekonomiyi oluşturan her bir bireyin kendi ekonomik çıkarını arttırma hedefi üzerine davrandığında bir yandan toplumsal bir düzenin oluşacağı diğer taraftan da gerek birey gerekse ikili ilişkilerde bireysel zenginlik ve toplumsal refahın artacağını savunmaktadır (Smith 2015, s. 410).

Smith, bireylerin kişisel çıkarları bireylerin üretim sürecinde en iyi oldukları alanda uzmanlaşmalarını sağlayacak bu da ticaretini yapacakları mal ve hizmetlerin kendilerinin en iyi uzmanı oldukları ürünlere dayalı olarak gerçekleşeceği görüşündedir. Söz konusu durumu Smith doğal eğilim olarak anlamakta ve bu doğal eğilimin genel olarak ekonomide üretkenliği de arttıracağı görüşündedir. Zira uzmanlaşma ve uzmanlaşmaya dayalı takas karmaşık ekonomik yapı içerisinde kaçınılmazdır. Smith böyle bir doğal ahenk içerisinde devlete neredeyse hiç bir rol görmemektedir. Gizli el – bireylerin kendi faydaları peşinde koşarak üretim yapmaları - ekonomik ahengi sağlamakta ve devam ettirmektedir.

Bireysel üretim sürecini Smith ülke bazında da düşünmektedir. Ülkeler "mutlak olarak üstün" oldukları mal ve hizmetleri üretmeli ve ihraç etmelidirler. Burada mutlak üstünlükler en temelde mal ve hizmet üretiminin belirleyicisi olarak emek maliyeti üzerinden açıklanmaktadır. Buna göre her bir ülke birim üretim maliyeti olarak emeğin en ucuz olduğu ürünü ihraç etmelidir. Üretim maliyeti başka ülkelere göre yüksek olan ürünleri ise içeride üretmek yerine ithal ederek bu ürünlerin üretiminde istihdam edilen emeği de mutlak olarak üstün olduğu mal ve hizmet sektörlerine kaydırarak genel refahını arttırabilir. Smith dolayısıyla dış ticareti bir sıfır toplam oyunu olarak görmez daha ziyade pozitif toplam oyunu olarak değerlendirir ki karşılıklı mübadeleden her iki ülke de refahını arttırarak fayda elde etmektedir (Zimring, 2015, s.29)

Klasik iktisatçılardan David Ricardo, Smith'in bu tezini daha da geliştirmektedir. Ricardo, Ekonomi Politiğin ve Vergilendirmenin İlkeleri adlı

kitabında zengin ve yoksul ülkelerdeki altın ve emeğin göreli değerlerini belirleyen faktörleri açıklamaya çalışmıştır. (Ricardo, 1997, s.27).

Ricardo dış ticaretin sadece ülkelerin mutlak manada en iyi oldukları ürün ve hizmet ticareti üzerinden sağlanması yerine ülkelerin göreceli olarak da üstün olabilecekleri alanların söz konusu olduğu görüşündedir. Buna göre mutlak olarak emek maliyeti açısından dezavantajlı olan bir ülke başka bir ülkeye nispeten avantajlı durumda olabilir. Ricardo mal ve hizmet üretiminde mallar arasında girdi ihtiyacının farklılık arz ettiği durumları yakalamış ve bunun sonucu olarak da nispi üstünlüklerin sağlayacağı refah kazancını ortaya koymuştur. Mal ve hizmet üretiminin temel maliyeti olarak emek girdisi iki mal arasındaki fiyat farklılığını da açıklamaktadır. Aynı para cinsinden ifade edildiğinde iki ekonomideki aynı malın fiyat farklılığını açıklayan birçok neden söz konusu olabilmektedir. Otarşi adı verilen kapalı ekonomi durumuna göre oluşacak fiyat ile dışa açık bir ekonomide uluslararası piyasada oluşan fiyat farklılık arz edecektir. Bu durum ülkelerin rekabet gücünü de göstermektedir ki fiyat farklılıkları ticaret ve dolayısıyla refah kazancı imkanını göstermektedir (Kılıç, 2002, s.23). John Stuart Mill uluslararası fiyatların "ters talep" ile yani talep esnekliği, ülkelerin karşılıklı rekabet gücü gibi faktörlerle belirleneceğini söylemektedir

Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler hipotezi küçük veya büyük tüm ülkeler için karşılıklı ticaretten fayda sağlayacaklarını ortaya koymakta ve her iki ülkenin ticaret ile refahını arttırabileceğini söylemektedir. Gelişmekte olan ülkelerin zengin ülkelere satabilecekleri mal ve hizmetler bulunmaktadır. Bu mal ve hizmetler Smith'in ön gördüğü üzere sadece doğal zenginliklerine dayalı olmak zorunda değildir. Ülkeler üretime dayalı endüstrilerini geliştirerek ve uzmanlaşarak ihracat ürün yelpazelerini çeşitlendirebilirler.

2.1.1.2. Heckscher Ohlin Modeli ve Endüstri İçi Ticarette Rekabet

Klasik iktisadi akımların ülkelerin birbirleriyle neden ticaret yapmaları gerektiği ve ticaretin refahı arttırıcı etkileri üzerine tartışmalardan sonra neoklasik iktisat olarak da adlandırılan dış ticaretin tüketici ve üretici refahına etkilerinin analiz edildiği

ekollere yer verilmiştir. Söz konusu analizler ülkelerin gerek makroekonomik anlamda üretim imkanları eğrileri ile gerekse de bireysel iktisadi ajanlar olarak firma ve hanehalkının refahının marjinal fayda ve maliyet eğrileri ile dış ticarete açık ve kapalı olma durumlarının karşılaştırılması ile ortaya konulmaktadır. Ülkeler ticaret sayesinde üretim imkanları eğrisinin dışında bir noktada refah kazancı elde edebilmekte, tüketiciler ve üreticiler de ürün yelpazesini çeşitlendirerek daha üst refah düzeylerine ulaşabilmektedir. Analiz, uluslararası göreceli fiyat yapısının kapalı ekonomik durumundaki göreceli fiyat yapısından farklılaşması halinde ticaret imkanının oluşacağı bu farklılığın da refahı arttırıcı etkilerinin olacağı esası üzerine kurulmaktadır. Ancak analizin güçlü varsayımları bulunmaktadır. Buna göre ülkeler ve ülke içinde sektörler arasında faktör mobilitesi, faktörler arasında da dönüşüm imkanlarına yönelik güçlü varsayımlar yapılmaktadır (Appleyard 1998, s.127).

Uluslararası ticaret alanında çalışma yapan iki iktisatçı Eli Heckscher ve Bertil Ohlin, üretim sürecindeki faktör yoğunluğu, firmalar arasındaki rekabet imkanı, tüketicilerin tüketimden aldıkları fayda gibi koşulları analize dahil ederek bu varsayımların farklı senaryolarla incelenebilmesini mümkün kılmaktadır. Heckscher-Ohlin (HO) Modeli bu sayede dış ticaretin karşılıklı belirleyicileri olarak rekabet koşullarını ortaya koymaktadır. HO Modeline göre bir ülke görece olarak bol bulunan üretim faktörünü yoğun olarak kullanan mal ve hizmetleri ihraç edecek, görece olarak kıt üretim faktörlerini yoğun olarak kullanan mal ve hizmetleri ise ithal edecektir (Bergstrand, 1990, s. 1218).

HO Modeli ülkelerin rekabet gücünü analiz ederken üretim faktörlerinin mevcudiyetinin ve üretim sürecinde ne yoğunlukta kullanıldığının da ortaya konulması gerektiğini tartışmaktadır. Model, Ricardo ve Smith tarafından geliştirilen basit karşılaştırmalı ve mutlak üstünlük teoremlerine ilaveten üretim faktörlerini analize dahil etmektedir. Üretim faktörleri faktör fiyatları üzerinden (emek için ücret, sermaye için faiz, toprak için rant) karşılaştırılmaktadır. HO modeli literatürde farklı varsayımlar altında geliştirilmiştir. Bunlara örnek olarak Stolper Samuelson Modeli HO Modelini bir aşama daha ileri taşıyarak şu önermeyi geliştirmektedir: dış ticaret öncesi ve sonrası duruma göre tam istihdam koşulları altında bol ve kıt faktör fiyatları ticaret etkisiyle değişecektir. Bol olan faktör sahipleri ticaret sonucu gelirlerinin arttığını kıt olan faktör

sahipleri ise azalan ticaret ile gelirlerinin azaldığını göreceklerdir. Bu durum da faktörler arası geçiş kanalları oluşturarak uzun vadede ticaretin üretim yapısını dönüştürücü etkilerini ortaya koyacaktır. Analiz, teorik zeminde bir dizi kısıtlayıcı koşulları da barındırmaktadır bunlar taşıma maliyetlerinin farklılığı ve oluşturduğu arbitraj imkanları, aksak rekabet koşulları olarak sıralanabilir (Appleyard, 1998, s.128).

Aksak rekabet koşullarının varlığı özellikle emek piyasası için geçerli olup bol ve kıt faktör piyasasında teorinin öngördüğü esneklik gerçek hayatta söz konusu olmayacaktır. Diğer taraftan kıt faktör sahipleri dışa kapalı bir ekonomik yapılanma istiyorken bol faktör sahipleri daha özgürlükçü ekonomik yapı ve dışa açık politikaları tercih edecektir.

HO Modeli birçok ülke için test edilmiş ve tutarsızlıkları akademik çalışmalarla ortaya konulmuştur. Çalışmalar HO modellerini bir faktörde örneğin sermaye bol olan ülkelerin bu faktörü - sermayeyi yoğun kullanan ürünleri ihraç edip etmediği hipotezini test etmektedir. Örneğin Leontief paradoksu olarak da adlandırılan duruma göre ABD sermaye bol bir ülke iken sermayeyi yoğun olarak kullanan ürünleri ithal etmektedir. Bu durumu açıklamaya yönelik de bazı argümanlar geliştirilmiştir. Bunlar ABD'nin talep yapısı, gümrük vergilerinin özellikleri, yetişmiş insan gücünün etkileri, diğer ülkelerdeki doğal kaynakların etkileri gibi bir dizi faktörün dikkate alınması gerektiği yönündedir (Bergstrand, 1990, s. 1218).

Küresel ticaretin yıllar içerisinde artışıyla birlikte ülkeler arası ticareti açıklamaya dönük olarak HO modeli revize edilerek geliştirilmiştir. Bu modeller ülkeler arası ticareti üretim maliyeti gibi rekabet unsurunun temel faktörü yanısıra ürün yelpazesindeki aynılık veya farklılıkları da dikkate almaktadır (Appleyard, 1998, s.175). Bu modellere özet olarak bakılırsa;

- İmitasyon gecikmesi hipotezi: bir ülkede üretilen ticarete konu bir ürünün başka bir ülkede taklidinin yapılarak üretilmesi arasında geçen zamandır. Buna göre talepteki gecikmeler de göz önünde bulundurularak bir ürün farklı ülkelerde zamanla taklit edilerek ürünün aynısı veya benzeri üretilmeye başlamaktadır (Appleyard, 1998, s.177).

- Ürün çevrimi teorisi: mamul mallar üretim ve uluslararası ticarete konu olmaları dönemince belli aşamalar kaydederler. Bu aşamalar yeni ürün dönemi, olgunlaşma dönemi ve standartlaşma dönemidir. R. Vernon tarafından ileri sürülen bu dönemler boyunca ürüne olan talep de evrim geçirmekte ve üretim süreci yoğun ve yaygın hale gelmektedir. Vernon üretimin yeni ürünün yüksek teknoloji gereksinimi gibi faktörler nedeniyle gelişmiş ülkede üretimine karşın ileriki aşamalarında gelişmekte olan ülkelere kayabileceğini savunmaktadır. Söz konusu durumda üretim, emek ve sermayenin göreceli olarak daha uygun olduğu ülkelerde olacaktır (Vernon, 1966, s.192). Bu duruma örnek olarak akıllı telefonların gelişimi verilebilir. Akıllı telefonların ilk üretim aşamaları ABD, Güney Kore gibi kalkınmış ülkelerde iken yaygın talebin oluştuğu ve ürünün standardize hale geldiği ileri aşamalarında üretimin Çin gibi gelişmekte olan ülkelere kaydığı görülmektedir (Appleyard, 1998, s.178).

- Linder teoremi: ürün talebini açıklamada tüketici tercihlerine vurgu yapar. Buna göre belli ürünlere olan talep tüketicilerin zevklerine ve tüketicinin gelir düzeyine bağlıdır. Kişi başı milli gelir düzeyi yakın olan ülkeler benzer ürün yelpazesi içerisinde yoğun olarak ticaret yapmaktadır (Bergstrand, 1990, s. 1218).

Literatürde yer alan klasik ticaret teorileri endüstriler arası (inter industry trade) ticareti açıklarken neoklasik ticaret teorileri ile yapılan katkılar endüstri içi (intra industry trade) ticareti de açıklamaya yöneliktir. Yukarıda HO modeline yapılan literatürdeki katkılara ilişkin özet olarak bir kaçına değinilen teorik tartışmalar ülkeler arasında uluslararası ticarete konu olan ürünleri ve rekabet koşullarının anlaşılmamıza yardımcı olmaktadır. Bu sayede örneğin neden bir ülke aynı veya benzer bir ürünü hem ithal etmekte hem de ihraç etmekte olduğunu açıklanabilmektedir. Ülkelerin benzer ürün gruplarında ticaret yapmalarına neden olan faktörleri şu şekilde sıralanabilir. Ürün farklılaştırılması veya ürün sınıflandırma yapısı: ürünler tüketici talep ve zevklerine bağlı olarak küçük değişikliklere tabi tutularak sürekli farklılaştırılmaktadır. Bu durum

benzer olsa da küçük farklılıklar arz eden geniş bir ürün yelpazesinin ülkeler arasında ticarete konu olmasına sebep olabilmektedir. Ticarete konu ürünlerin gümrük işlemlerine tabi tutulurken sınıflandırılmasında da bu durum kendini göstermektedir. Benzer ürünler aynı tarife başlığı altında gruplandırılabilmektedir (Bergstrand, 1990, s.1220).

Coğrafi faktörler, ulaşım maliyetleri veya ülke içinde farklı gelir gruplarına sahip bölgelerin olması: örneğin ticaret yapan ülkelerin sınır komşusu olması benzer ürünün ülke içinden temin edilmesi yerine sınır ülkeden ithal edilmesi söz konusu olabilir (Grubel, 1970, s.42). Dinamik ölçek ekonomileri: bir üründe üretim zamanla farklı ülkelere kayabilir ve ilk üretim yapan ülke ürettiği ürünü sattığı ülkeden satın almaya başlayabilir. Bu durum ithalatçı ülkenin yaparak öğrenmesi (learning by doing) veya üretim ölçeğini ihracatçı ülkeden daha büyük ve maliyet avantajlı hale getirmesinin sonucu oluşabilir (Bergstrand, 1990, s.1227).

2.1.1.3. Porter ve Rekabet Stratejileri

Firmaların yatırım kararlarını belirleyen faktörler içerisinde rekabet stratejileri konusu Michael Porter tarafından derinlemesine ele alınmıştır. Klasik uluslararası ticaret teorileri bir ülkenin faktör donanımı o ülkenin mutlak veya karşılaştırmalı rekabet avantajını belirleyeceğini söylerken Michael Porter ülkelerin avantajlı olabilecekleri faktör donanımlarını kendilerinin oluşturabileceği görüşündedir. Porter'ın Rekabet Stratejileri adlı kitabında bu hususa ilişkin teorik arka plan sunulmaktadır. Porter, rekabet stratejilerini gelişmekte olan endüstriler, olgunlaşma sürecinde olan endüstriler, düşen endüstriler ve küresel endüstrilerde ayrı ayrı ele almaktadır. Firma ve sektör için rekabet stratejisi yatırım kararlarının belirlenmesinde en önemli aşamayı teşkil etmektedir. Klasik yaklaşımda strateji firmaların hedeflerinin tasarlandığı ve çember olarak dizildiği bir süreçten oluşmaktadır. Buna göre ürün hattı, hedef piyasalar, pazarlama, satışlar, dağıtım, üretim, emek, satın alma, ARGE ve finansman ve kontrol gibi aşamalardan oluşmaktadır (Porter, 1980, s.30).

Söz konusu rekabet stratejisini belirleyen arka planda ise firmanın güçlü ve zayıf yanları, endüstriden gelen fırsat ve tehditler, geniş sosyal beklentiler, anahtar yöneticilerin kişisel değer ve yaklaşımları etkili olmaktadır. Endüstri rekabetini sürükleyen etmenler olarak arz ve talep yönlü pazarlık güçleri, endüstriye giren yeni firmalardan kaynaklı rekabet güçleri ile üründen gelen ikame maldan kaynaklanan tehditler oluşturmaktadır. Rekabeti kısıtlayıcı hususlardan endüstriye girişleri etkileyen faktörler olarak Porter başlıca 6 kaynaktan bahsetmektedir: ölçek ekonomileri, ürün çeşitlendirme, sermaye ihtiyacı, dönüştürme maliyetleri, dağıtım kanallarına erişim ve son olarak da kamu politikaları. Sektörde firma yoğunluğu sektöre girişin de zorluk derecesini belirlemektedir (Moon vd 2013, s.122).

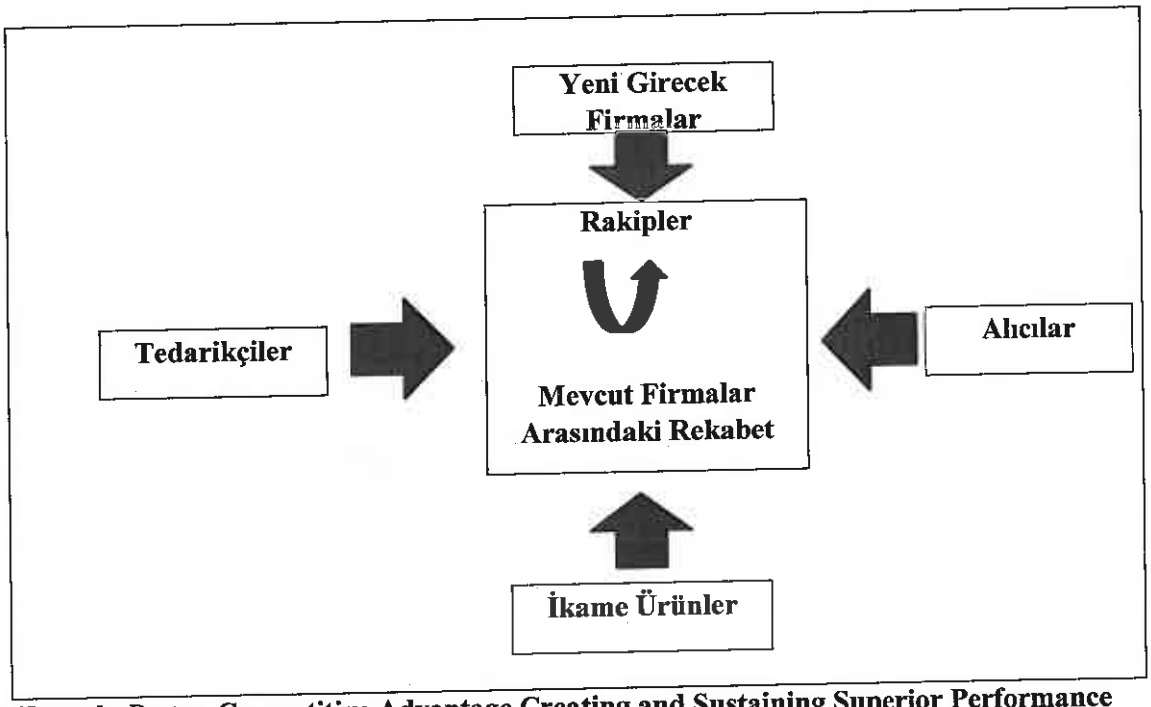
Rekabet stratejileri literatürde endüstri analizleri içerisinde yer alırken Porter tamamlayıcı olarak 5 güçten bahsetmektedir (Roignant vd 1983, s.69). Porter'a göre bir endüstrinin cezbediciliği 2 tip stratejik etkileşime bağlıdır: değer zincirindeki etkileşimler ve genişletilmiş rekabet.

Değer zincirindeki etkileşimler, tedarikçilerden üreticilere, dağıtıcılardan müşterilere uzanan bir zinciri içermektedir. Söz konusu etkileşimler Porter'ın 5 gücünü karakterize ettiği diyagramda yatay faktörler olarak gösterilmektedir.

Genişletilmiş rekabet ise belirli bir endüstri içi rekabete (endüstri içi rekabetin – intra industry derecesi ve doğasına) ve dışsal faktörlerin firmaya yönelttiği örneğin potansiyel yeni giren firmalardan kaynaklanan veya ürünün ikame mallarından kaynaklanan tehditlere işaret etmektedir. Bu faktörler de Porter'ın 5 rekabet gücünü gösterdiği diyagramda dikey eksende ifade edilmektedir.

Porter rekabeti belirleyen bu ekonomik faktörleri beş grupta sınıflandırmaktadır. Porter rekabetin i. içsel rekabet ve endüstrinin içerisindeki yoğunluğunun analizi, ii. ikame mal ve hizmetlerin oluşturduğu tehditler, iii. piyasaya giren yeni firmalardan kaynaklı tehditler, iv. tedarikçilerin ve v. müşterilerin göreceli pazarlık güçleri başlıkları altında geniş analizini sunmaktadır (Roignant vd 1983, s.59-60).

Şekil 1. Porter'ın Endüstrideki Rekabet Düzeyini Belirleyen Beş Güç Modeli

Kaynak: Porter, **Competitive Advantage Creating and Sustaining Superior Performance With a New Introduction**, Free Press, New York, 1998, s. 5

Porter'ın analizinin temelini esasında içsel rekabet unsurları oluşturmaktadır. İçsel rekabet her bir firmanın endüstri içinde piyasa payını en çok hale getirmek üzere yürüttüğü rekabetçi iş ve faaliyetleri olarak tanımlanmaktadır. Bu durum firmaların yoğunlaşma rasyoları ile ölçülebilmektedir. Özellikle sanayi iktisatçıları dahası rekabet otoriteleri söz konusu yoğunlaşma rasyolarını yakından takip etmekte ve analiz yapmaktadırlar. Bu alanda yaygın olarak en büyük iki tane firmanın kümülatif piyasa payı oranı ile endüstrideki tüm firmaların piyasa payını ağırlıklandırarak yoğunlaşma endeksine dahil eden Herfindhal-Hirschman endeksi kullanılmaktadır. Yoğunlaşma endeksleri endüstride yer alan firmaların piyasa payları üzerinden endüstrinin ne kadar rekabete açık olduğunu ortaya koymaktadır. Eğer endüstride aksak rekabet söz konusu ise bu durum örneğin endüstriye girecek firmaların karşılaştığı yüksek sabit maliyetlerden kaynaklanıyor olabilir. Bu da endüstride tekelleşmeye götürecek bir sürecin işaretçisi olabilir ki kamu otoriteleri doğal tekel dışında bir sektör için böyle bir tekelleşmeyi önleyici tedbir almayı ve bu yönlü politikalar geliştirmeyi düşüneceklerdir (Moon vd 2013, s.125).

İkame mallardan kaynaklanan tehditler firmanın üretim ve yatırım kararlarını şekillendiren güçlerden bir diğerini oluşturmaktadır. Örneğin tren ve uçak ulaşımda rakip midirler? Bir ülkeden diğerine seyahat tercihlerinde her ikisi bir birini tamamlayan olarak mı yoksa rakip olarak mı etkilidirler? Coğrafi belli noktalar için rekabet tartışması tamamen anlamsız da kalabilmektedir. Örnek olarak, Türkiye'den Brezilya'ya yapılan turizm amaçlı seyahat. Yakın rakip mal tanımında uygun piyasa tanımının da yapılması gerekecektir. Buna göre ekonomistler bir firmanın piyasada hakim duruma geçmek için fiyatları belirgin düzeyde arttırarak kar edebileceği en küçük ürün kümesi olarak görmektedirler (Roignant vd 1983, s.69). Buna göre firmanın uygun piyasa içerisinde sunduğu mal ve hizmetleri rakip ürünlerden, tüketicilerin ikame tercihleri, bir mal ve hizmetten diğerine geçme maliyeti, firmanın ürüne kattığı katma değer, tüketicilerin üründen aldıkları haz veya fayda algısı, rakip malların fiyatlama özellikleri gibi bir dizi faktörden etkilenebilmektedir (Moon vd 2013, s.140).

Piyasaya girişlerden kaynaklı rekabet güçleri yeni firmaların piyasaya girişleri ile oluşan tehditlerden oluşmaktadır. Genellikle yeni giren firmalarla beraber kar marjları düşmektedir. Elbetteki yeni bir firmanın sektöre veya bir endüstriye girebilme kolaylığı da giriş engellerinin varlığına bağlıdır. Piyasaya giriş engelleri yapısal veya stratejik olabilir. Örneğin kamu teşvik veya yasakları yapısal engel oluştururken firmaların fiyatlama veyahut pazarlama stratejileri gibi faktörler de stratejik engeller teşkil edebilmektedir (Porter, 1980, s.32).

Tedarikçilerin ve tüketicilerin göreceli pazarlık güçleri rekabet stratejilerine doğrudan etki eden bir diğer faktördür. Firmaların fiyatlama kapasiteleri söz konusu pazarlık güçlerinin göreceli etkileşimleri ile şekillenmektedir. Tüketici ve tedarikçilerin piyasadaki yoğunluk ve piyasa güçleri, ürünün girdi ve çıktılarındaki fiyat esneklikleri, tüketici veya tedarikçilerin başka ürünlere geçebilme maliyetleri, ürünün spesifik özelliklerinin bulunması gibi bir dizi faktör bu etkileşimde yer almaktadır (Smith, 2015, s. 505).

Porter üretimdeki değer zincirini birincil faaliyetler (lojistik, üretim, pazarlama ve satış ve hizmetler), destek faaliyetleri (ihale, insan kaynakları, firma altyapısı, finansman, yasal düzenlemeler vd) olarak gruplandırmaktadır. Değer zinciri yaklaşımı

ile Porter üretim sürecinde katma değerin nasıl oluştuğunun, üretim maliyetinin hangi faktörlerle etkileşim içerisinde belirlendiğinin ve bu sayede de fiyatlamanın da nasıl dizayn edileceğinin basit bir çerçevesini çizmektedir. Porter'ın Rekabet Stratejileri bu tezin de konusu olan özellikle yabancı yatırımcıların bir ülkede yatırım ve üretim kararlarının neye göre belirlendiği sorununun arka planı için önemli teorik tartışmalar sunmaktadır.

Küresel endüstriler için rekabet ulusal piyasa aktörleri ile birlikte küresel koşullar ve firmaların da davranışlarından etkilenecek ve bu endüstriler için rekabet stratejisini belirleyen faktörlerin daha geniş bir perspektiften ele alınması gerekecektir. Örneğin bir Apple için küresel piyasada stratejik pozisyonunu belirleyen faktörler olarak sadece ABD'deki vergi uygulamaları gibi kamu politikalarının ABD içindeki rekabetçi etkilerine bakmak çok yetersiz bir analiz olacaktır. Dünyanın neredeyse tamamına yakın bir piyasada ürün satan ve onlarca ülkede üretim yapan böyle bir firma için bütüncül olarak küresel ticaret düzenlemelerine bakılması gerektiği gibi her bir ülkenin ticari ve vergi düzenlemelerinin de ayrı ayrı dikkate alınması gerekeceği açıktır.

Porter (1980) ulusal ve küresel rekabetin karşılaştırılabilmesi için temel olarak dört grup faktörü sunmaktadır. Buna göre ülkeler arasındaki üretim faktörlerindeki maliyet farkları, yabancı piyasalardaki koşullardaki farklılıklar, yabancı hükümet politikaları arasındaki farklılıklar, yabancı rakiplerin hedefleri ve kaynakları arasındaki farklılıklar. Porter yukarıda bir açıdan ulusal endüstrilerdeki rekabet stratejileri için sunulan kavramsal çerçevenin küresel ölçekte de geçerli olacağını vurgulamaktadır. Ancak analiz daha geniş boyutta yapılmalıdır. Birçok açıdan yatay ve dikey rekabet unsurları küresel ölçekte faaliyet gösteren firmalar için de geçerlidir. Örneğin tedarikçilerin ve müşterilerin pazarlık güçleri, üretilen mal ve hizmetin rakip ve ikame mallarının durumu gibi hususlar bu firmaların ürünleri için de geçerli olacaktır.

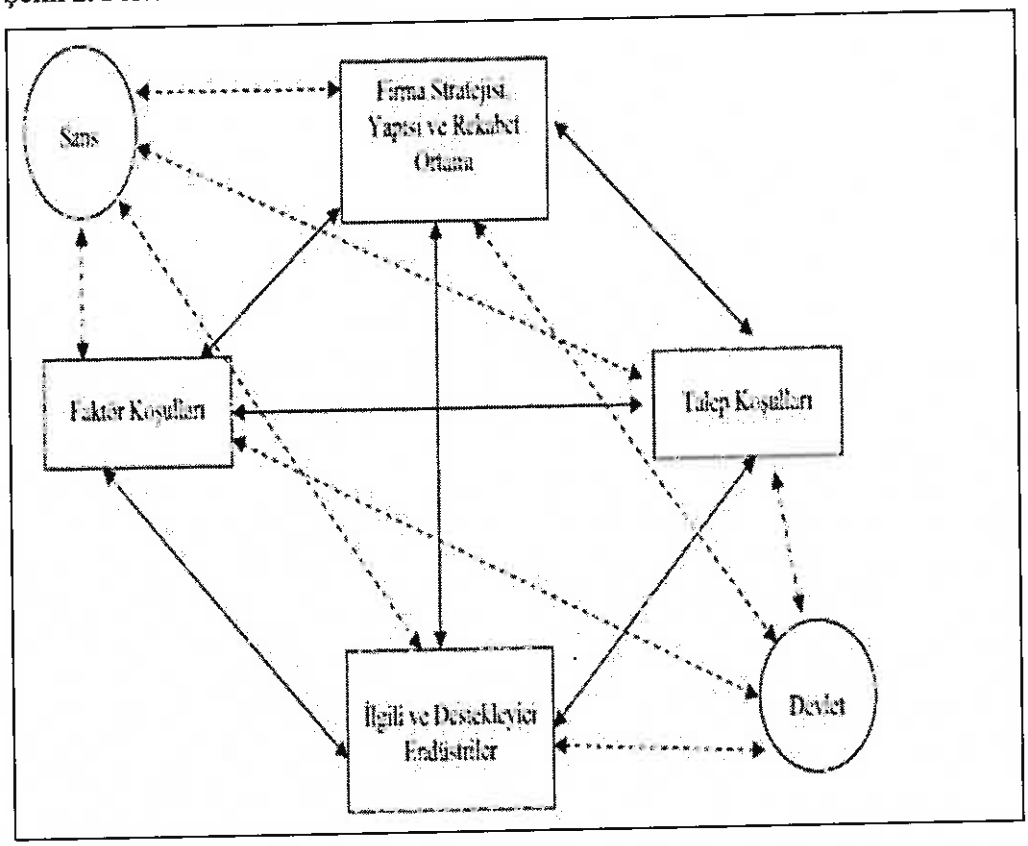
Neden bir ülke belli bir endüstride uluslararası başarı elde eder? (Porter, 1998, s.71) Bu soruya cevap bulmak için 1990 yılında Michael Porter, farklı karakteristik özelliklere sahip ve öncü sektörlerin bulunduğu 10 önemli gelişmiş ticaret ülkesinde ve 100'den fazla örnek endüstri üzerinde 4 yıllık bir araştırma yapmıştır. Porter, araştırmanın bulgu ve sonuçlarını, "Ulusların Rekabet Üstünlüğü (The Competitive

Advantage of Nations)" isimli eseri ve ortaya koyduğu Elmas Modeli (Diamond Model) ile ülkelerin nasıl rekabet üstünlüğü sağladığını açıklamıştır.

Porter'ın Elmas Modeline göre bir ülkenin ulusal rekabet gücü; faktör koşulları, talep koşulları, ilgili ve destekleyici sektörler ve firma stratejisi yapısı ve rekabet unsurların yalnız veya birbirleri ile ilişkili ve birbirleriyle karşılıklı bir etkileşim içerisinde olduğunun ve bunun sonucunda ulusların rekabet gücünün arttığını öngörmektedir. Porter Elmas Modelindeki 4 temel faktörün yanında iki ek değişken olarak, şans ve devlet faktörlerini eklemiş ve bu iki değişkenin diğer temel faktörler üzerinde etkili değişkenler olarak açıklamıştır.

Uluslararası arenada öncü olan endüstrileri ve bu endüstrileri oluşturan firmaların stratejilerini inceleyen Porter, söz konusu firmaların değişmez tek ortak yönlerinin "yenilik yapabilme ve kalite yükseltebilme yeteneği" (Porter,1998, s.126) olduğu sonucuna varmıştır. Rekabetçi avantaj elde etmeyi sağlayan bu yeteneği sürdürmek, sahip olabilmek kadar önemlidir; bu da ancak sürekli gelişim ve iyileştirme ile mümkün olabilir çünkü hemen her yenilik başkaları tarafından kolaylıkla kopya edilebilir. Porter, rekabetçi avantaja sahip endüstrilerin ve firmaların sahip olduğu bu yeteneklerin kaynağını ise "Elmas Modeli" adını verdiği ve Şekil 2' de gösterilen ulusun dört temel özelliğine bağlamaktır.

Şekil 2. Porter'in Elmas Modeli

Kaynak: Porter, (1998:127)

2.2. Ülke Rekabet Gücünü Etkileyen Kurumsal Yapılar ve Küresel Faktörler

Ülkelerin dış ticaretinde rekabeti belirleyen faktörler arasında üretim ve talep koşulları açıklandıktan sonra rekabet ortamını belirleyen ülke içi yasal ve kurumsal yapılar ile küresel rekabet koşullarına ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

2.2.1. Kurumsal Yapılar ve Ülkelerin Dış Ticarette Rekabet Gücü

Serbest piyasa ekonomisi Adam Smith'in ön gördüğü şekilde tam koordinasyon ve harmoni içerisinde gerçek dünyada çalışmamaktadır. Piyasa başarısızlığına götüren bir dizi faktör bulunmakta olup kurumsal ve yasal yapılar aracılığıyla bu eksiklikler giderilmeye çalışılmaktadır. Piyasa mekanizmasının ideal koşullar altında çalıştığı bir

ekonomik modelde fiyat mekanizması temel teşvik ve cezalandırıcı olarak üretici ve tüketiciler arasında koordinasyonu ve piyasa dengesini sağlamaktadır. Ancak fiyat mekanizmasının tam işlemediği ve dolayısıyla üretim ve tüketim koşullarına ait "tam ve gerçek" bilgiyi zamanında ve doğru aktörlere ulaştırmadığı bir durumda tam rekabetten de bahsedilemeyecektir (Rodrik, 2007, s. 156).

Literatürde kurumsal yapıların önemi üzerine yapılan tartışmalar söz konusu piyasa başarısızlıklarının giderilmesi ve rekabet koşullarının sağlanması üzerinde durmaktadır. Kurumsal yapılar "insanlar tarafından birbirleriyle aralarındaki ilişkileri düzenlemek ve yönetmek üzere geliştirilmiş ve bir yönüyle de başka kişilerin nasıl davranabileceğine ilişkin beklentilerin şekillendirilmesine katkı sağlayan davranışsal kurallar" (Lin ve Nugent (1995, 2306-7) olarak tanımlanmaktadır. Kasper (2007) kurumların şu kriterlere göre sınıflandırılabileceğini belirtmektedir; kurallara uymanın zorunlu veya gönüllü oluşu, kuralların kendiliğinden mi (dahili faktörler tarafından mı) yoksa kamu gibi harici kuruluşlar tarafından mı dizayn edildiği, kurallara uymamanın yaptırımı olarak müeyyidelerin resmi (mahkemeler gibi) veya gayri resmi (örneğin bir topluluktan dışlanma gibi) mekanizmalar eliyle tesis edilmesi (Kasper, 2007, s.53).

Bu bağlamda Rodrik (2007, s. 169) en üst kurumsal yapı olarak demokrasiye yer vermekte ve ülkenin iyi bir kurumsal yapısının bulunup bulunmadığını demokratikleşmişlik düzeyi ile özetlenebileceğini söylemektedir. Rodrik (2007, s.170) ayrıca bu alandaki akademik çalışmaların daha yüksek katılımcı demokrasiye sahip ülkelerin yüksek büyüme oranları yakaladıkları ve bu ekonomilerinin daha ön görülebilir ve istikrarlı bir yapıya sahip olduğu gerçeğine ilişkin bir dizi kanıt sunduğunu ortaya koymaktadır.

Demokratikleşme düzeyi ile özetlenen kurumsal yapılar, yasalar, yasaların uygulanmasını temin etmek üzere bağımsız mahkemeler ve sağlam bir şekilde örgütlenmiş emniyet teşkilatı gibi piyasaların işleyişi ile doğrudan ilişkili olmasa dahi vazgeçilmez organizasyonların da varlığını gerektirmektedir. Literatürde kurumsal yapıların önemini tartışan D. North (1990), Rodrik (2007), Acemoğlu vd (2012) gibi başlıca ekonomistler, piyasa mekanizmasını destekleyecek kurumsal yapıları 5 başlık altında ele almaktadırlar: Fikri mülkiyet hakları, düzenleyici kuruluşlar,

makroekonomik istikrarı sağlayan kuruluşlar, sosyal güvenliği sağlayan kuruluşlar ve karışıklığı yöneten kuruluşlar.

North (1990) ve Acemoglu (2012), İngiltere gibi gelişmiş ülkelerin ekonomik kalkınmadaki başarılarının arkasında yatan en temel faktörün fikri mülkiyet hakları ve patent yasalarını tarihsel olarak sanayi devrimin çok öncesinde oturtmuş olmalarına bağlamaktadırlar. Patent yasaları ve fikri mülkiyet haklarının korunması, yenilikçi teknik ve teknolojinin hızlı gelişimini sağlamış ve bu ülkelerin ekonomik kalkınmaları ile birlikte uluslararası rekabet gücünün de sağlamlaşmasına katkıda bulunmuştur.

Piyasa başarısızlığı piyasa aktörlerinin rekabet dışı davranışlarının bir sonucudur. Piyasa mekanizması fiyat sinyalleri aracılığıyla düzeltici ve koordine edici işlevini yerine getiremez ise diğer bir tabir ile içselleştiremez ise kamu müdahalesi ve veya kurumsal düzenleyici mekanizmaların devreye girmesi kaçınılmaz olacaktır. Piyasa başarısızlığına götüren faktörler başlıca; kamusal malların varlığı, ahlaki tehlike veya ters seçim gibi bilgi eksikliği, piyasa aktörleri arasında asimetrik bilginin bulunması, pozitif veya negatif dışsallıkların olması olarak sayılmaktadır (Stiglitz & Rosengard, 2015, s.93).

Piyasa başarısızlığının varlığı yasa koyucu, denetleyici, standart getirici olarak kamu müdahalesini gerekli kılmaktadır. Düzenleyici denetleyici kuruluş olarak hükümetlerin müdahalelerinin kamu başarısızlığı oluşturmaması için de sınırlı olması gerekmektedir. Bu sınır kamunun müdahale edeceği temel alanların belirlenmesi ile çizilmekte olup literatürde bu alana ilişkin yoğun tartışmalar söz konusudur. Liberal iktisat ve Keynesçi iktisat tartışmaları bu sınırın nereden çizileceğine ilişkin zengin bir kaynakçaya sahiptir.

Stiglitz (1996, s.160) ülke içinde rekabet koşullarının tesis edilip korunmasını temin etmek üzere kamunun rolünün başlıca 6 alanda olması gerektiğini söylemektedir. Bu alanlar: eğitimin teşviki, teknolojinin teşviki, finansal sektörün desteklenmesi, altyapı yatırımlarının yapılması, çevreye olan olumsuz etkilerin azaltılması, sosyal güvenlik ağının oluşturulup korunmasıdır.

Makroekonomik istikrarın tesisi Merkez Bankalarının görevidir. Merkez Bankaları bu görevlerini "kredi veren son mercii" (lender of last resort) olarak yerine getirmektedirler. Özellikle 2008 ABD ve Avro Bölgesi finansal krizleri ile ülkelerin döviz kuru etkisi ile rekabet yapıları çok ciddi etkilenmiştir. Merkez Bankalarının finansal istikrarı tesis etmek üzere kur ve faiz müdahaleleri zorunlu olmuştur (Rodrik, 2007, s.158).

Literatürde yer alan ve yukarıda özetlenen mülkiyet haklarına, sosyal güvenliğe, piyasa mekanizmasının işleyişine ve toplumların karşılaşabileceği uyumsuzlukları düzeltmeye dönük her tür ekonomik düzenlemeler, özgür bir toplumun gelişimine insanın hür ve bağımsız doğasının bir parçası olarak her tür özgürlüklerin artması ve de yönetsel özgürlüklerin kurulması anlamında 2 yönden etki etmektedir (Fridman, 2008, s.9). Milton Friedman (2008) toplumsal örgütlenmenin temel sorunun insan toplulukları içerisinde ekonomik faaliyetlerin koordinasyonunun sağlanması olduğunu, geniş kapsamlı iş bölümü ve uzmanlaşmaya ihtiyaç duyulacağını belirtmektedir. İhtiyaç duyulan koordinasyonun da yönetsel anlamda iki şekilde kurulabileceğini bunun merkezi yönlendirme veya bireylerin gönüllü işbirliği ile mümkün olacağını belirtmektedir. Gönüllü takas ekonomisinin işleyişini kurup koruyacak bir mekanizma tesis edildiği sürece ki bu yapı Friedman tarafından kapitalizm olarak adlandırılmaktadır ülke toplumu özgürlüklerin getireceği her türlü refahtan, ekonomik rekabetin sağlayacağı üstünlük ve avantajdan faydalanabilecektir.

2.2.2. Küreselleşme ve Uluslararası Ticaret Üzerindeki Etkileri

Küreselleşme ülkeler arasında ticari ve finansal entegrasyon olarak tanımlanmakta ve özellikle 2000'li yılların başından itibaren dünya ekonomisinin şekillendirdiği karmaşık ilişkiler ağını açıklamakta kullanılan bir kavram olmuştur. Küreselleşme ulusal ekonomilere fırsatlar ve tehditler sunmaktadır. Bu dönemde serbest ticaret ve açık ekonomi modelleri Dünya Ticaret Örgütü, IMF ve Dünya Bankası gibi Rodrik (2007) ve (2011) tarafından Washington Konsensusu olarak adlandırılan kurumlar eliyle bir politika reçetesi olarak tüm dünyaya sunulmuştur. Ülkeler arasında

ticari entegrasyonlar, serbest ticaret bölgeleri, gümrük birliği ve parasal birlikler oluşturulmuş ve küresel rekabet avantajlarından bölgesel olarak yararlanma yoluna gidilmiştir.

Küresel kapitalizm ekonomisinin bir gereği olarak finansal ve ticari entregrasyonun beraberinde gelen liberal ekonomik politikalar her zaman tüm ticari taraflar için refah arttırıcı olmamıştır. Yukarıda da değinildiği üzere nasıl ki piyasa başarısızlıklarının varlığı ülke içi kamu müdahalesi ve kural ve kurumsal yapıların varlığını zorunlu kıldıysa küresel boyutta da böyle bir düzeltici mekanizmanın varlığını gerektirmektedir. Ancak bu durum bir yönüyle de paradoks oluşturmaktadır. Kalkınma ekonomisi literatürü, ulusal ekonomilerin her zaman tam serbest politikalarla uyumlu makroekonomik mekanizmalar kurmadığı çoğu zaman koruyucu veya kamusal teşvik mekanizmalarına dayalı ikicil (dual) yapılara da yer verdiğini göstermektedir (örneğin Daron Acemoğlu, Dani Rodrik, William Easterly vd). Bu durum ulusal ekonomilerin demokratikleşme ve ekonomik özgürlüklerin varlığıyla birlikte, küreselleşmenin getirdiği tehditlere karşı oluşturulmuş bulunan korumacı ve düzenleyici mekanizmaların da dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu anlamda örneğin bazı ülkeler için doğrudan yabancı yatırımları çekmeye dönük kamu teşviklerinin bulunması veya küresel rekabet ortamında kamu koruma mekanizmalarının bulunması birçok gelişmekte olan ülke için kaçınılmazdır (Rodrik, 2011, s.110).

Küreselleşme ve finansal serbesti ulusal ekonomilerin zorunlu olarak dışa açık makroekonomik politikaları, serbest kur ve ödemeler dengesi politikası uygulamalarını gerektirmiştir. Ancak bu durum "üçlü imkansız" (impossible trinity) olarak adlandırılan bir sorunu da beraberinde getirmektedir: ulusal ekonomi küresel rekabet koşulları altında aynı anda hem sabit kur politikası hem parasal otoritede bağımsızlık hem de sermaye hesabında serbestlik politikasını uygulayamaz (Obstfeld ve Taylor, 1998, s.355). Zira parasal otoritenin bağımsızlığı ve sermaye hesabının serbestliği tercih edilecekse sabit kur politikasını sürdürmek imkansızlaşacaktır. Diğer taraftan sıcak para olarak adlandırılan sermaye girişlerini kontrol etmek istemesi durumunda da kur rejiminin sabit tutulması anlamına gelecektir. Dolayısıyla ulusal ekonomilerin kur, faiz

ve sermaye hareketlerine yönelik politikaları o ülkelerin dış ticaretleri üzerine doğrudan ve dolaylı etkilere sahip bulunmaktadır.

Küresel entegrasyon ile sermaye girişleri artmakta, artan sermaye girişleri ulusal paranın değerini etkilemekte bu da ülkenin dış ticaretteki rekabet pozisyona etki etmektedir. Sermaye hareketlerinin oluşturduğu olumsuz etkileri sterilize etmeye çalışan merkez bankaları faiz politikaları ile kredi piyasasına etki etmekte bu da dolaylı olarak üretim maliyetlerine yansımaktadır. Rodrik (2011, s.104) küreselleşmenin beraberinde getirdiği finansal serbestinin ülke ekonomilerine sunduğu tehditlerin fırsatların önüne geçtiğini, kurumsal yapılarını sağlamlaştıramayan ekonomilerin krizlerle karşı karşıya kaldığını söylemektedir. 1997 Güneydoğu Asya krizi, 2001 Rusya, Türkiye ve Arjantin krizleri bu tespite örnek teşkil etmektedir. Diğer taraftan, gelişmiş ülkelerin iç krizleri de dolaylı olarak küresel ekonomiyi etkilemekte, gelişmekte olan ülkeler için de tehdit oluşturmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin en önemli ticaret paydaşları olan ABD ve Avro ekonomilerinin 2008 ve sonrasında yaşadıkları konut piyasası krizi ile devam eden finansal kriz bu ekonomilerin iç pazarlarının daralmasına bu da ihracatçı ekonomilerin sorun yaşamasına neden olmuştur. Küresel entegrasyon ve karşılıklı bağımlılığın bir sonucu olarak ülkeler birbirlerinin krizlerinden etkilenmekte ve krizler bulaşıcı olmaktadır.

2.3. Ekonomik Özgürlükler ve Ülke Rekabet Gücü Etkileşimi

Rekabet küreselleşen dünya ekonomisinin vazgeçilmez unsurudur. Ulusların rekabet gücünü belirleyen faktörlerin neler olduğu üzerine yapılan birçok çalışma söz konusudur ayrıca bu alanda çeşitli ölçümler yapan enstitüler de söz konusudur. Kültürel normlar, kurumsal yapılar, genellikle bazı ülkelerin gelişip büyürken başkalarının yoksulluk sebeplerinin açıklanmasında kullanılan etkenlerdir. Adam Smith'ten bu yana bir çok iktisatçı ekonomik kaynakları seçme ve arz etmede özgürlük, iş aleminde rekabet, başkaları ile ticaret yapabilme, mülkiyet haklarının korunması gibi hususların ekonomik gelişimin temel faktörleri olduğunu vurgulamaktadırlar. Ulusların ekonomik performans ve rekabet gücünü etkileyen birçok faktör vardır. Bir ekonomide girdi ve

çıktılar arasındaki ilişki üretim fonksiyonu ile tanımlanmaktadır (Gwarthney vd., 1999, s.645).

Mikroekonomik yaklaşımla rekabet bir ülkenin ihracat performansı ile açıklanabilir. Buna göre ülkenin yurt dışından aldığı mallardan daha fazla mal satabilmesi kapasitesini ifade edecektir. Akademik çalışmalarda rekabet göstergesi olarak bu durumda ticaret dengesi, uluslararası ticaretin toplam ticaret içindeki piyasa payı gibi göstergeler kullanılmaktadır (Verner 2015, s.153). Rekabeti etkileyen bir çok faktör böyle bir yaklaşımda modele dahil edilememiş olacaktır. Örneğin ürün kalitesi, emek piyasası koşulları, hayat standartları veya çevresel faktörler gibi. Başka bir tanımlamaya göre, ulusal rekabet bir ekonominin uzun vadede yaşam kalitesi ile ilişkilendirilmelidir ve buna göre daha uzun vadeli faktörlerle karşılaştırılmalıdır örneğin ekonominin üretim ve arz sürecindeki faktörlerin rekabet edilebilirlik koşulları incelenmelidir (Ulman ve Bujanca 2015, s.100).

Literatürdeki bu tür tartışmalar esasında rekabet kavramının makro ve mikro ekonomik faktörlerinin çok da kolayca ele alınıp karşılaştırılamayacağını göstermektedir. Diğer taraftan bölgesel entegrasyonlar işi daha da karmaşık hale getirmektedir. Örneğin Avrupa Birliği gümrük birliği ve serbest ticaret anlaşmaları entegrasyon içi ve entegrasyon dışı ülkelerin ayrıcalıklı konumlarının da rekabet açısından ayrıca değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Ekonomik özgürlük, ekonomik hayatta teşvik mekanizmalarını doğrudan etkilemektedir. Bu da verimliliği ve kaynak kullanımında etkinliği belirleyen bir unsurdur. Ekonomik gelişme ve makroekonomik büyümeyi doğrudan etkileyen ve ekonometrik çalışmalarda pozitif ilişki yönünün tespit edildiği görülmektedir (Hanh, 2010, s.33).

2.3.1. Dış Ticarette Ülke Rekabet Gücünü Açıklamaya Yönelik Uluslararası Karşılaştırma Göstergeleri

Uluslararası İşletme Gelişim Enstitüsü – UİGE (The International Institute for Management Development (IMD) ve Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum (WEF)) uluslararası ülke rekabet gücünü ölçmeye yönelik çalışmalar yapan kuruluşlar arasında en çok bilinenleridir (IMD, 2017).

UİGE 1989 yılından beri Dünya Rekabet Yıllığını yayımlamaktadır. Yıllıkta ülkelerin işletmelerin rekabet edebilmelerine imkan sağlayacak eko sistemi sunup sunamadıklarına yönelik analiz ve sıralamalar yapılmaktadır. Ulusal ekonomik ortam 4 ana faktör üzerinden karşılaştırılmaktadır:

- Ekonomik performans
- Kamu etkinliği
- İş etkinliği
- Alt yapı

UİGE (2017) sıralamasına göre Türkiye 63 ülke arasında 2016 yılında 38. Sırada iken 2017 yılında 47. Sırada yer almıştır. Aşağıdaki tabloda IMD Yıllığı 2017 sıralamasına yer verilmiştir.

Tablo 7. UİGE Dünya Rekabet Yıllığı Ülke Sıralaması (2017)

Ülke	2016 Yılı Sıralaması	2017 Yılı Sıralaması
Hong Kong	1	1
İşviçre	2	2
Singapur	4	3
ABD	3	4
Hollanda	8	5
İrlanda	7	6
Danimarka	6	7
Luksemburg	11	8
İsveç	5	9
Birleşik Arap Emirliği	15	10
Norveç	9	11
Kanada	10	12
Almanya	12	13
Tayvan	14	14
Finlandiya	20	15
Yeni Zelanda	16	16
Katar	13	17
Çin	25	18
İngiltere	18	19
İzlanda	23	20
Avustralya	17	21
İsrail	21	22
Belçika	22	23
Malezya	19	24
Avusturya	24	25
Japonya	26	26
Tayland	28	27
Çekya	27	28
Kore	29	29
Estonya	31	30
Türkiye	38	47

Kaynak: The International Institute for Management Development (IMD) (2017)

WEF ise Dünya Rekabet Raporunu 1979 yılından beri yayımlamaktadır. WEF ulusal rekabet gücünü ülkenin verimlilik seviyesini belirleyen kurumlar, politikalar ve faktörler seti olarak tanımlamaktadır. Küresel rekabet endeksi 120'nin üzerinde ülkeyi 12 sütun üzerinden sıralamaktadır:

- Kurumlar

- Alt yapı
- Makroekonomik ortam
- Sağlık ve birincil eğitim
- Yüksek eğitim ve mesleği eğitim
- Mal piyasası etkinliği
- Emek piyasası etkinliği
- Finansal piyasa gelişmişliği
- Teknolojik hazırlık
- Piyasa büyüklüğü
- İş gelişmişlik düzeyi
- İnnovasyon

WEF 3 aşamalı gelişmişlik düzeyi de sunmaktadır:

- Faktör bazlı sütunlar (1-4.)
- Etkinlik bazlı sütunlar (5-10.)
- Yenilikçilik bazlı sütunlar (11-12.)

Endeks 0-7 arası puan vermekte 7 değeri en üst rekabet seviyesini göstermektedir. (WEF, 2017, s.11)

Tablo 8. Küresel Rekabet Endeksi 2016-2017 Dünya Sıralaması

Ülke	Skor	Sıralama
İsviçre	5.81	1
Singapur	5.72	2
ABD	5.70	3
Hollanda	5.57	4
Almanya	5.57	5
İsveç	5.53	6
İngiltere	5.49	7
Japonya	5.48	8
Hong Kong	5.48	9
Finlandiya	5.44	10
Norveç	5.44	11
Danimarka	5.35	12
Yeni Zelanda	5.31	13
Taywan, Çin	5.28	14
Kanada	5.27	15
Birleşik Arap Krallığı	5.26	16
Belçika	5.25	17
Katar	5.23	18
Avusturya	5.22	19
Luxemburg	5.20	20
Fransa	5.2	21
Türkiye	4.39	51

Kaynak: WEF (2017, s.20)

2.3.2. Ekonomik Özgürlükler, Dış Ticarette Rekabet ve DYY'ların Makroekonomik Etkileşim Kanalları

Akademik literatürde Doğrudan Yabancı Yatırımlar (DYY) ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine birçok çalışma bulunmaktadır. Aynı şekilde Ekonomik özgürlüklerin makroekonomik performans üzerine etkileri de yoğun olarak çalışılmıştır. Diğer taraftan dış ticarette rekabet unsurları ile ekonomik performans arasındaki etkileşim üzerine de yeterince çalışma mevcuttur. Ancak DYY ile ekonomik özgürlükler ve dış ticarette rekabet arası karşılıklı etkileşim ve ilişkileri üzerine yapılan çalışmalar göreceli olarak daha azdır. DYY belirleyen faktörler arasında ekonomik özgürlüğü belirleyen faktörlerin ve dış ticarette rekabetin etkileri dolayısıyla bu iki grup çalışma alanlarındaki ortak tespitler üzerinden burada incelenecek ve ampirik çalışmalarda tespit edilen bulgulara yer verilecektir.

Ekonomik özgürlükler, belirsizlikleri azaltarak ve olası maliyetleri düşürerek DYY akışını kolaylaştırmakta ve klasik ekonomi teorisi çerçevesinde ekonomik özgürlüklerle DYY arasında pozitif bir etkileşim beklenmektedir (Voyer & Beamish, 2004, s.212). Benzer şekilde ekonomik özgürlüklerin bulunmadığı veya kısıtlı olduğu bir ekonomik yapı da da DYY girişlerinin önünde engeller söz konusu olacaktır. Bu engeller belirsizlikler ve beraberindeki yüksek maliyetlerdir (Conklin, 2002, s.17).

Dış ticareti kısıtlayıcı veya engelleyici makroekonomik politikaların varlığı çok uluslu şirketler için kısıtlar oluşturacak, bu firmaların DYY iştahları da kısıtlanacaktır. Zira DYY ile birlikte bu firmaların yurt dışından üretim için gerekli mal ve hizmet ithalatı da kısıtlanmış olacaktır veya ulaşım ve işlem maliyetleri gibi ilave maliyet unsurları oluşacaktır (Harms & Ursprung 2002, s.655),(Drabek & Payne 2002, s.780), (Habib & Zurawicki 2002, s.295).

Ekonomik özgürlükler iş ve ticaret ortamının da gelişmesine katkı sağlamaktadır ki bu da doğrudan yatırım ortamının iyileşmesi ve yerli yatırımcılarla beraber yabancı yatırımcıların da o ekonomide yatırım yapma isteklerini arttıracaktır. Yatırım ortamını etkileyen kurumsal kalite, bürokratik engellerin olmaması gibi unsurlar veya beşeri ve doğal sermayenin kullanılabilir durumda olması sadece yerli değil aynı şekilde yabancı yatırımcı için de cezbedici unsurdur. Kurumsal yapının kalitesi Douglass North tarafından da ortaya konulduğu üzere uzun vadede ekonomik kalkınma ile doğrudan ilintilidir.

Akademik çalışmalarda yolsuzlukla ekonomik büyüme arasında negatif ilişki olduğu tespit edilmiştir (örneğin bkz Mauro (1995, s.682)). Benzer şekilde fikri mülkiyet haklarının yasalarla korunuyor olması, kredi imkanlarına kolay erişim, yenilikçi yatırım imkanlarının olması, ekonomik aktörler arasında güven unsurunun bulunması gibi hususlar yatırımların gelişmesini bu da ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir. Ahmed ve Anouro (Ahmed & Anoruo, 2000) Güneydoğu Asya ülkelerin yüksek yabancı yatırım çekebilme ve ekonomik olarak kalkınmalarının arkasında yatan faktörlerden birisinin de ihracata dayalı büyüme politikalarıyla birlikte uygulanan beşeri sermayeye yapılan yatırım olduğunu belirtmektedir. Benzer şekilde

(Dhakal vd., 2007)'de de DYY ile ekonomik büyüme ve kurumsal yapılar (örneğin hukukun üstünlüğü) arasında nedensellik bağına ilişkin kanıtlar sunulmaktadır.

BRICS adı verilen Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin için DYY ile ekonomik kurumların kalitesi arasındaki ilişki Jadhav (2012), Jadhav, P., & Katti, V. (2012), Vijayakumar et al. (2010), tarafından incelenmiştir. Çalışmada dışa açıklık, siyasi faktörler, piyasa büyüklüğü, yönetişimdeki etkinlik, düzenleyici kalite ve hukukun üstünlüğü gibi parametreler DYY cezbetme kapasitesini etkileyen unsurlar arasında sayılmaktadır.

DYY bu yatırımları alan ülkede yeni iş sahalarının açılması, yeni teknolojilerin gelişmesi, beşeri sermayenin niteliğinin artması gibi bir dizi pozitif dışsallıklar sağlamaktadır. DYY yapan firmalar yatırım yaptıkları ülkede rekabeti arttırarak mevcut firmaların daha kaliteli ve sağlam bir yapıya kavuşmalarına da neden olmaktadır. DYY ile yerel yatırımlar arasında pozitif bir ilişki bulunmakta olup bu durum rekabet ile açıklanabilir (Aleksynska, Gaisford ve Kerr (2003, s.12) Borensztein vd (1998, s.116).

DYY ve yerli yatırımların birçok açıdan bir birlerinin tamamlayıcısı olarak görülmeleri gerektiğini söylemektedir. Goodspeed, Vazquez ve Zhang (2009) DYY ile bu yatırımları alan ülkelerdeki iyi yönetişim, vergileme politikası ve altyapı koşulları arasında pozitif ilişki bulmuştur. Daha iyi altyapıya sahip ve daha iyi kamusal yönetişime sahip ülkelerin daha çok DYY çekmesi beklenmektedir. Ancak vergi politikası gelişmiş ülkeler arasındaki DYY akımlarının belirleyicisi olarak önem arz ederken gelişmekte olan ülkeler için çok anlamlı bulunmamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI AÇIKLAMAYA YÖNELİK TEORİK YAKLAŞIMLAR

3.1. Doğrudan Yabancı Yatırım Kavramı

Uluslararası sermaye hareketleri başlıca iki grup akımdan oluşmaktadır; DYY ve portföy yatırımları. DYY'lar "mülkiyet" ve "kontrol" unsurlarını içeren sermaye hareketleridir. Yatırımcı aldığı sermaye aracının mülkiyetini elde eder ve aynı zamanda yönetimi üzerinde kontrol hakkına sahiptir. DYY kavramı aynı zamanda çok uluslu şirket kavramı ile de birlikte kullanılmaktadır. Yabancı yatırımcı "yerleşik" olmadığı yani ikamet etmediği bir başka ülkede şube açabilir, ortaklık kurabilir veya bir işletmenin tüm haklarını satın alabilir (Appleyard 1998, s.225).

Uluslararası karşılaştırma yapabilmek için ölçüt bir DYY tanımına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu amaçla, Uluslararası Para fonu Ödemeler Dengesi (IMF) istatistikleri için geçerli olan ve Birleşmiş Milletlerin ulusal hesaplar istatistikleri ile uyumlu kavramlar çerçevesinde OECD tarafından DYY ve ilişkili kavramların tanımları yapılmaktadır (OECD, 2008, s.33).

OECD DYY tanımını "Bir ekonomideki yerleşik bir teşebbüs tarafından (doğrudan yatırımcı) başka bir ekonomideki bir teşebbüs ile uzun ve kalıcı bir ilişki kurma amacıyla yapılan bir tür uluslararası yatırım türü" olarak vermektedir. DYY kavramı içerisinde yer alan bazı teknik terimler OECD (2012, s.3)'de aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır.

Doğrudan yabancı yatırım ilişkisi, bir ekonomide yerleşik bir teşebbüsün, başka bir ekonomide yerleşik başka bir anonim şirkete ait hisse senetlerinin tamamına veya yönetimdeki oy hakkının yüzde 10'una veya daha fazlasına sahip olduğu durumlarda yaratılan uzun ve kalıcı yatırım ilişkisi olarak tanımlanmaktadır.

Tanımda yer alan unsurlara ayrı ayrı bakarsak; uzun ve kalıcı ilişki kavramı ile yatırım yapılan şirketin yönetimine yönelik uzun sureli yatırım ilişkisi ifade edilmektedir. Doğrudan yatırım kavramı ise yatırım yapan ve yapılan şirketler arasındaki birincil ve akabinde ortaya çıkan her türlü sermaye işlemlerini kapsamaktadır.

Doğrudan yatırımcı terimi, faaliyetleri için yerleşik olduğu ekonominin dışında bir anonim, anonim ortaklık olmayan, kamu veya özel kuruluş, bir hükümet veya doğrudan yatırım girişimine (yani bir bağlı ortaklık, iştirak veya şubeye) sahip teşebbüs veya teşebbüs grubunu ifade etmektedir. Doğrudan yatırım şirketi, yabancı yatırımın %10 veya daha fazla hissesinin mülkiyetine veya anonim veya anonim olmayan şirketin yönetimini kontrol gücüne sahip olmalıdır. Doğrudan yatırım şirketi tanımı:

- bağlı ortaklıkları (yerleşik olmayan yatırımcının %50'den fazla sahibi olduğu bir işletme)

- iştirakleri (yerleşik olmayan yatırımcının % 10 ila % 50 arasında olduğu bir işletme)

- şubeleri (yerleşik olmayanlar tarafından tamamen veya ortak olarak sahip olunan yatırımcı kuruluşları kapsamaktadır.

Bu tanımlar çerçevesinde bir teşebbüsün neden yerleşik olmadığı başka bir ekonomide yatırım yapmak isteyeceğini, diğer bir ifadeyle DYY oluşturan ekonomik gerekçeleri kısaca şu şekilde sıralayabiliriz: (Appleyard, 1998, s.229)

- Firmalar ürünleri için büyüyen pazarlarına hızlı ve kolay erişebilmek amacıyla başka ülkelerde yatırım yapabilir.
- Mal ve hizmet sektörlerinde gelişmiş ülkeler tarafından üretilen ürünler yüksek gelirli tüketiciler tarafından talep edilen ileri teknoloji ürünleridir. Bu ürünlere talep üst gelir grupları ve kişi başı gelir düzeyi yüksek ülkelerden olabilir. Bu durumda gelişmiş ülkede üretim yapan firmalar ürünlerine oluşan talebi karşılamak üzere diğer ülkelere üretimlerini kaydırmak isteyeceklerdir.
- Doğal kaynak kullanan endüstrilerde üretim yapan firmalar doğal kaynağın bol olduğu ülkelerde yatırım yaparak maden veya kaynağı yerinde işleyeceklerdir.
- Tarife ve tarife dışı engeller sermayenin ülkeler arasında dolanımı için cazip veya engelleyici koşullar oluşturacak ve firmalar daha avantajlı ülkelerde yatırım yapacaklardır.
- Görece iş gücü maliyet avantajları da firmaların yabancı yatırımları için gerekçe oluşturmaktadır.
- Firmalar pazar paylarını koruma amaçlı olarak da yabancı bir ülkede yatırım yapmaktadırlar.
- Risk çeşitlendirmesi stratejisi çerçevesinde firmalar yatırımlarını farklı ülkelere kaydırabilirler.
- Firmaya özel durumlar da firmaların yabancı bir ülkede yatırım yapmasına gerekçe oluşturabilir.

3.2. Doğrudan Yabancı Yatırım Türleri

İstatistiksel olarak UNCTAD, OECD gibi kuruluşlarca DYY kavramı çeşitli kategoriler altında sınıflandırılmaktadır. Sınıflandırmalarda, yatırım yapan ve yapılan ülke, doğrudan yatırım yapan teşebbüsün yapısı, yatırımın niteliği, sektörü, yatırımcının yatırım saiki, üretim yapısının niteliği gibi faktörler önem arz etmektedir (OECD, 2008, s.30).

Doğrudan yabancı yatırımı yapan teşebbüs türleri açısından DYY'ler şu şekilde sınıflandırılmaktadırlar;

- **Ortak girişim (Joint ventures):** Ortak girişim bir veya daha fazla yabancı

yatırımcının ev sahibi ülkeye gelerek ev sahibi ülkede diğer bir veya birkaç yerli yatırımcı ile ortak bir işletme kurmasıdır.

- **Şirketler arası birleşme ve satın almalar (Mergers and Acquisitions):** Şirketler arası birleşme, iki veya daha fazla firmanın hukuki varlıklarına son vererek ortaya yeni bir işletme olarak çıkmasıdır. Satın almalar ise, yabancı bir firmanın ev sahibi ülkede şirketi tüm varlıkları ile kendi bünyesine almasıdır.

- **Stratejik birlikler:** Yabancı bir yatırımcının ev sahibi ülkede üstlendiği proje veya yatırımına yerli bir işletme ile ortaklık kurmasıdır.

UNCTAD, yatırım yapan yatırımcı teşebbüs için böyle bir ayrımı çok uluslu şirketler için de yapmaktadır. Buna göre çok uluslu şirketler: Ana kuruluş (parent enterprise), Ortaklık şirketi (affiliate enterprise), Yan kuruluş (subsidiary enterprise), Yardımcı kuruluş (associate enterprise), Şube (branch), Ortak girişim (joint ventures) ve Holding şirketler olarak yapılmaktadır.

Ayrıca DYY ekonomik ve sektörel gruplandırılmalara tabi tutulabilmektedir. Bu gruplandırma OECD (2008)'de verilmektedir. Ayrıca Mandal (2016, s.116) DYY sınıflandımalarına ilişkin özet bir çalışma sunmaktadır.

Sermaye akımının yönü açısından OECD (2008) "ev sahibi ülke / yatırım ülkesi" ve "nihai ev sahibi ülke / nihai yatırım ülkesi" ayrımı yapmaktadır.

"Oryantasyona Dayalı Sınıflandırma" olarak adlandırılan bir diğer ayrım Harvard Üniversitesinden Richard E. Caves (1971, s.10) tarafından "Yatay DYY", "Dikey DYY" ve "Konglomera DYY" olarak yapılmaktadır. Yatay DYY, yatay amaç için üstlenilmiştir ve ev sahibi ülkede olduğu gibi aynı veya benzer ürün türlerini üretmek için yurt dışına genişlemeyi ifade etmektedir.

Dikey DYY iki alt kategoriye sahiptir; ileri dikey DYY ve geriye doğru dikey DYY. İleri dikey DYY, ev sahibi ülkede tüketicilere daha yakın olması ve şirketin nihai

ürününü ev sahibi ülke ve / veya üçüncü ülke pazarlarına ulaştırmak amacıyla dağıtım noktalarının kurulması için yapılırken geriye dönük dikey DYY, üretici firmanın kendi ülkesindeki nihai üretim için ev sahibi ülkede hammaddeleri veya gerekli girdileri işlemek için yapılır. Konglomera DYY ise yatay ve dikey DYY'nin bir tür bileşimi olarak tanımlanmaktadır ve mal veya girdilerin üretilmesi ve ev sahibi ülkede şirketin dağıtım noktalarının oluşturulması amacıyla yapılmaktadır (Herger vd., 2014, s.4).

Dunning (1998, s.46) yatırımcıların yatırım güdülerine göre DYY'yi;

- Kaynak arama amacıyla yapılan DYY (resource seeking),
- Piyasa arama amacıyla yapılan DYY (market seeking),
- Verimlilik arama amacıyla yapılan DYY (efficiency seeking), ve
- Stratejik varlık arama amacıyla yapılan DYY (strategic asset seeking)

başlıkları altında dört gruba ayırmaktadır.

DYY alan ülke açısından DYY sınıflandırması da söz konusudur. Moosa (2006, s.201) bu perspektiften DYY'yi; ithal ikamesi amacıyla yapılan DYY, ihracat merkezli yapılan DYY ve kamu insiyatifli olarak yapılan DYY başlıkları altında gruplandırmaktadır. Bu ayrımı Mandal (2016,s.116); ihracat merkezli olarak yapılan DYY, iç piyasayı gözetme amacıyla yapılan DYY, doğal kaynak çıkarımı amaçlı yapılan DYY, maddi varlık inşaası amacıyla yapılan DYY olarak genişletmektedir.

3.3. Doğrudan Yabancı Yatırımları Belirleyen ve Etkileyen Unsurlar

DYY'nı belirleyen faktörler üzerine yapılan ampirik çalışmalarda yer alan bulgulara kısaca bakarsak:

- Veugelers (1991, s.365) gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere olan DYY akımlarını incelemiştir. DYY varlığını açıklamada, GSMH ve dışa açıklık göstergelerini anlamlı bulmuştur. Bu durum pazar büyüklüğü ve ölçek ekonomilerinin varlığını göstermektedir. Veugelers (1991, s.365) ayrıca DYY

açıklamada ticaret yapan ülkeler arasındaki ortak dil ve sınır ortaklığı, DYY çeken ülkedeki işgücü verimliliği, kaynak ve alan ülke arasındaki coğrafi mesafe ve iki ülke arasındaki gümrük tarifelerindeki farklılıkların da önemli faktör olduğunu tespit etmektedir.

- Root ve Ahmed (1979, s.760) gelişmekte olan ülkelere yapılan DYY akımlarını incelemiştir. Çalışma yüksek kişibaşı gelir, hızlı ekonomik büyüme, dış ticarette serbestleşme ve bölgesel entegrasyonların varlığı, DYY çeken ülkedeki altyapı koşullarının mevcudiyeti ve kalitesi, kentleşme hızı ve son olarak da siyasi istikrar unsurlarının DYY'nin temel belirleyicileri arasında yer aldığını ifade etmektedir.
- Barrell ve Pain (1996, s.202) gelişmiş ülkelerin milli geliri ile iş gücü maliyetleri ve bu ülkelerdeki sermaye stokundaki artış bu ülkelerden diğerlerine olan DYY'ın belirleyicileri arasında olduğunu ortaya koymaktadır.

UNCTAD tarafından oluşturulan Küresel Yatırım Raporunda DYY'ın küresel eğilimlerine ilişkin analizler çok uluslu şirket yöneticileri ile yapılan anketler üzerinden sunulmaktadır. Küresel DYY akımlarını belirleyen faktörler 'Makroekonomik faktörler' ve 'kurumsal ve dışsal faktörler' olarak iki kategoride ele alınmaktadır.

Makroekonomik faktörler olarak şunlar sıralanmaktadır:

- Çin, Hindistan gibi Asya ekonomilerinin, ABD ekonomisinin, BRICS ve diğer yükselen piyasaların ve Avro bölgesinin ekonomik performansları,
- Parasal genişleme ve merkez bankalarının politika kararları,
- Emtia fiyatlarındaki gelişmeler,
- Ulusal vergi politikalarındaki gelişmeler,
- Küresel finansal düzenlemelerdeki değişimler,
- Uluslararası ticaret rejimindeki değişimler,
- Kur dalgalanmaları,
- Artan faiz oranları,
- Yükselen piyasa ekonomilerinin kamu borç stokuna ilişkin kaygılar ve
- Jeopolitik belirsizlikler

Kurumsal ve dışsal faktörler olarak ise,

- Teknolojik değişim ve dijital ekonomideki gelişmeler,
- Küresel kentleşme
- Nitelikli işçi arzının mevcudiyeti,
- Enerji arzı güvenliği,
- Şirketlerin offshore outsource etme kapasiteleri,
- Tüketim patikalarındaki değişimler,
- Gıda güvenliği,
- İklim değişiklikleri,
- Göçler,
- Siber veri güvenliği,
- Sosyal istikrarsızlıklar,
- Terör,
- Doğal afetler

olarak sıralanmaktadır. UNCTAD 2017 Raporunda yukarıda verilen faktörler arasında küresel DYY akımlarını olumsuz etkileyecek en önemli unsur olarak jeopolitik belirsizlikler, sosyal istikrarsızlıklar ve terör başlıkları öne çıkmaktadır (UNCTAD, 2017, s.4).

3.4. Doğrudan Yabancı Yatırımları Açıklamaya Yönelik Teoriler

Literatürde DYY açıklamaya yönelik yer alan çalışmalar çeşitli açılardan gruplanabilir. Makoni (2015) bu teorileri Smith ve Ricardo'ya uzandırmakta ve ekonomi literatüründe yer alan çalışmaları makro ve mikro ekonomik perspektiften iki kategoride gruplamaktadır. Meyer (1998, s.59)'de teoriler aşağıdaki tabloda verildiği şekilde toplulaştırılmıştır.

Tablo 9. DYY Teorileri Özet Gruplar

Analiz Birimi	Statik Analiz	Dinamik Analiz
DYY finansal akımları	Sermaye piyasası yaklaşımı	Döviz kuru analizleri
Üretim yeri	Yerleşim teorisi ve kurumsal analiz	Kalkınmacı model ve ekonomik coğrafya teorileri
Firma ve rekabet	Kaynak temelli analiz, Mülkiyet avantajları	Yeni uluslararası ticaret teorileri ve oyun teorisi
Firmaların ölçeği	İçselleştirme teorisi	Üretim sürecinin küreselleşmesi

Kaynak: Meyer (1998, s.59)

Meyer (1998) özet olarak sunulan bu teorilere katkı yapan çalışmaları da aşağıdaki tabloda verildiği şeklide sıralamaktadır:

Tablo 10. DYY Temel Kavramları ve Katkı Sağlayan Akademik Çalışmalar

Teori	Erken Dönem Katkılar	Güncel Çalışmalar
Sermaye piyasası yaklaşımı	Aliber (1970) Agnon ve Lessard (1977)	--
Döviz kuru analizi	Logue ve Willet (1977) Batra ve Hadar (1979)	Froot ve Stein (1991) Kogut ve Kulatilaka (1996)
Makroekonomik analiz	Scarperlanda ve Maurer (1969)	Clegg (1995)
Yerleşim teorisi	Mundell (1957)	Dunning (1993)
Kurumsal analiz	Kobrin (1987) Guisinger vd (1985)	Stopford ve Strange (1991) Loree ve Gusinger (1995)
Kalkınma çevrimleri	Vernon (1966) Kojima ve Ozawa (1984) Dunning (1986)	Ozawa (1992) Narula (1995)
Doğal kaynaklar bazlı açıklamalar	Hymer (1960/1976) Kindleberger (1969)	Yamin (1991) Dunning (1993)
Sanayi yapısı ve oyun teorisi	Knickerbocker (1973) Dixit (1980) Krugman (1983)	Markusen (1995)
İçselleştirme teorileri	Caves (1971) McManus (1972) Buckley ve Casson (196)	Dunning (1993) Casson (1995)
Ekonomik coğrafya	Marshall (1920) Krugman (1991)	Krugman ve Venebles (1994) Malmberg, Sölwell ve Zander (1996)
Üretim sürecinin uluslararasılaştırılması	Johansan ve Wiedersheim-Paul (1975) Luostarinen (1979)	Johanson ve Vahle (1990) Nordström (1991) Andersson (1993)
Eklektik paradigma	Dunning (1977)	Dunning 1993 ve 1995

Kaynak: Meyer (1998, s.59)

DYY makroekonomik perspektiften DYY'nin kendisi ile ev sahibi ülkeler arasında bir tür sınır ötesi sermaye akışı olarak görülmekte ve ülkelerin ödemeler

dengesinde gösterilen sermaye akımları ve stokları, bu tür yatırımlardan elde edilen gelirlere ilişkin büyüklükler olarak ele alınmaktadır (Denisia, 2010) ve (Lipsey, 2004).

Mikroekonomik perspektif ise doğrudan yatırımcı perspektifinden ele alınmakta ve ulusal sınırlar dışında yapılan yatırımlara yönelik yatırım güdüleriyle açıklanmaktadır (Shin, 1998, s.180). Mikroekonomik faktörler arasında ürün farklılaşmasını, teknolojiyi, ürün yaşam döngüsünü ve firmanın satışları veya varlıklarının değeri ile ölçülen büyüklükler yer almaktadır.

DYY teorilerini makro ve mikro ekonomik görüşlere göre sınıflandıran Gray (1981, s.172)'e göre makroekonomik DYY teoriler ülkeye özgü faktörleri vurgularken mikroekonomik DYY teorileri şirkete özgüdür ve sahiplik ve içselleştirme yararları ile ilgilidir.

Makroekonomik teorilerden sermaye piyasası teorisi 1960'lı yıllara uzanmakta olup teoriye göre DYY faiz oranları tarafından belirlenmektedir. Dinamik makroekonomik teori DYY'nin çok uluslu şirketlerin yatırım stratejilerinin uzun vadeli bir fonksiyonu olarak görmektedir ve yatırımın zamanlama gecikmesi etkisi olarak da adlandırılan makroekonomik çevre koşullarındaki değişmeye bağımlıdır. DYY'yi döviz kuru ile açıklayan teoriler de DYY firmaların kur riskini azaltma çabalarının bir sonucudur (Alba vd 2009, s.18).

Ekonomik coğrafyaya bağlı olarak yapılan açıklamalarda temel belirleyici faktör, uluslararası üretim kümelenmesidir (cluster). "Greta-Garbo etkisi" olarak adlandırılan bu açıklama ile yenilikçi faktörler DYY'yi belirlemektedir (Meyer, 1998, s.68). Coğrafi konumla yapılan açıklamalardan bir diğeri de "Çekim Modeli" olarak (gravity approach) adlandırılır. Teoriye göre iki ülke arası mesafe azaldıkça DYY artış göstermektedir.

Kurumsal analizlere dayalı teoriler, siyasi istikrar gibi kurumsal faktörlerin DYY akımlarını belirleyen başlıca faktör olarak ele almaktadır. Raymond Vernon (1966)

tarafından geliştirilen ürün çevrimi teorisi DYY akımlarını ticarete konu ürünün gelişme evreleri ile ilişkilendirmektedir. John Dunning, DYY sürecini beş aşamalı olarak ele alır. Birinci Aşamada düşük DYY akımları söz konusudur. Yabancı firmalar ev sahibi ülkenin avantajlarını keşfetme aşamasındadır. İkinci Aşamada yabancı firmalar ülkenin örneğin düşük emek gücü gibi makroekonomik avantajlarını kullanmaktadır. Ev sahibi ülkede bu yatırımların da etkisi ile hayat standardı yükselmekte bu da ilave yabancı yatırımcı çekmektedir. İkinci Aşamada da ev sahibi ülkeden DYY çıkışı için erkendir. Üçüncü Aşamada artan iş gücü maliyetlerine bağlı olarak DYY niteliği ve türü değişim arz edebilmektedir. Ev sahibi ülke rekabet avantajları yakaladıkça DYY çıkışları gözlenmektedir. Dördüncü Aşamada ev sahibi ülkeden DYY çıkışlarında artış gözlenmektedir. Beşinci Aşamada DYY akımlarını çok uluslu şirketlerin stratejik kararları belirlemektedir. Ev sahibi ülke de ise DYY giriş ve çıkışlarında denge gözlenmektedir (Dunning, 2000, s.165).

DYY'ler için mikro ekonomik arka plan sunan teoriler, firmaya özel faktörlere vurgu yapmaktadır. Bu faktörler: doğal kaynaklara erişim, ölçek ekonomilerinden yararlanma, marka, patent hakları gibi fiziki olmayan varlıkların durumu olarak sıralanabilir. Ayrıca işlem maliyetleri, oligopolistik piyasa yapısı, oyun teorisinde öngörüldüğü gibi firmaların karşılıklı stratejik pozisyonları teorilerde yer alan diğer mikro ekonomik faktörlerden bazılarıdır.

İçselleştirme teorisine göre piyasa koşullarında yer alan aksaklıkların etkisiyle firmalar tekel gücünü kazandıracak ve koruyacak faaliyetlerini içselleştirme yoluna gidebilir ve kendi pazarını oluşturabilirler. Dunning tarafından öne sürülen eklektik yaklaşım, OLI paradigması olarak - O (Ownership advantages) mülkiyet avantajları, L (Localization advantages) yerleşim avantajları, I (internalization advantages) içselleştirme avantajları başlıkları altında açıklanmaktadır.

OLI Paradigmasında sunulan faktörlere kısaca bakarsak: mülkiyet avantajları ile bazı firmalar beşeri sermaye, patent hakları, teknoloji imkanları, saygınlık gibi firmaya özgü karakteristiklerinden yararlanmaktadır. Yatırım yapan firma bu avantajlarını farklı bölgelere düşük işlem maliyetleri sayesinde kolayca aktarabilmektedir.

Yerleşim avantajları üretimin nihai tüketicilere yakın bölgelerde düşük ulaşım maliyetleri ile sunulmasından oluşmaktadır. Bu sayede firmalar ticaret engellerini aşmakta, gerekli girdileri uygun maliyetle sağlayabilmekte ve tamamlayıcı hizmetleri kolayca sunabilmektedirler.

İçselleştirme avantajları ise firmaların dış alımlarla veya sözleşmelerle temin edemeyecekleri imkanları kendi içlerinde karşılayarak avantaj elde etmeleri ve bu sayede patent, saygınlık gibi haklarını daha kolay koruyabilmelerini açıklamaktadır.

Bu çalışmada yukarıda genel olarak değinilen teorik tartışmalar;

a. Tam Rekabet Piyasası Varsayımına Dayanan Teoriler

b. Eksik Rekabet Piyasası Varsayımına Dayanan Teoriler

şeklinde iki başlık altında ele alınmıştır.

3.4.1. Tam Rekabet Piyasası Varsayımına Dayanan Teoriler

Tam rekabet piyasası varsayımına dayanan DYY teorileri erken dönemde MacDougall (1960, s.17) ve Kemp (1964, s.216) tarafından yapılmış ve tam rekabet piyasası koşullarının DYY üzerindeki belirleyici etkileri ele alınmıştır. Bu çalışmalarda iki ülke arasında sermaye dolaşımında serbesti olduğu durumda yatırımların hangi ülkeye kayacağını bu ülkeler arasındaki sermayenin marjinal verimliliğindeki farklılık belirleyecektir. Tam rekabet koşulları üzerine yapılan diğer çalışmalar ise Frankel (1965, s.415) ve Caves (1971, s.10)'dir.

Ancak Kindleberger arbitraj avantajının ticaretin temel doğası olduğu gerçeğinden hareketle doğrudan yatırımın gerçekleşmesini sağlamak için tam rekabet koşullarından bir çeşit bozulma gerektiğine vurgu yapmakta ve DYY teorilerini tam rekabet piyasası koşulları yerine kusurlu bir piyasa düzenine dayanarak ortaya koymaktadır (Nayak & Choudhury, 2014, s.2). Tarihsel perspektiften bakıldığında söz

konusu teorilerin özellikle gelişmiş ülkelerdeki akımlarının 2. Dünya Savaşı sonrası küresel ekonomik konjonktürle de ilişkili olduğu görülür çünkü bu dönem de ABD'nin kalkınma yardımları, Japonya ve Almanya'nın savaş sonrası yapılanma sürecinin DYY akımları üzerinde etkisi söz konusudur.

DYY'yi sermayenin getirisi üzerinden açıklayan teoriler "para birimi teorisi" olarak da adlandırılmaktadır. DYY özellikle, kaynak ve ev sahibi ülke para birimleri arasındaki döviz kuru farklılıklarının sonucu oluşmaktadır. Göreceli olarak zayıf para birimleri daha yüksek bir FDI cazibe kabiliyetine sahiptir (Nayak & Choudhury, 2014, s.4). Ayrıca çok uluslu şirketler sabit döviz kuru politikası uygulayan ülkelere göre daha düşük bir faiz oranından borçlanabilmekte ve dış kaynak temin edebilmektedirler. Nayak & Choudhury (2014, s.4) bu teorinin daha çok gelişmiş ülke DYY'lerini açıklamada anlamlı olacağını söylemektedirler. Zira kur avantajı üzerinden borçlanma maliyetlerinin düşürülmesi gelişmiş ülke sahipliğindeki çok uluslu firmalar için söz konusudur.

DYY akımlarını yatırımın yapıldığı yer ve konuma göre açıklayan teorilere bakıldığında yatırımın konumuna ilişkin saikler firma davranışlarının bir mikroekonomik unsuru olmasına rağmen kaynak, pazar, verimlilik veya stratejik varlık aranıp aranmadığı hususları söz konusudur ki bu durum esasında ülke düzeyinde olup makroekonomik bir karar olarak ekonomik coğrafyaya dayanmaktadır (Paul vd., 2014, s.160). Teoriye göre bir ülkenin ulusal zenginliğine dayanan, doğal kaynakları, işgücü kullanılabilirliği, yerel pazar büyüklüğü, altyapı ve bu ulusal kaynaklara ilişkin hükümet politikası gibi unsurlar ülkelerin DYY'lerinin başarısını da açıklamaktadır. Teori bu açıdan iki ülkenin coğrafi, ekonomik ve kültürel olarak benzer olup olmadığı diğer bir ifadeyle DYY'ye olan yerçekimi (gravity) yaklaşımıdır. Yerçekimi yaklaşımında ekonomik boyut, gelişim düzeyi, coğrafi mesafe, ortak dil ve dışa açıklık gibi hususlar yerçekimi değişkenleri olarak kullanılmaktadır (Paul vd., 2014, s.165). Ancak teoriye yönelik eleştiriler de söz konusudur. Coğrafi olarak birbirine yakın olmak bir yandan ulaşım masraflarını azaltabilir ancak diğer yandan zorunlu olarak işgücü maliyetini düşürmeyebilir veya aynı kültürün paylaşılması iki ülke arasında artan karlılığa neden

olmayabilir. Dolayısıyla DYY akımlarında nedensellik ilişkisi kurulurken nedenselliğin yönünün de dikkate alınması gerekmektedir.

Bir ülkenin DYY'yi çekme, absorbe etme ve bünyesinde tutma becerisi kurumsal DYY uygunluk teorisi, hükümet, pazar, eğitim ve sosyo-kültürel uygunluk gibi dört temel dayanağa dayanmaktadır. Böyle bir kurumsal piramitin tabanında sosyo-kültürel faktörler yer alırken ülkenin genelindeki eğitim düzeyi eğitimli işgücünü, Ar-Ge yaratıcılığını ve bilgi işleme yeteneğini artırmaktadır (Paul ve diğer. 2014, s.165). Kurumsal DYY kondisyonunun ekonomik ve finansal yönlerini, makine (fiziki sermaye) ve kredi (mali sermaye) koşulları açıklamaktadır. Gelişmiş ve iyi işleyen finansal piyasaların mevcudiyeti çok uluslu şirketlerin yatırım karar verme sürecinde önemli bir özelliktir. Hükümet müdahaleleri, düzenleyici ve denetleyici işlemleri DYY akımlarını doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Paul vd. (2014, s.165) ayrıca kamu müdahalelerinin ekonomik açıklık, ticaret ve döviz kuru müdahalesi, yolsuzluk ve şeffaflık üzerindeki etkilerini de eklemektedir. Bu çalışmalar sayılan unsurların birbirlerinde bağımsız olmadıklarını da vurgulamaktadır. Hükümet politikaları pazarları, eğitimi ve sosyokültürel faaliyetleri şekillendirirken, piyasa güçleri hükümet politikalarını, eğitimi ve sosyo-kültürü de etkilemektedir. Diğer taraftan eğitim, insan sermayesini ve dolayısıyla hükümet politikalarını, pazarları ve sosyokültürel değer yargılarını ve uygulamaları etkilemektedir.

3.4.2. Eksik Rekabet Piyasası Varsayımına Dayanan Teoriler

Eksik rekabet koşulları altında DYY akımlarının gerekçelerini teorik olarak inceleyen iktisatçılara Hymer (1976) öncülük etmiştir. Endüstriyel örgütlenmenin DYY teorisi yaklaşımı göre tam rekabet koşullarından uzaklaşan bir piyasa çerçevesinde uluslararası üretimi açıklamaktadır. Bu teorik yaklaşıma ayrıca Lemfalussy (1961), Kindleberger (1969), Knickerbocker (1973), Caves (1974), Dunning (1974), Cohen (1975) ve diğerleri de katkı sağlamıştır.

Endüstriyel örgütlenme teorisi yurtdışında faaliyet gösteren firmaların, kültür, dil, hukuk sistemi ve tüketicinin tercihi açısından avantajlı konumda bulunan yerli firmalarla rekabet etmesi gerektiği esasına dayanmaktadır. Bu durumda yerli firmalarla rekabet eden yabancı firmanın dezavantajları piyasa koşulları ile dengelenmeli veya uluslararası yatırımları karlı hale getirmek için patentli üstün teknoloji, marka isimleri, pazarlama ve yönetim becerileri, ölçek ekonomileri gibi firmaya özel tekel gücü veren avantajlar söz konusu olmalıdır. Hymer (1976, s.37)'ya göre, teknolojik üstünlük, yeni ürünlerin yeni özelliklerle tanıtılmasını kolaylaştıran avantajlar olup pazar hakkında bilgi sahibi olmak pazarlama ve geliştirilmiş üretim süreci gibi diğer becerilerin geliştirilmesine de katkı sağlamaktadır. Teori, ayrıca gelişmiş ülkelerin üstün teknolojili ürünlerine yönelik yoğun talep karşısında pazar yetersizliğini ve yeni pazar arayışlarını da ele almaktadır. Graham ve Krugman (1989) bu anlamda teoriye geçmişte ABD'ye yatırım yapan Avrupalı firmaların sahip olduğu teknolojik avantajlarına vurgu yaparak katkı sağlamaktadır.

Teknolojik üstünlük ya da üstün organizasyon yapısından yararlanarak karı artırma konusundaki isteklilik DYY için önemli bir unsurdur (Sodersten & Reed, 1994, s.453). Ancak firmaya özgü avantajların fikri mülkiyet hakları veya patent yasaları ile korunması gerektiği de aşikardır. Söz konusu yasal altyapıya sahip olmayan ülkeler bu anlamda DYY cezbetmekte sorun yaşamaktadırlar (Robock ve Simmond 1983). Firma özelindeki bu tür teorik tartışmalar DYY teorisini aynı zamanda neoklasik ticaret teorilerinden endüstriyel örgütlenme teorisine dönüştürmüştür (Sodersten ve Reed, 1994, s.453).

Kindleberger (1969) endüstriyel organizasyon teorisini genişleterek, tekelci güç temelinde katkılar sağlamıştır. Kindleberger, çok uluslu şirketlerin firmaya özel avantajlarını esasında piyasa kusurlarının mevcudiyeti durumunda kullanabileceklerini savunmaktadır. Üstün teknoloji, yönetsel uzmanlık, patentler vb. şeklindeki bu avantajlar, firmaları genellikle yabancı bir ülke yabancı bir pazarda potansiyel rakiplerle paylaşmak yerine onları tamamen kullanmak üzere yatırımcı firmaları yatırım yapmaya teşvik eder. Bu durumda tekel kazancını kazanma şansı ne kadar yüksek olursa, firmalar

doğrudan yatırım yapmaları için daha fazla teşvik elde etmiş olacaktır (Kindleberger, 1969'dan aktaran Nayak & Choudhury, 2014, s.2).

Eksik rekabet koşulları esasına dayanan bir diğer teori içselleştirme teorisidir. Buckley ve Casson (1976, s.47) teori kapsamında ara girdilere ve teknolojinin DYY akımlarındaki önemine değinmektedir. Çalışma DYY teorisini ülkeye özgü faktörlerden sektör ve firma düzeyinde belirlenen faktörlere kaydırmıştır (Henisz, 2003, s.175). Teori çok uluslu firmaların yatırım ve üretim sürecinde elde ettikleri üstünlükleri nasıl içselleştirdiklerini açıklamaktadır. Buckley ve Casson (1976, s.47) firmaların kusurlu olmayan bir pazardaki karlarını maksimize edeceklerini, ara ürünlerdeki piyasa koşullarının tam rekabetten göreceli olarak daha uzak olması nedeniyle firmaların iç piyasalar oluşturarak bu aksaklıkları atmak isteyeceklerini ve de küresel piyasaların içselleştirilmesi sonucu çok uluslu şirketlerin sayısının daha da artacağını ileri sürmektedirler. Firmaların içselleştirme tercihlerini, araştırma ve geliştirme faaliyetleri ve bu faaliyetleri sonucunda elde ettikleri yeni teknoloji imkanları, yeni üretim süreçleri veya yeni girdiler belirlemektedir. İşlem maliyetlerini yüksek olması gibi hususlar da firmanın geri ve ileri entegrasyonu kullanarak içselleştirmeyi tercih etmesine neden olabilir.

İçselleştirmeyle sonuçlanan piyasa kusurları olarak; kaynakların koordinasyonun uzun bir zaman gecikme gerektirmesi, piyasa gücünün etkin bir şekilde kullanılmasının fiyatlandırma stratejisinde farklılaştırma gerektirmesi, ikili tekel yapılarındaki dengesizliklerin pazarlık durumları üretmesi, fiyat tahminindeki belirsizlikler ve uluslararası piyasalardaki hükümet müdahalelerinin transfer fiyatlandırması için teşvik sağlaması hususları bulunmaktadır (Buckley ve Casson 1976, s.32).

Oligopol piyasa koşulları altında DYY'ı belirleyen faktörleri inceleyen çalışmalara bakıldığında; Knickerbocker (1973) firmaların yatırım kararlarında yabancı bir ülkeyi seçmelerinde ev sahibi ülkenin pazarına daha fazla erişim imkanı ve o ülkede mevcut olan göreceli olarak daha bol olan faktörleri kullanma isteğine ilaveten rakip firmaların stratejilerinin de etkili olduğundan bahseder. Bu anlamda firmalar yatırım

yaparken rakip firmaların stratejilerini taklit edebilirler. Böyle bir taklit stratejisi uluslararası firmaların belli alanlarda yoğunlaşarak yer seçmede oligopolistik piyasa oluşturmaları ile sonuçlanabilir (Head vd, 2002, s.460). Bu çalışmalarda firmaların kümelenmeleri, oligopolistik reaksiyonun konsantrasyon düzeyi ile artmakta ve ürünün çeşitliliği ile azalmaktadır. Bu durum özellikle otomotiv, kimya ve elektronik endüstrisi gibi, çok az sayıda çok büyük şirket tarafından yönetilen sektörler için yaygın özellik sergilemektedir.

Eklektik paradigma veya OLI paradigması olarak adlandırılan bir diğer teori Dunning (1977 ve 1979) tarafından geliştirilmiştir. Dunning yukarıda sunulan eksik piyasa rekabetine ilişkin teorik tartışmaları- oligopolistik ve içselleştirme teorilerini – birleştirmiştir. Dunning bir firmanın doğrudan yatırıma girmesi için üç koşul gerekeceği üzerinde durmaktadır:

- Diğer firmalar karşısında mülkiyet avantajlarına sahip olmalıdır (Ownership advantages)
- Yabancı bir ülkede bir şirketin sahip olacağı yerleşik olma avantajlarını kullanmanın da bazı avantajları vardır (Localization advantages)
- Piyasayı rakip yabancı firmalara sahip olduğu firma bazlı karakteristikleri aktarmak için kullanmak yerine bu avantajları içselleştirmek daha yararlıdır (Internalization advantages)

Yatırım yapacak firmanın yararlanacağı bu avantajlardan mülkiyet avantajları, firmaya özgü yerli ve yabancı rakipler karşısında maddi ve maddi olmayan varlıklar biçiminde olan avantajlardır. Firma bu tür mülkiyet avantajlarını özellikle üretim maliyetlerini düşürmek için kullanacaktır.

Ülkeler arasındaki coğrafi stratejik konum farklılıkları da çok uluslu şirketlerin doğrudan yatırım kararlarını etkilemektedir. Önemli ticaret yolları üzerinde bulunma,

ticari entegrasyon bölgelerine yakın olma gibi hususlar sadece ulaşım maliyetlerini etkilemez.

Dunning, sayılan bu üç koşulun birbirinden bağımsız olmadığını vurgular. Lokasyon avantajları, içselleştirme avantajları ve mülkiyet avantajları birçok açıdan firmanın yatırım kararlarını belirlemede birbirinin tamamlayıcısı niteliğindedir. Dunning 1970li yıllarda önerdiği teorisini çeşitli çalışmaları ile geliştirmiştir. Teoriye zamanla yatırım yapılan ülkenin kişi başına GSYİH'sinde ölçülen ekonomik kalkınma düzeyi, uluslararası yatırım pozisyonları, kişi başına net dışa doğru DYY stoğu gibi unsurların etkileri de eklenmiştir. Bir ülkenin ekonomik kalkınmasının farklı aşamalarında yabancı ve yerel firmaların karşılaştığı koşullar farklılık arz edeceği ve DYY akımları yatırım yapan ve yatırım çeken ülkelere göre de değişeceği ve dolayısıyla söz konusu etkileşim sürecinin karşılıklı ve dinamik bir süreç olacağı hususları eklenerek teori revize edilmiştir (Dunning, 1998, s.50).

3.5. Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırım Hareketleri

Doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin veriler Birleşmiş Milletler Kalkınma Örgütü (UNCTAD), Dünya Bankası (DTÖ) , Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) gibi uluslararası örgütler tarafından yıllık olarak yayınlanmaktadır. Bu raporlar içerisinde en kapsamlı olan UNCTAD Dünya Yatırım Raporunun 2017 sayısında küresel ve bölgesel DYY'ın büyüklükleri ve eğilimleri anlatılmaktadır.

UNCTAD (2017) raporuna göre küresel DYY akımlarına bakıldığında 2016 yılı itibariyle DYY 1.75 trilyon ABD dolarıdır. Bu rakam önceki yıla göre düşüş sergilemiş olup söz konusu düşüş gelişmekte olan ülkeler için daha büyük boyuttadır. DYY bölgesel dağılımı aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 11. Küresel DYY Akımlarının Bölgesel Dağılımı (Milyar ABD doları)

Bölge	2014	2015	2016
Dünya	1,324	1,774	1,746
Gelişmiş Ülkeler	563	984	1,032
Avro bölgesi	272	566	533
Kuzey Amerika	231	390	425
Gelişmekte Olan Ülkeler	704	752	646
Afrika	71	61	59
Asya	460	524	443
Latin Amerika	170	165	142
Geçiş Ülkeleri	57	38	68

Kaynak: UNCTAD (2018)

OECD üye ülkelerinin DYY'daki gelişmelere ilişkin verileri aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 12: OECD DYY Giriş ve Çıkışı (Inflow, Outflow) ülke dağılımı (2016 Yılı için ve Milyon ABD Doları)

	Çıkış -outflows	Giriş - inflows
OECD	**1,101,076**	**1,169,744**
Avustralya	6,011	48,186
Avusturya	(3,055)	(8,923)
Belçika	22,296	30,300
Kanada	73,557	37,297
Şili	5,498	11,037
Çek Cumhuriyeti	984	6,752
Danimarka	11,348	(244)
Estonya	352	915
Finlandiya	25,614	11,641
Fransa	57,311	28,343
Almanya	37,265	12,243
Yunanistan	(1,478)	3,118
Macaristan	(8,600)	(6,483)
İzlanda	(1,199)	(487)
Irlanda	29,374	12,542
Israil	13,072	11,903
Italya	17,746	20,965
Japonya	145,230	11,388
Kore	29,961	12,104
Latviya	144	149
Luxembourg	35,548	38,718
Meksika	(1,009)	27,447
Hollanda	172,002	85,747
Yeni Zelanda	62	2,911
Norveç	10,656	(17,902)
Polonya	7,912	13,418
Portekiz	2,024	6,134
Slovakya	248	(295)
Slovenya	287	1,260
İspanya	50,173	31,736
İsveç	8,388	12,564
İsviçre	72,506	48,328
Türkiye	2,859	12,569
İngiltere	(22,505)	196,034
ABD	300,496	468,330
Toplam Dünya	**1,500,205**	**1,860,264**
Avrupa Birliği	**440,364**	**511,971**
G20 ülkeleri	**889,348**	**1,201,862**
G20-OECD ülkeleri	**646,922**	**874,906**
G20 – OECD dışı	**242,426**	**326,956**

Kaynak: OECD (2018b) **Not:** Negatif değerler parantez içinde gösterilmiştir.

OECD ayrıca DYY düzenleyici kısıtlamalar endeksi (FDI Regulatory Restrictiveness Index) verisini yıllık olarak sunmaktadır. Bu endeks ile 62 ülkenin (OECD üyesi olan ve G20 üye ülkeleri dahil) 22 sektördeki DYY'a yönelik yasal kısıtlamalar belirli skorlar üzerinden ağırlıklandırılarak gösterilmektedir. Endekse ait veriler 1997, 2003, 2006, 2010-2016 yılları için mevcuttur.

DYY Düzenleyici Kısıtlar Endeksi (DYY DKE), endekse dahil edilen ülkeler için yasal kısıtlar yabancı yatırımcılara yönelik ayrımcı düzenlemelerini, piyasa giriş engellerini ve yerli muameleden ayrışmaya ilişkin hususları dahil ederken, uygulama ve kurumsal kaliteye ilişkin hususlar içermemektedir. Yasal kısıtlar olarak 4 başlık yer almaktadır: I. sektörel sermaye kısıtları, II. tarama, III. yönetim ve yöneticilere ilişkin kısıtlar, IV. yatırım yeri, şubeleşme, karşılıklılık gibi diğer kısıtlardır. Bu başlıklara ilişkin parametreler önemlerine göre skor verilerek ve sektör ortalamaları ile ağırlıklandırılmaktadır (Thomsen, 2010, s.5).

OECD DYY DKE kapsamında yer alan sektörler ise şunlardır:

- Tarım, ormancılık ve balıkçılık,
- Madencilik
- İmalat sektörü
- İnşaat ve yapı
- Toptan ve perakende dağıtım
- Kara, deniz ve hava taşımacılık
- Bilgi ve iletişim (yayıncılık, Telekom ve diğer medya)
- Finansal hizmetler,
- Profesyonel hizmetler (muhasebe, denetim, yasal ve mühendislik danışmanlık)
- Gayrimenkul

OECD DYY DKE, doğrudan yabancı yatırımların ülkeler arasında göreceli kısıtlamalarını izlemek, bu kısıtlamaların zaman içindeki evrimini takip etmek, liberalleşme ve ekonomik özgürlüklerin DYY üzerindeki etkilerini izlemek açısından önemli bir veri sunmaktadır (Thomsen, 2010, s.5). Endeks değeri 0'a yaklaştıkça daha açık, 1'e yaklaştıkça daha kapalı ekonomi söz konusudur. 2016 verilerine göre ülke sıralaması aşağıda Tabloda verilmektedir. Tablo incelendiğinde DYY için ülkelerin kısıtlayıcı yasal düzenlemelerin gelişmiş ülkeler için dahi söz konusu olabildiği görülmektedir.

Tablo 13. OECD DYY DKE 2016 Yılı için OECD Ülkeleri

Ülke	DYY DKE 2016 Yılı
Lüksemburg	0.004
Portekiz	0.007
Slovenya	0.007
Çek Cumhuriyeti	0.010
Hollanda	0.015
Estonya	0.018
Finlandiya	0.019
İspanya	0.021
Almanya	0.023
Letonya	0.026
Macaristan	0.029
Yunanistan	0.032
Danimarka	0.033
Belçika	0.040
İngiltere	0.040
İrlanda	0.043
Fransa	0.045
Slovakya	0.049
İtalya	0.052
Japonya	0.052
Şili	0.057
İsveç	0.059
Türkiye	0.059
Polonya	0.072
İsviçre	0.083
Norveç	0.085
ABD	0.089
Avusturya	0.106
İsrail	0.118
Kore	0.135
Avusturalya	0.146
Kanada	0.166
İzlanda	0.167
Meksika	0.193
Yeni Zelanda	0.240
OECD Ortalaması	**0.067**

Kaynak: OECD (2018a)

Not: Tüm sektörler ve 4 kısıtlayıcı parametrenin tümü için endeks değerleri verilmiştir (O daha açık, 1 daha kapalı).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN EKONOMİK ETKİLERİ

Literatürde DYY ekonomik etkileri yatırım yapılan ev sahibi ülke ve kaynak ülke açısından ve fayda ve maliyetleri açısından ayrı ayrı ele alınmıştır. Lipsey (2004, s.335) bu ayrıma uygun şekilde etkileri incelerken MacDougall (1960, s.13) DYY'nın fayda ve maliyetlerini teorik çerçevede sunmaktadır. OECD (2002, s.14)'de de söz konusu hususlar sıralanmaktadır.

Ülkeler DYY'dan farklı düzeyde etkilenmektedirler. Bu duruma ülkelerde DYY'leri destekleyen faktörler, genel eğitim ve sağlık düzeyi, ev sahibi ülke işletmelerinin teknolojik seviyesi, ticarete açık olup olmama durumu, rekabet koşulları ve düzenleyici çerçevelerdeki farklılıklar neden olmaktadır.

Yapılan çalışmaların daha çok DYY, yatırım yapılan ülkelere, bu ülkeler içerisinde de gelişmekte olan ülkelere olan etkilerinin fayda ve dezavantajları açısından ele alındığı görülmektedir. Çalışmalarda yer alan tespitlere genel olarak bakıldığında DYY;

- Makroekonomik çıktıyı arttırmaktadır,
- Ücretler seviyesinde artışa neden olmaktadır,
- İstihdamı arttırmaktadır,
- İhracatı arttırmaktadır,
- Vergi gelirlerini arttırmaktadır,
- Ölçek ekonomilerinin oluşmasına katkı sağlamaktadır,
- Teknolojik ve yönetsel yeteneklerin oluşmasına ve yeni teknolojilerin geliştirilmesine yardımcı olmaktadır,

- Ulusal tekellerin gücünün kırılarak rekabet ortamının gelişmesine katkı sağlamaktadır.

Diğer taraftan DYY yatırım yapılan ülkelerde;

- Yatırım yapılan ülkelerin dış ticaret konu mal ve hizmet fiyatlarını olumsuz etkileyebilmektedir,
- Ulusal tasarruf düzeyini azaltabilmektedir,
- Ulusal yatırım düzeyinin düşmesine neden olmaktadır,
- Ödemeler dengesi ve döviz kuru üzerinde istikrarı bozucu etkileri olabilmektedir,
- Hükümetlerin yurt içinde uyguladıkları dış ticarete ve ekonomi yönetimine yönelik politikalarında kontrol yetisinin azalmasına neden olabilmektedir,
- İşsizliğe sebep olabilmektedir,
- Ülke içinde tekel piyasası oluşmasına neden olabilmektedir,
- Yurt içinde eğitimli ve nitelikli iş gücünün oluşmasına yeterince katkı ve önem verilmeyebilmektedir (Appleyard, 1998, s.233).

Bu çalışmada DYY'nın yukarıda genel olarak sıralanan ekonomik etkileri, literatürde bu alanlarda yapılan çalışmalardaki tespitlere de yer verilerek;

- Ekonomik büyümeye olan etkileri,
- Ödemeler dengesi, finansal pozisyon ve döviz kuruna olan etkileri,
- Dış ticaret üzerine etkileri,
- İstihdam ve iş gücü maliyetlerine etkileri ve son olarak,
- Verimlilik ve teknoloji transferine olası etkileri

başlıkları altında ele alınmış ve incelenmiştir.

4.1. Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri

Ampirik çalışmalarda, örneğin Lipsey (2004, s.335), Blomström ve Kokko (1997, s.15) ve Borensztein ve diğer. (1998, s.116), DYY ile büyüme oranları arasında

pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. DYY ekonomik büyümeyi çeşitli kanallardan etkilemektedir.

DYY ekonomideki toplam faktör verimliliğini ve yatırım yapılan ekonomideki kaynak kullanımının verimliliğini artırarak büyümeyi etkilemektedir. DYY ve dış ticaret, yatırım yapılan ülkedeki makroekonomik sektörlerdeki yayılma ve olası diğer dışsallıklar ile DYY'nin yatırım yapılan ülke ekonomisi üzerindeki yapısal faktörlere doğrudan etkileri bu etkileşim kanallarından bazılarıdır (OECD, 2002, s.15).

Literatürde yer alan ampirik çalışmalar bu etkileşim kanallarına kanıt oluşturmakta ve DYY'nin, ev sahibi ülkelerde faktör verimliliğine ve gelir artışına katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır. Ancak etkileşimin büyüklüğünü ortaya koymak daha karmaşıktır zira yoğun DYY yatırımları ile yüksek büyüme oranları gözlemlenen birçok durumda nedenselliği etkileyen bir dizi başka faktör de söz konusudur (Lipsey 2004, s.340).

Diğer taraftan, bazı ampirik çalışmalar DYY'nin yurt içi yatırımları dışlama etkisini (crowding out) destekleyici kanıtlar bulurken aksi yönde de yani iç yatırımları tamamlayıcı olduğuna ilişkin kanıtlar da söz konusudur. Yatırımların büyüme üzerindeki etkileri DYY üzerinden açıklanırken DYY'nin yurt içi yatırımları dışlama veya tamamlayıcı etkileri ayrı ayrı dikkate alınmalıdır. Ampirik çalışmalarda her iki yönlü etki ülke gruplarına göre de değişmektedir. Çok az gelişmiş ülkelerde DYY'nin etkisi göreceli olarak daha küçüktür. DYY'nin bir pazarda gelişebilmesi o pazarın bulunduğu ekonomilerde eğitim, alt yapı koşulları finansal piyasaların gelişmişliği gibi diğer unsurlara da bağımlıdır. Dolayısıyla en az gelişmiş ülkelerde bu faktörlerin kısıtlı olduğu dikkate alınırsa DYY'nin de gelişmeyeceği ve büyüme ve yatırımlar üzerindeki etkilerinin sınırlı kalacağı öngörülebilir.

Bu alanda örneğin Alfaro, Chanda, Kalemli-Özcan ve Sayek (2002) finansal piyasaların gelişmişlik göstergeleri ile birlikte DYY ve büyüme üzerindeki etkilerini

incelemiştir. Ancak DYY'lerin bu kısıtları aşmadaki katkıları da ihmal edilmemelidir. Bir ülke DYY çektikçe bu yatırımları kalıcı hale getirebilmek için beraberinde gerekli finansal ve fiziki altyapısını da güçlendirmek ihtiyacı hissetmekte ve hükümetler bu yönlü politikalar uygulamaktadırlar (OECD, 2002, s.15).

DYY'lerin büyümeye olası bir diğer katkı kanalı DYY'lerin yatırım yapılan ülkeye know how transferidir. Özellikle gelişmekte olan bir ülkede üretim ve teknolojideki bilgi eksikliği ve gelişmiş ülkelerle aralarındaki bilgi boşluğu (knowledge gap) DYY aracılığıyla kapatılmakta ve kapasite gelişimi dolaylı olarak büyümeye katkı sağlamaktadır (Romer, 1993, s.70). Diğer taraftan büyüme DYY etkileşiminde bütçe ve maliye politikaları da öneminli yer tutmaktdır. Bu bağlamda ihracata yönelik kamu teşvik politikası veya ithal ikameci politikalar DYY'leri ve büyümeyi etkileyebilecektir (Stiglitz, 1996, s. 160).

4.2. Ödemeler Dengesi Üzerine Etkileri

DYY dış finansman temin etme araçlarından birisi olup sermaye ve tasarruf kısıtı olan ülkelerde kalkınmanın finansmanı için önemli bir finansman kaynağıdır. Bu ülkeler için daha iyi teknoloji, yönetişim, yeni yatırım ve ihracat pazarlarına erişim gibi katkılarda bulunur. DYY, sadece ulusal yatırım kaynaklarını tamamlamakla kalmaz, aynı zamanda bir yabancı para kaynağı olarak çalışır ve büyüme üzerinde etkili olur. Bu açıdan DYY'nin ödemeler dengesi üzerindeki etkileri dikkate alındığında önemli bir makroekonomik politika aracı olarak öne çıkmaktadır. DYY ile yabancı firma yatırım yapılan ülkeye bir şube açtığında veya bir ortaklık kurduğunda bu durum doğrudan ödemeler dengesine yansımaktadır. Aynı firma ithalat veya ihracat yaptığında da ödemeler dengesi hesabı cari işlemler kalemine yansıyacaktır. Diğer taraftan bu firmalar yatırımın finansmanı için yerli veya yabancı kaynak kullanabilecek ve finansal işlemler gerçekleştireceklerdir. Bu şekilde cari işlemler ve sermaye hesabı kalemlerinin tümü için geçerli olabilecek işlemler düşünülebilir ki her bir işlemin farklı etkileri olacaktır. DYY'nin ödemeler dengesi üzerindeki etkileri ev sahibi ülkenin gelişmiş ve gelişmekte ülke olup olmamasına göre de farklılık arz edecektir (Kastrati, 2013, s.27).

DYY'nin ödemeler dengesi üzerinde olumsuz etkileri de söz konusudur. Yukarıda bahsedildiği üzere yurt dışından döviz borçlanılması veya yurt dışına döviz çıkışı finansal açığa neden olmaktadır. Bazı durumlarda DYY firma dahilde işleme rejimi gibi gümrük uygulamaları ile girdi temini için ithalat yapabilmektedir ki bu durumda cari açığı arttırıcı etki yapmaktadır (Hill, 2013, s.248). Bu tür olumsuz etkileri azaltmak için ev sahibi ülkeler yatırımın yerli girdi ve kaynak kullanımına yönelik teşvik edici veya zorlayıcı politikalar uygulamakta ve negatif etkileri azaltmaya çalışmaktadırlar (Bilawal vd 2014, s.225).

DYY ödemeler dengesi etkilerini döviz kuru üzerinden de izlemek mümkündür. Ampirik çalışmalarda da DYY'nin oynaklığı ile döviz kurları arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. DYY girişleri ev sahibi ülkenin parasının yabancı paralar karşısında değerlenmesine, çıkışlar ise yerli paranın değer kaybetmesine neden olmaktadır (Rehman, 2012, s.50).

DYY ile döviz kurunun seviyesindeki değişiklikler arasındaki ilişkiye bakan çalışmalar ev sahibi ülkedeki döviz kuru değerinin değişiminin yatırımların ekonomik değerine etkilerinin büyüklüğünü ortaya koymakta ve kur artışlarının DYY girişlerinin hacminde bir artışa yol açtığını öne sürmektedirler. Bu durum daha değersiz hale gelen yerli paranın yatırım maliyetlerini düşürmesi ile açıklanabilir. Kur etkisinin bir diğer kanalı da iş gücü maliyetleri ve ücretler üzerindeki etkilerdir. Buna göre değerlenen kur ile DYY'nin yatırım yaptığı sektördeki işgücü maliyetlerinin yani ücretlerin yabancı para karşılığı düşmektedir (Cushman, 1985, s.300).

Literatürdeki döviz kurlarındaki oynaklık, döviz kuru değişimi veya seviyesi gibi parametreler ile DYY seviyesi, DYY'nin milli gelire oranı gibi parametreler arasındaki korelasyonu inceleyen çalışmalar döviz kuru ile DYY arasındaki etki konusunda farklı kanıtlar ileri sürse de (bu alandaki çalışmalar için örneğin (Bleaney ve Greenaway, 2001), (Froot ve Stein, 1991), (Chowdhury ve Wheeler, 2008), (Firoozi, 1997), (Crowley ve Lee, 2003), (Jeon ve Rhee, 2008), (Chong ve Tan, 2008) ve (Udomkerdmongkol, vd, 2009)'e bakılabilir) genel olarak ev sahibi ülkelerin para

birimindeki değer kaybının DYY girişlerinin hacmini artırdığı hipotezini desteklemektedir (Yuen ve Geio, 2008, s.132).

4.3. Dış Ticaret Üzerine Etkileri

DYY'ların ev sahibi ülke ticareti üzerindeki etkisi ihracat ve ithalatı arttırıcı veya azaltıcı kısa ve orta vadeli etkilerinin yanısıra dünya pazarlarına erişim, kapasite gelişimi, know how transferi gibi uzun vadeli etkiler de söz konusudur. DYY'nin ev sahibi ülkenin ihracat ve ithalatı üzerindeki etkisi birçok faktörle beraber DYY'nin verimlilik arayışına, pazar arayışına, kaynak arayışına veya stratejik varlık arayışına yönelik olup olmadığına bağlı olarak değişmektedir. Verimliliği arayan DYY'dan kaynaklanan çıktı, ihracat amaçlı olup bu kapsamda çekilen DYY'ların etkisinin ev sahibi ülkenin ihracatında artış yönlü olması beklenir. Buna ilaveten, yurt içi firmalar, ihracat için mal üreten DYY iştiraklerine girdi sağlıyorlarsa yapılacak ihracatın yerel içeriği de ona göre daha büyük olacaktır. Ara malların, ev sahibi ülkenin dışından ithal edildiği durumlarda ise DYY yapan firmalar ihracatı ve ithalatı artıracaktır ve net etki cari dengedeki büyüklüğe göre belirlenecektir (Kastrati, 2013, s.30).

Akademik çalışmalar daha çok ticari liberalleşme ile DYY ve ihracat artışı ile DYY arasında pozitif bir korelasyon olduğunu göstermektedir. Söz konusu ilişki, ülkenin dışa açıklık derecesi arttıkça küresel pazara, teknolojiye ve uygun ara ve sermaye mallarına ve hammaddelere erişim imkanının artacak olması ve ölçek ekonomileri ve piyasa rekabetinden yararlanması ile açıklanabilir. Balasubramanyam vd. (1996, s.100) DYY gelişmekte olan ülkelerde ihracat büyümesi için hayati bir motor olduğunu göstermektedir. Blomstrom ve Kokko (1997, s.10) ise DYY'nin ev sahibi ülke etkileri üzerindeki ampirik kanıtları analiz etmiş ve küresel şirketlerin ev sahibi ülkelerdeki ihracat artışında önemli bir rol oynadıklarını, ancak DYY'nin etkisinin kesin doğasının endüstriler ve ülkeler arasında değiştiğini ortaya koymuştur.

Ticaretten elde edilen standart kazanımlara ilaveten doğrudan yabancı yatırımlar yatırım yapılan ülkelere teknoloji transferi ve kapasite gelişimi gibi dinamik kazançlar da sağlayabilir (Kastrati, 2013, s.32).

Dış pazarlara erişim gelişmekte olan ülke firmaları için çok kolay değildir. İhracatçı olmak için nitelikli üretici olmanın yanısıra firmanın ürünlerinin uluslararası pazarlamasını, dağıtımını ve hizmetini yönetmesini de gerektirir. Gelişmekte olan ülkelerde yüksek maliyet gerektiren bu üretim ve dağıtım işlemleri az sayıda yerel firma tarafından yerine getirilebilmektedir. Ancak çok uluslu şirketler DYY aracılığıyla gelişmekte olan ülkelere yatırım yaparak bu kısıtları aşabilmektedir. Çok uluslu şirketler geniş üretim ve dağıtım kanalları sayesinde ihracat pazarlarına yerel firmalara göre kolayca girebilmektedir. Ayrıca çok uluslu şirketler yerel firmalara göre daha büyüktür ve ihracat kapasitesi açısından ulaştırma, iletişim ve finansal hizmetler için gerekli yüksek sabit maliyetleri daha kolay karşılayabilmektedir (Helleiner, 1973, s.30).

DYY'nin ev sahibi ülkelerin ticaret performansı üzerindeki etkisini inceleyen Helleiner (1973, s.25-28) doğrudan ve dolaylı etkileri ayırmakta ve ihracat ve çok uluslu şirketlerin faaliyetlerini üretim özelliklerine göre dört kategoride ele almaktadır: yerel hammaddeyi işleme, ithal ikameci sanayiinin ihracata dönüştürülmesi, yeni emek yoğun yeni nihai ürün ihracatı ve dikey entegre uluslararası sanayilerde emek yoğun süreçler ile bileşen uzmanlığı. İlk kategoride, yani yerel olarak üretilen hammaddelerin işlenmesinde, çok uluslu şirketler yerel firmalara göre, yurtdışındaki iş bağlantıları, pazarlama becerileri, ürün ve süreçlerdeki üstün teknoloji ve daha büyük bilgileri nedeniyle daha iyi ihracat potansiyeline sahip olabilir. Ülkeler aynı zamanda ithalat ikameci endüstrilerini ihracata çevirmeye çalıştıklarında da çok uluslu şirketlerin bu sayılan avantajları yine önemli olmaktadır (Blomström ve Kokko, 1997, s.20).

Çok uluslu şirketler yatırım yeri tercihlerinde dışa daha çok açık ülkeleri tercih etmektedir ve ortak pazarlar, gümrük birlikleri ve serbest ticaret alanlarını desteklemektedirler (Dunning, 1998, s.50).

Tekstil ve diğer tüketim malları gibi emek yoğun nihai ürünlerin ihracatında birçok ülke mutlak ve göreceli üstünlükleri ve işgücü maliyeti avantajlarını kullanarak

DYY'lerden bağımsız olarak gelişme kaydetmiştir. Ancak emek yoğun sektörlerin varlığında dahi DYY'ler ürün standardının gelişimi, ihracat dağıtım kanallarının genişletilmesi, ürünlerin tasarımı, paketlenmesi, dağıtımı ve servisi gibi birçok husus da büyük katkılar sunmaktadır (Blomström ve Kokko, 1997, s.22).

DYY'lerin yurt dış ticaret üzerindeki dolaylı etkileri de söz konusudur. Yerel firmalar, DYY ile gelen çok uluslu şirketleri taklit ederek dış pazarlarda nasıl daha başarılı olunabileceğini öğrenebilirler (Blomström ve Kokko, 1997, s.15).

DYY'lerin ihracat üzerindeki dışsallıklarına ilişkin olarak Aitken, Hanson ve Harrison (1997, s.104), bir yabancı sermayeli firmanın ihracat faaliyetlerinin, yakınlarda bulunan diğer potansiyel ihracatçıların dış pazarlara erişim maliyetlerini azaltabileceğini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, Kokko, Tansini ve Zejan (2001, s.125), DYY'lerin varlığının, yerel firmaların ihracata dahil olma ihtimalini artırdığını ortaya koymaktadır.

4.4. İstihdam ve Ücretler Üzerine Etkileri

DYY istihdam ve ücret seviyesi üzerindeki etkileri doğrudan ve dolaylı olarak oluşmaktadır. Sermaye kısıtı yaşayan ve göreceli olarak işgücünün bol olduğu ülkelerde doğrudan etkiler yabancı yatırımcı yerli işgücü istihdam ettiğinde ortaya çıkarken firmanın çalışanları tarafından artan yerel harcamalar, yatırımlar sonucunda ve yerel işlerde yaratılan istihdam veya yerel tedarikçilerde yaratılan istihdam ile dolaylı etkiler oluşmaktadır (Hill, 2003, s.248). Yabancı firmalar yurtiçi özel sektörle ileriye (forward linkages) ve geriye dönük (backward linkages) tedarik ve üretim bağlantılarına sahip olacaktır. Bu bağlantıları üzerinden istihdam etkileri oluşacaktır. Örneğin yabancı yatırımcı bir otomobil firması Türkiye'de yatırım yaptığında yerli işçi istihdam edecek, oluşturduğu yan sanayii de ilave yerli istihdama neden olacaktır. Ampirik çalışmalar, DYY'nin dünya genelinde istihdam üzerindeki etkilerinin küçük kaldığını ortaya koymaktadır ancak bu etkiler ev sahibi gelişmekte olan ülkelerdeki özellikle imalat sektöründe anlamlıdır (UNCTAD, 2017, s.15).

DYY istihdam üzerindeki olumsuz etkilere de sahiptir. DYY tarafından yaratılan tüm işler her zaman istihdam artışı ile sonuçlanmayabilir. Bazı durumlarda yatırımcı firma kendi özel nitelikli personelini (mühendis, üst yönetici veya teknik eleman) getirebilir veya ticaret yaptığı yerli firmaların rekabet sonucu işçi çıkarmasına neden olabilir (Hill, 2003, s.248).

DYY'nin gelişmekte olan ülkelerin istihdam seviyesine etkileri dolaylı ve dolaysız olarak yukarıda verilenlerden daha çok uzun vadeli ve DYY'yi destekleyen ya da kısıtlayan hükümet politikaları üzerinden olmaktadır. DYY çekmek üzere daha dışa açık politikalar izleyen hükümetler iş gücü ve emek piyasasında buna uygun uzun vadeli politikaları da tamamlayıcı unsur olarak devreye sokmaktadırlar. Ülkedeki genel eğitim ve beşeri sermayeye yapılan yatırımlar aynı zamanda doğrudan yabancı yatırımlar için de uygun bir ortam yaratmaktadırlar. Ampirik çalışmalar DYY ile gelen çok uluslu şirketlerin beşeri sermayesinin yerli işletmelerden daha fazla eğitim ve diğer iyileştirmeler sağladığını ortaya koymaktadır (OECD, 2002,s.17).

DYY'ler ayrıca bilgi aktarımı, işgücü eğitimi, beceri transferi ve yeni yönetim ve örgütsel uygulamaların transferi gibi kazanımlar da sunmaktadır. DYY yoluyla edinilen dış yönetim becerileri, ev sahibi ülkeler için önemli faydalar sağlayabilir (OECD, 2002). Lall ve Streeten (1977) DYY'lerin ev sahibi ülkelere sağladığı üç çeşit yönetimsel faydayı belirtmektedir:

- Daha iyi eğitim ve daha yüksek standartlardan kaynaklanan operasyonlarda yönetsel verimlilik;
- Yatırım fırsatlarını araştırmaya yönelik girişimci kabiliyeti;
- Çalışanlar tarafından alınan eğitimden kaynaklanan dışsallıklar (teknik, yönetici, muhasebe vb.)

4.5. Verimlilik ve Teknoloji Aktarımı Üzerine Etkileri

Özellikle gelişmekte olan ülkelerin yerli firmalarına kıyasla gelişmiş ülke kaynaklı yabancı yatırımcı firmaların daha yüksek verimliliğe sahip oldukları kabul edilir. Ampirik çalışmalarda verimlilik etkileri yerli ve yabancı firmaların (örneğin iş gücü maliyetlerindeki değişimlere bakarak) karşılaştırılmakta veya sektörel karşılaştırmalar yapılmaktadır. Bir diğer çalışma alanı ise yabancı şirketlerin faaliyetlerinin bir sonucu olarak, toplam sanayi verimliliğinde iyileşmeler olup olmadığıdır (Lipsey,2004, s.340).

İşgücü maliyetlerine bakılarak yapılan verimlilik karşılaştırmalarında istihdam edilen her bir işçi girdisi başına katma değer, iş gücü ve sermaye girdisi başına katma değer ve emek, sermaye ve ara ürün girdisi başına çıktı değerine bakılır. Verimlilik etkilerine yönelik çalışmalar genel olarak ülkeler arasındaki teknoloji boşluklarını ve teknolojideki değişimleri ölçmek için de yapılmaktadır. Ancak bu çalışmalardaki temel sorun verimlilik tanımı ve sermaye girdilerinin ölçülmesi hususları ile ilgilidir (Lipsey, 2004, s.351).

DYY'ler ev sahibi ülkelerde kurumsal gelişimi de arttırmaktadır. DYY kapsamında satın alınan, ortaklık kurulan veya yeni kurulan firma içindeki sinerjilerin elde edilmesi, hedeflenen işletmelerde verimliliği artırılması ve maliyetlerin azaltılması çabalarını ve yeni faaliyetlerin geliştirilmesini içermektedir. Verimlilik artışı genellikle ölçek ekonomileri ile birlikte gelmektedir. Çok uluslu şirketler yatırımlarıyla beraber, kurumsal kendi şirket politikalarını, iç raporlama sistemlerini veya kurumsal kapasitelerini de yatırım yaptıkları ülkeye getirmektedirler. Bu durumda faaliyet gösterilen sektörde verimlilik artışını beraberinde getirmektedir (OECD, 1991, s.60).

OECD (2002, s.20) önemli verimlilik artışının özellikle kamu kurumları tarafından yürütülen faaliyetlerin özelleştirilmesi sonucu yabancı bir firmaya devredilmesi ile ortaya çıktığını belirtmektedir.

DYY'ler ev sahibi ülkeye bu ülkede bulunmayan sermaye, teknoloji ve yönetim kaynakları sunarak olumlu katkılar sağlayabilir. Bu tür kaynak transferleri aynı zamanda ev sahibi ekonominin ekonomik büyümesini de teşvik etmektedir (Hill, 2013, s.250).

Çok uluslu şirketler göreceli olarak daha uzun vadeli projelere yatırım yapmaktadırlar. Uzun vadeli projeler yüksek riskler içermekte aynı zamanda uzun vadeli kar beklentileri ile yapılmaktadır. Çok uluslu şirketler büyük ölçekleri ve mali yapıları nedeniyle, ev sahibi ülke firmalarına mevcut olmayan mali kaynaklara erişebilir ve yatırım yaptıkları ülkelere sermaye getirebilirler (Hill, 2013, s.251).

Bosworth ve diğer. (1999, s.150) DYY'nin sadece yabancı sermaye sağlayarak değil, aynı zamanda ek yurt içi yatırımların da oluşmasına neden olduklarını belirtmekte ve yabancı yatırımlarla beraber gelen sermaye girişlerinin iç yatırım üzerindeki etkisine dair kanıtlar sunmaktadır.

Feldstein (2000, s.2) yabancı yatırımla birlikte gelen sermaye akışıyla ilgili şu avantajları vurgulamaktadır:

- Uluslararası sermaye akışları, borçlarını ve yatırımlarını çeşitlendirmelerine izin vererek sermayenin sahip olduğu riskleri azaltır.

- Sermaye piyasalarının küresel entegrasyonu, kurumsal yönetim, muhasebe kuralları ve yasal geleneklerin en iyi uygulamalarının yaygınlaşmasına katkıda bulunabilir.

- Küresel sermaye hareketliliği, hükümetlerin makro ekonomik politikalarının niteliğini arttırmaktadır.

Doğrudan yabancı yatırımlar yatırımla beraber ev sahibi ülkelere yerel olarak mevcut olandan daha modern ve gelişmiş olan teknolojik imkanlar da aktarırlar. Yabancı yatırımlar ev sahibi ülkede üretim teknolojisinin, kopyalama gibi yollarla gelişmesine katkı sağlayarak pozitif dışsallıklar da sunmaktadır (OECD 2002).

OECD (2002, s.25) DYY ile sağlanan teknoloji transferi ve yayılımının dört karşılıklı kanal üzerinden gerçekleştiğini belirtmektedir:

- ev sahibi ülkelerde tedarikçiler veya alıcılarla dikey bağlantılar;
- aynı sektördeki rakip veya tamamlayıcı şirketlerle yatay bağlantılar;
- yetenekli emeğin göçü;
- Ar-Ge'nin uluslararasılaşması.

4.6. Rekabet Üzerine Etkileri

Yabancı işletmelerin varlığı, ülke içi rekabeti teşvik ederek ekonomik gelişime yardımcı olmakta ve böylece daha yüksek üretkenliğe, daha düşük fiyatlara ve daha verimli kaynak tahsisine yol açmaktadır (OECD, 2002, s.30). Klasik iktisadın temel varsayımları çerçevesinde artan rekabet, firmaların rakiplerinin üzerinde bir avantaj elde etmek için çabalamalarıyla birlikte hem firmalara maliyet avantajlarını yakalamalarını sağlamakta hem de tüketicilerin daha uygun fiyatlarla ürün ve hizmetleri elde etmelerine neden olmakta ve ekonomideki refahın artışına yol açmaktadır. Söz konusu refah artışı dışa açılım ve yabancı yatırımcı alımları ile gelişmekte olan ülkeler için daha üst düzeydedir (Kastrati, 2013, s.35).

Artan konsantrasyonun rekabet üzerindeki doğrudan etkisi sektöre ve ev sahibi ülkeye göre değişmektedir (OECD, 2002, s.28). Ampirik çalışmalar rekabetin verimliliği ve refahı arttırdığını ancak bunun aksi durumların da gözlemlenebileceğini ortaya koymaktadır (Kokko ve Blomström, 1997, s.31). DYY'lerin rekabet etkileri olumsuz tarafta da şekillenebilir. Yukarıdaki bölümlerde anlatıldığı üzere yabancı yatırımla beraber gelen rekabet sonucu yerli firmalar sektör dışına itilebilir ve yabancı firma tekel gücünü arttırabilir. Diğer taraftan böyle bir rekabet yerli firmaların işçi çıkarması ve neticede işsizliğin artması ile de sonuçlanabilir (Kastrati, 2013, s.36).

DYY'lerin rekabet etkilerinin ölçülmesi için yapılan ampirik çalışmalar sektörel yoğunlaşma endekslerine bakmaktadırlar. Bu çalışmaların çoğunluğunda yabancı girişlerinin daha çok tekelci veya oligopol nitelikli piyasalarda gözlemlendiğini göstermektedir. Çalışmalar çerçevesinde piyasalarda tekelleşme eğilimi ile yabancı sermaye çekme arasında nedensel bağların kurulması da zordur. Zira bazı çalışmalarda DYY ve çok uluslu şirketlerin sektörlerde yoğunlaşmaya neden olmadığı, ancak ekonomilerin DYY'leri daha konsantre sanayilere çektiğini ortaya konulmaktadır (Globerman, 1979, s.37).

Lall (1979, s.330) DYY kapsamında çok uluslu şirketlerin girişini takiben konsantrasyon seviyesinin muhtemelen kısa vadede düştüğünü, ancak bunun uzun vadede tersine çevrilebileceğini iddia etmektedir. Çok uluslu şirketler yatırım sürecinde yerel firmaları satın alabilir ya da onları sektörden çıkartabilir veya yerel firmaları birleşimlere zorlayabilir ve piyasaya giriş engelleri oluşturabilirler.

BEŞİNCİ BÖLÜM

OECD ÜLKE EKONOMİLERİNDE EKONOMİK ÖZGÜRLÜK – DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM İLİŞKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ (1995 – 2015)

Ülkelerin sahip olduğu ekonomik özgürlük düzeyi ile ülkenin doğrudan yabancı yatırımları çekebilme gücünün araştırıldığı çalışmanın uygulama bölümünde bir dizi model test edilmektedir. Aşağıda modellerin her biri hakkında bilgi verildikten sonra, modellerin test sonuçlarına ve bulgulara yer verilmektedir.

5.1. Panel Veri Analiz Yöntemi

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle panel veri analiz yöntemi tanımlanmış ve çalışmada kullanılan birim kök testleri ile eşbütünleşme testleri açıklanmıştır.

Panel veri, aynı yatay kesit birimlerinin (firma, hanehalkı, şehir, bölge vb.) zaman içerisinde tekrarlı gözlemlerinden oluşan veri seti olarak tanımlanabilir (Wooldridge, 2002, s.6). Diğer bir deyişle panel veri firma, ülke, hane halkı gibi yatay kesit gözlemlerinin aynı zamanda zaman boyutu ile de ifade edilmesidir (Baltagi, 2013,s.1).

Ekonometrik analizlerde panel veri kullanımı, diğer veri türlerine göre önemli avantajları beraberinde getirmektedir. Bu avantajları, aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Baltagi, 2013, s.6-8):

1. Panel veri setleri, kapsadığı kesitlerin heterojen olduğu bilgisini içinde barındırmaktadır.

2. İkinci olarak, panel veri analizi, zaman serisi ve kesit veri analizlerine göre daha çok değişkenlik arz ettiği için, bu verilerde çoklu bağlantı sorunuyla daha az karşılaşılmaktadır. Ayrıca, gözlem sayısının nispeten daha fazla olması nedeniyle, panel verilerle tahmin edilen modellerde serbestlik derecesi daha yüksek olmaktadır.

3. Üçüncü olarak, panel veriler, örneğin bir dönem uygulanan ekonomi politikalarının etkilerinin değerlendirilmesi gibi analizlerde değişim dinamiklerini daha iyi yansıtmaktadır.

4. Dördüncü olarak, panel veriler, kısa zaman serisi ya da yetersiz kesit gözleminin var olduğu durumlarda da analiz yapılmasına izin vermektedir.

5. Son olarak; panel veri, ekonomik tahmin edicilerin etkinliğini artırmaktadır.

Her ne kadar diğer veri analiz yöntemlerine göre panel veri analizin kullanımı ile birlikte ortaya çıkan avantajlar varsa da panel veri kullanımı beraberinde getirdiği bazı

olumsuzluklar da vardır. Bu dezavantajları, aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Balgati, 2013, s.8-10):

1. Tasarım ve veri toplama sorunları,
2. Ölçüm hatalarındaki çarpıtmalar,
3. Seçiçilik problemleri(Seçim yanlılığı, yanıtlamama ve aşınma).
4. Kısa zaman serisi boyutu
5. Yatay-kesit bağımlılığı.

Panel veri modelleri, panelde eksik veri bulunup bulunmama durumuna göre, dengeli (balanced) ve dengeli olmayan (unbalanced) olmak üzere kategorize edilmekte; dengeli panelde eksik veri durumu söz konusu olmadığı için her bir yatay kesit birimi için aynı sayıda gözlem bulunmaktadır (Johnston ve Dinardo, 1997, s.388). Diğer bir ifade ile dengeli panel veride devre sayısı T, tüm birimler (i) için aynıdır. Aksi söz konusu ise, yani veride bazı devreler için birden fazla gözlem yer alıyorsa dengesiz panel veri söz konusudur (Güriş, 2015, s.3-4).

5.2. Panel Birim Kök Testleri

Ekonomik araştırmalarda panel veri setlerinin kullanılmasının pür yatay kesit ya da pür zaman serisi verilerine kıyasla birçok faydaları vardır. Panel verilerin temel avantajı yatay kesit birimler arası davranış farklılığının modellenmesinde araştırmacıya esneklik sağlamasıdır (Greene, 2003, s. 284).

Bir zaman serisinin istatistiksel olarak analizi yapılmadan önce, o seriyi oluşturan sürecin, zaman içerisinde sabit olup olmadığı yani serinin durağan olup olmadığının incelenmesi gerekmektedir. Durağan olmayan zaman serileri arasında

ekonometrik analiz yapıldığında ise sahte regresyon olarak ifade edilen bir sonuçla karşılaşılmaktadır. Başka bir ifade ile geleneksel t, F testleri ve R2 değerleri sapmalı sonuçlar verebilmektedir (Tatoğlu, 2013, s.198). Zaman serisi çözümleyicilerince büyük ilgi gösterilen ve incelenen bir olasılıklı süreç türü ise, durağan olasılıklı süreçtir. Başka bir ifadeyle, ortalamasıyla varyansı zaman içinde değişmeyen ve iki dönem arasındaki ortak varyansı bu ortak varyansın hesaplandığı döneme değil de yalnızca iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı olan olasılıklı bir süreç için durağandır denir (Gujarati, 2010, s.713).

Panel birim kök üzerine yapılan çalışmalar son dönemdeki gelişmeler ışığında iki gruba ayrılmıştır. Birimler arasında kolerasyon olmadığını varsayan birim kök testleri "Birinci Kuşak Birim Kök Testleri" olarak adlandırılır. Kolerasyon varsa bu testlerin gücü zayıf olarak kabul edilir. Bu testlerden en çok bilinenleri: Levin, Lin ve Chu (2002), Harris ve Tzavalis (1999), Breitung (2000), Hadri (2000), Im, Pesaran ve Shin (IPS,2003), Fisher ADF (Madala ve Wu,1999), Fisher Philips ve Perron (Choi, 2000) Panel Birim Kök testleridir. "İkinci Kuşak Panel Birim Kök Testleri"nin özelliği ise, birimlere ait seriler arasında kolerasyon olduğunun varsayılmasıdır. Bu testlerden en çok kullanılanları: Peseran (2004), Bai ve Ng (2004), Philips ve Sul (2003), Moon ve Perron (2004) ve Peseran (2007), panel birim kök testleridir (Tatoğlu, 2013, s.199).

Birinci ve İkinci Kuşak Birim Kök Testleri arasında seçim yapmak için verilerin yatay-kesit bağımlılığına bakılmaktadır. Eğer serideki veriler arasında yatay-kesit bağımlılığı yoksa Birinci Nesil Birim Kök Testleri kulanılmaktadır. Ancak, iktisadi verilerde benzer nitelikteki ülke gruplarının birbirlerini etkileyebildiği gözlemlenmektedir. Bu ise, veriler arasında yatay-kesit bağımlılığı olduğu anlamına

gelmektedir. Bu nedenle, özellikle 2000'li yıllardan itabaren İkinci Kuşak olarak adlandırılan birim kök testleri geliştirilmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde panel veri kapsamındaki birimler arasında yatay kesit bağımlılığını dikkate almayan birinci kuşak testler ile bağımlılığı dikkate alan ve her iki durumda da test yapılabilmesini sağlayan ikinci kuşak testler hakkında genel bir bilgi verilmiştir.

5.2.1. Birinci Kuşak Panel Birim Kök Testleri

5.2.1.1. Levin, Lin ve Chu (LLC) Panel Birim Kök Testi

Levin, Lin ve Chu (LLC), havuzlanmış yatay kesitsel zaman serisi verileri için birim kök sınaması geliştirmişlerdir. Test süreci paneldeki tüm birimlerin durağan-dışı olduğu sıfır hipotezine karşın alternatif hipotez tüm birimlerin durağan olduğudur. Havuzlanmış yaklaşımı her birim için uygulanan ayrı ayrı birim kök sınamalarına göre daha güçlüdür. LLC, panel birim kök testi analizinde bireysel tanımlı kesişimler ve zaman trendleri dikkate alınmıştır. Modelin içeriği (Levin, Lin ve Chu, 2002, s.4):

H_0:Seride genel bir birim kök vardır (H_0: $\rho_i = \rho = 1$).

H_1: Seride genel bir birim kök yoktur (H_1: $\rho_i = \rho < 1$).

LLC Panel birim kök testi belirli varsayımlar altında geçerlidir.

a) Bu hipotezin testi için $\{Y_{it}\}$ aşağıdaki üç farklı yöntemden biri ile üretilmiştir:

Model 1 : ΔY_{it}= $\rho Yit-1+u_{it}$

Model 2 : ΔY_{it}= $\alpha 0i+\rho Yit-1+u_{it}$ 5.1

Model 3 : ΔY_{it}= $\alpha 0i+\alpha 1it+\rho Yit-1+u_{it}$

i= 1……,N için -2<$\partial \leq 0$ dır.

b) Hata terimi olan u_{it}birimler boyunca kolerasyonsuzdur ve durağan bir ARMA süreci izlemektedir.

$u_{it}=\sum_{j=1}^{\infty} \theta\, \theta_{ij} v_{it-j}+\varepsilon_{it}$ 5.2

c) Tüm i = 1,…… N ve t=1,…….T' dir.

LLC temel denklem aşağıdaki gibi gösterilebilir:

$\Delta Y_{it}=\rho Y_{i,t-1}+\sum_{L=1}^{Pi} \theta i\mathrm{L}\Delta\gamma_{it}\text{-L}+\alpha_{mi} d_{mt}+\varepsilon_{it}$ (m=1,2,3). 5.3

5.3 denklem, N tane yatay kesit biriminin T dönemi için gözlendiği ADF regresyonunu ifade etmektedir. Eşitlikte dmt deterministik değişkenlerin vektörünü belirtirken, αmi model m=1, 2, 3 için katsayılar vektörünü ifade etmektedir. Gecikme derecesi olarak alınan Pi bilinmediği için, LLC testlerini uygulayabilmek için üç aşamadan oluşan bir prosedür kullanılmıştır (Baltagi, 2013, s.278-279)

Adım 1: Her bir yatay kesit için ayrı ADF regresyonu uygulanır.

$$\Delta Y_{it}=\rho_i Y_{i,t-1}+\sum_{L=1}^{Pi} \theta iL\Delta y_{i,t}\text{-L}+\alpha_{mi} d_{mt}+\varepsilon_{it} \qquad \text{(m= 1, 2, 3).} \qquad 5.4$$

Adım 2: Uzun dönem standart sapmalarından kısa dönem standart sapmalarına doğru bir tahmin yapılır. Birim köklü sıfır hipotez altında, modelin uzun dönemli varyansı tahmin edilir.

$$\hat{\sigma}^2 yi=\frac{1}{T-1} \sum_{t=2}^{T} \Delta\, y_{it}^2+2\sum_{L=1}^{\hat{K}} \omega\, \hat{K}\text{L} \left[\frac{1}{T-1}\sum_{i=2+L}^{T} \Delta y\, it\, \Delta yi,t\text{-L}\ \right] \qquad 5.5$$

Adım 3: Panel test istatistikleri hesaplanır.

$$t^*_{\rho}=\frac{t_{\rho}-N\tilde{T}\,\hat{S}_N\,\hat{\sigma}_{\tilde{\varepsilon}}^{-2}\,\hat{\sigma}(\hat{\rho})\mu^*_{m\tilde{T}}}{\sigma^*_{m\tilde{T}}} \qquad 5.6$$

LLC panel birim kök sınamasını, N'in 10'dan 250'ye kadar ve T'nin 25'ten 250'ye kadar olan değişimine göre uyarlamışlardır. LLC'ye göre standart panel birim kök sınamaları bu ayarlamayı yapmadıkları takdirde testlerin gücünün yeterli güçte olmayacağını ortaya koymuşlardır. Fakat çok büyük T olduğunda, her yatay kesite uygulanan bireysel birim kök sınaması yeterli güce sahiptirler. Yapılmış olan Monte Carlo çalışmaları test istatistiğinin ampirik dağılımının küçük örneklemlerde bile, normal dağılıma uyduğu yönündedir. Aynı zamanda panel birim kök sınaması her yatay

kesit için ayrı ayrı uygulanan birim kök sınamalarına göre testin gücünü oldukça iyileştirmektedir (Baltagi, s.279-280).

5.2.1.2. Im, Pesaran ve Shin(2003) Panel Birim Kök Testi

Im, Pesaran ve Shin(2003) panel birim kök testi, Im, Pesaran ve Shin (1997) testinin hata teriminin korelasyonlu olup olmamasına göre *T* zaman serisi *ve N* kesit verisi boyutunun sonlu ve sonsuz olması dikkate alınarak geliştirilmiş halidir (Güriş, 2015, s.219). LLC testi otoregresif parametre olarak ifade edilen p'nin i'ler arasında homojen olmasını gerektirdiğinden kısıtlı bir test olarak kabul edilir (Baltagi, 2013, s.281). LLC panel birim kök testi yatay kesit birimlerinin otoregresif katsayısının homojen olması sınırlaması bulunurken Im, Pesaran ve Shin panel birim kök testi katsayıların heterojen olmasına izin vermektedir (Baltagi, 2013,s.281; Tatoğlu, 2013,s.212-213).

Im, Pesaran ve Shin (IPS) panel birim kök testi olabilirlik çerçevesi içerisinde panel için bireysel birim kök testlerinin ortalamasını temel alan alternatif bir panel birim kök sınaması geliştirmişlerdir. IPS, bar t testi olarak adlandırılan panel birim kök sınaması, temelde paneldeki her birim için hesaplanan ADF birim kök testinin ortalamasını kullanmaktadır. IPS testinin sıfır hipotezinde tüm serilerin durağan olmadığı varsayımı temel alınmaktadır. Alternatif hipotez ise bazı birimlerin (i'lerin) birim kök içermesine izin vermektedir.

$$H_1: \begin{cases} \rho_i < 0 \; for \; i = 1,2,\ldots,N_1, \\ \rho_i = 0 \; for \; i = N_1 + 1,\ldots,N \end{cases}$$

Im-Pesaran-Shin (IPS) modeli:

$$y_{it} = \propto i + p_i \gamma_{i,t-1} \varepsilon_{it} \qquad 5.7$$

t = 1, 2, . . . , T

IPS t-bar test istatistiği bireysel ADF testinin bir ortalaması olarak aşağıdaki gibi hesaplanı

$$\bar{t} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^{N} t_{\rho i}, \qquad 5.8$$

IPS testinde önemle üzerinde durulması gereken bir nokta testin örtük varsayımı olan *T*, bütün yatay kesit birimleri için aynıdır ve dolayısıyla $E(tiT)$ ve $V(tiT)$ bütün i'ler için aynıdır. IPS testinde simetrik tahmin edici ağırlıklı olarak kullanılır. IPS test istatistiği ADF denkleminde her bir yatay kesit veri için gecikme uzunluğunun ve deterministik öğelerin belirlenmesini gerektirmektedir. Dolayısıyla IPS testi uygulanırken sabit terim veya sabit terimle birlikte trend öğesi de modele ilave edilebilir. Bu testin en büyük avantajı dengeli bir panele ihtiyaç duyulmaması ve ADF regresyon birimleri için farklı gecikme uzunluğu kullanılabilmesidir (Maddala ve Wu, 1999:635).

5.2.2. İkinci Kuşak Panel Birim Kök Testleri

Birinci kuşak testlerin özellikleri anlatılırken, birimler arası korelasyon durumunda bu testlerin asimptotik özelliklerin etkilendiği belirtilmişti (Tatoğlu, 2013,s.220). İkinci kuşak panel birim kök testleri geliştirilme sebebi, kesit birimleri arasındaki korelasyon durumunda ortaya çıkabilecek sonlu örnek özelliklerinden sapmayı gidermektir. İkinci kuşak panel birim kök testlerinin en yaygın kullanılları: Pesaran (2007), Bai ve Ng (2004), Philips ve Sul (2003), Moon ve Perron (2004), panel Birim Kök testleridir.

Daha önce de belirtildiği üzere, panel veride yatay kesit bağımlılığı sorunu olması durumunda birinci kuşak panel birim kök testleri kullanılamamaktadır. Bu durumda, yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci kuşak birim kök testleri kullanılmaktadır.

Bu çalışmada veri analizinde Pesaran (2007) panel birim kök testi kullandığımızdan dolayı, bu panel birim kök testi detaylı olarak ele alınacaktır.

5.2.2.1. Pesaran (2007) Panel Birim Kök Testi

Pesaran (2007) tarafından geliştirilen test yatay kesitsel birimlerin bağımlı olduğu durumu farklı bir yaklaşımla ele almıştır. Pesaran (2007)'de birim kök sınaması uygulanırken, gecikmeli yatay kesitsel ortalamalar ve tekli faktör modelinden geçen

yatay kesitsel bağımlılığı yakalayabilmek için birinci farkları içeren standart ADF regresyonu kullanılmaktadır (Baltagi vd.s.230). Bu test istatistiği yatay kesitsel ADF veya CADF (Cross-sectionally ADF) olarak tanımlanmaktadır.

CADF panel birim kök sınaması IPS (2003) tarafından geliştirilen t-bar, Maddala ve Wu (1999) tarafından geliştirilen ters ki-kare (veya P testi) ve Choi (2001) tarafından geliştirilen ters normal (veya Z testi) testlerinin modifiye edilmiş biçimlerini içermektedir (Pesaran, 2007, s.266). CADF panel birim kök testi serilerde incelenen verilerin (ülke, hane, firma) herhangi birisinde meydana gelen bir makroekonomik şokun diğer verileri (ülke, hane, firma) etkileyeceği varsayımını dikkate alan bir yaklaşımdır.

CADF ile paneli oluşturan serilerdeki her bir yatay kesit biriminde (her bir ülke için) birim kök testi yapılabilmektedir. Böylece serilerin durağanlığı, panelin geneli için ve her bir yatay kesit için ayrı ayrı da hesaplanabilmektedir. Her ülkenin zaman etkilerinden farklı etkilendiğini varsayan ve mekansal otokorelasyonu dikkate alan CADF testi, T>N ve N>T durumunda kullanılmaktadır. Bu test istatistiği değerlerini, Pesaran (2007)'ın CADF kritik tablo değerleriyle karşılaştırarak her ülke için durağanlık test edilmektedir. CADF kritik tablo değeri, CADF istatistiği değerinden büyükse boş hipotez reddedilir ve sadece o ülkenin serisinin durağan olduğu sonucuna ulaşılır. CADF test istatistiği aşağıdaki şekilde tahmin edilir:

$$y_{it} = (1-\emptyset_i)\mu_i + \emptyset_i y_{i,t-1} + u_{it} \qquad 5.9$$

Burada hata terimi u_{it} tek faktörlü olarak;

$$u_{it} = \gamma_i f_t + \varepsilon_{it} \qquad 5.10$$

Burada hata terimi u_{it} tek faktörlü olarak şeklinde tanımlanmaktadır. Hata teriminde tanımlanan f_t gözlenemeyen ortak etkileri (common effect),ϵ_{it} ise birime özgü hataları göstermektedir. Yukarıdaki denklemler ve birim kök hipotezleri aşağıdaki gibi yazmak mümkündür.

$$\Delta Y_{it} = a_i + \beta_i \gamma_{i,t-1} + \gamma_i f_t + \varepsilon_{it} \qquad t = 1,2,\ldots\ldots,T \qquad 5.11$$

H_0: $\beta_i = 0$ tüm i'ler için (Seri durağan değildir.)

H_1: $\beta_i < i$ i=1,2,,,....N_1, $\beta_i = i$ i= N_1+1, N_1+2,...,N. (Seri durağandır.)

Ayrıca her bir yatay kesite (ülkelere) ait birim kök test istatistiklerinin ortalaması alınarak panelin geneli için birim kök test istatistiği olan CIPS (Cross-Sectionally Augmented IPS) elde edilebilir (Pesaran, 2007). CADF test istatistiği değerleri hesaplandıktan sonra CIPS istatistik değerleri de aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$\text{CIPS} = N^{-1} \sum_{i=1}^{N} CADF \qquad 5.12$$

Burada tanımlanan CIPS Pesaran (2007)'nin tanımladığı ilk test istatistiğidir. CIPS istatistiğinin bileşik asimptotik dağılımı standart değildir ve kritik değerler farklı N ve T için farklı değerler almaktadır. Elde edilen CADF ve CIPS test istatistiği değerleri Pesaran tarafından Monte Carlo simülasyonları ile oluşturulan, makalesindeki kritik tablo değerleri ile karşılaştırılmakta ve durağanlık için hipotezler sınanmaktadır. Elde edilen değerler, CADF ve CIPS test sonucunda ortaya çıkan istatistik değerlerinin kritik tablo değerlerinden mutlak değer olarak büyük olması durumunda reddedilmekte ve ilgili birim-panel geneli için alternatif hipotez kabul edilmektedir (Pesaran, 2007, s.267).

Panel veri setlerinde yatay kesit bağımlılığını analiz etmek için çeşitli yöntemler vardır. Bu yöntemlerden en sık kullanılanları Breusch-Pagan (1980), Pesaran (2004) ve Pesaran-Yamagata (2004) yatay bağımlılık testleridir. Breusch-Pagan (1980) tarafından geliştirilen CDLM1 (Lagrange Multiplier) testi, N sabit, $T \rightarrow \infty$ iken kullanılır. Test aşağıdaki LM istatistiğine dayanmaktadır (Pesaran vd., 2007, s.2):

$$LM = T\sum_{i=1}^{N-1}\sum_{j=i+1}^{N}\rho_{ij}^{2}, \qquad 5.13$$

Breusch-Pagan (1980) testi için boş hipotez ve alternatif hipotez aşağıdaki gibi kurulmaktadır:

H_0: Yatay kesitler arasında ilişki yoktur.

H_1: Yatay kesitler arasında ilişki vardır.

Çalışmada OECD ülkeler grubu için tanımlanan serilerin durağanlık durumu paneli oluşturan yatay kesit birimler için CADF ve panelin geneli için CIPS Panel Birim Kök testiyle incelenmiştir. CADF ve CIPS panel birim kök testleri sonucunda ortaya çıkan sonuçlar Paseran(2007) kritik tablo değerleriyle ölçülmüştür.

Tablo 14: CADF Kritik Değerleri: Kesmesiz ve Trendsiz Model

N / T	10	15	20	30	50	70	100	200
				% 1 $CADF_i$				
10	-4.23	-4.26	-4.21	-4.25	-4.22	-4.25	-4.31	-4.28
15	-3.69	-3.72	-3.67	-3.71	-3.75	-3.75	-3.70	-3.65
20	-3.53	-3.52	-3.48	-3.51	-3.55	-3.51	-3.52	-3.53
30	-3.40	-3.43	-3.38	-3.39	-3.41	-3.41	-3.40	-3.40
50	-3.33	-3.32	-3.33	-3.31	-3.31	-3.35	-3.33	-3.30
70	-3.28	-3.24	-3.29	-3.25	-3.28	-3.30	-3.28	-3.31
100	-3.26	-3.27	-3.25	-3.28	-3.30	-3.26	-3.25	-3.25
200	-3.21	-3.22	-3.25	-3.24	-3.24	-3.24	-3.25	-3.24
				% 5 $CADF_i$				
10	-2.95	-2.92	-2.91	-2.91	-2.93	-2.94	-2.96	-2.94
15	-2.75	-2.75	-2.75	-2.76	-2.77	-2.77	-2.75	-2.74
20	-2.69	-2.71	-2.70	-2.69	-2.71	-2.69	-2.68	-2.69
30	-2.66	-2.65	-2.66	-2.66	-2.66	-2.66	-2.65	-2.66
50	-2.63	-2.64	-2.63	-2.63	-2.61	-2.63	-2.62	-2.62
70	-2.60	-2.61	-2.61	-2.60	-2.61	-2.62	-2.62	-2.62
100	-2.60	-2.61	-2.61	-2. 61	-2.60	-2.62	-2.60	-2.61
200	-2.60	-2.61	-2.60	-2.60	-2.59	-2.60	-2.60	-2.60
				% 10 $CADF_i$				
10	-2.39	-2.39	-2.37	-2.38	-2.39	-2.38	-2.39	-2.39
15	-2.31	-2.32	-2.31	-2.32	-2.32	-2.32	-2.32	-2.32
20	-2.29	-2.31	-2.30	-2.30	-2.30	-2.30	-2.30	-2.29
30	-2.29	-2.28	-2.28	-2.28	-2.28	-2.28	-2.27	-2.29
50	-2.28	-2.28	-2.26	-2.28	-2.27	-2.28	-2.26	-2.27
70	-2.26	-2.26	-2.28	-2.26	-2.27	-2.26	-2.27	-2.27
100	-2.26	-2.26	-2.27	-2.27	-2.26	-2.27	-2.26	-2.26
200	-2.26	-2.27	-2.26	-2.27	-2.26	-2.27	-2.27	-2.26

Kaynak: Pesaran M. Hashem, "A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross-Section Dependence", *Journal of Applied Econometrics*, 22, 2007, pp. 274.

Tablo 15: CADF Kritik Değerleri: Kesmeli ve Trendsiz Model

N	10	15	20	30	50	70	100	200
T								
				% 1 $CADF_i$				
10	-5.75	-5.73	-5.78	-5.73	-5.71	-5.72	-5.89	-5.72
15	-4.65	-4.65	-4.62	-4.68	-4.66	-4.64	-4.69	-4.61
20	-4.35	-4.34	-4.32	-4.35	-4.35	-4.33	-4.36	-4.34
30	-4.11	-4.12	-4.11	-4.12	-4.11	-4.12	-4.11	-4.09
50	-3.94	-4.00	-3.99	-3.97	-3.95	-3.99	-3.96	-3.96
70	-3.92	-3.90	-3.91	-3.92	-3.94	-3.93	-3.91	-3.94
100	-3.88	-3.86	-3.87	-3.90	-3.86	-3.85	-3.85	-3.89
200	-3.81	-3.83	-3.84	-3.84	-3.83	-3.85	-3.83	-3.84
10	-3.93	-3.96	-3.94	-3.97	-3.94	-3.93	-3.96	-3.99
15	-3.53	-3.57	-3.54	-3.55	-3.55	-3.55	-3.57	-3.55
20	-3.43	-3.43	-3.42	-3.43	-3.43	-3.42	-3.44	-3.43
30	-3.36	-3.36	-3.34	-3.34	-3.34	-3.34	-3.33	-3.34
50	-3.29	-3.30	-3.28	-3.27	-3.27	-3.28	-3.28	-3.28
70	-3.26	-3.26	-3.27	-3.27	-3.27	-3.28	-3.26	-3.29
100	-3.24	-3.25	-3.24	-3.27	-3.26	-3.24	-3.24	-3.24
200	-3.22	-3.23	-3.23	-3.24	-3.24	-3.23	-3.24	-3.22
10	-3.26	-3.27	-3.24	-3.26	-3.25	-3.25	-3.28	-3.27
15	-3.06	-3.08	-3.06	-3.07	-3.07	-3.07	-3.07	-3.06
20	-3.00	-3.02	-3.01	-3.01	-3.01	-3.00	-3.02	-3.01
30	-2.97	-2.98	-2.96	-2.97	-2.97	-2.97	-2.95	-2.97
50	-2.94	-2.95	-2.94	-2.93	-2.94	-2.94	-2.93	-2.94
70	-2.93	-2.94	-2.94	-2.94	-2.93	-2.94	-2.93	-2.94
100	-2.92	-2.92	-2.92	-2.93	-2.93	-2.92	-2.91	-2.92
200	-2.91	-2.92	-2.91	-2.92	-2.92	-2.91	-2.92	-2.91

Kaynak: Pesaran M. Hashem, "A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross-Section Dependence", *Journal of Applied Econometrics*, 22, 2007, pp. 275.

Tablo 16: CADF Kritik Değerleri: Kesmeli ve Trendli Model

N	10	15	20	30	50	70	100	200
T								
				% 1 $CADF_i$				
10	-7.49	-7.67	-7.50	-7.64	-7.69	-7.44	-7.40	-7.51
	(-6.40)	(-6.40)	(-6.40)	(-6.40)	(-6.40)	(-6.40)	(-6.40)	(-6.40)
15	-5.44	-5.46	-5.40	-5.50	-5.48	-5.42	-5.49	-5.41
20	-4.97	-4.98	-4.96	-4.97	-5.01	-5.00	-5.02	-4.95
30	-4.67	-4.67	-4.68	-4.69	-4.69	-4.64	-4.68	-4.68
50	-4.49	-4.51	-4.52	-4.51	-4.47	-4.46	-4.48	-4.47
70	-4.41	-4.41	-4.39	-4.41	-4.41	-4.41	-4.40	-4.42
100	-4.35	-4.35	-4.35	-4.34	-4.37	-4.35	-4.35	-4.35
200	-4.28	-4.32	-4.32	-4.30	-4.32	-4.28	-4.30	-4.31
				% 5 $CADF_i$				
10	-4.89	-4.93	-4.89	-4.87	-4.91	-4.90	-4.88	-4.88
15	-4.17	-4.17	-4.14	-4.18	-4.17	-4.19	-4.19	-4.17
20	-3.99	-3.99	-4.00	-4.01	-4.01	-4.00	-4.01	-4.01
30	-3.87	-3.88	-3.87	-3.88	-3.87	-3.86	-3.87	-3.87
50	-3.78	-3.79	-3.79	-3.80	-3.78	-3.78	-3.79	-3.79
70	-3.76	-3.75	-3.76	-3.75	-3.76	-3.76	-3.77	-3.78
100	-3.72	-3.74	-3.74	-3.74	-3.74	-3.73	-3.73	-3.74
200	-3.69	-3.71	-3.71	-3.71	-3.72	-3.72	-3.72	-3.71
				% 10 $CADF_i$				
10	-4.00	-4.00	-3.99	-4.00	-4.02	-3.99	-4.01	-4.02
15	-3.64	-3.63	-3.62	-3.65	-3.63	-3.63	-3.65	-3.64
20	-3.55	-3.54	-3.55	-3.56	-3.56	-3.55	-3.56	-3.56
30	-3.49	-3.49	-3.49	-3.49	-3.49	-3.49	-3.48	-3.49
50	-3.44	-3.44	-3.44	-3.45	-3.44	-3.43	-3.45	-3.45
70	-3.43	-3.43	-3.43	-3.43	-3.43	-3.44	-3.42	-3.44
100	-3.41	-3.42	-3.42	-3.43	-3.42	-3.42	-3.41	-3.42
200	-3.39	-3.39	-3.41	-3.40	-3.41	-3.41	-3.41	-3.41

Kaynak: Pesaran M. Hashem, "A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross-Section Dependence", *Journal of Applied Econometrics*, 22, 2007, pp. 276.

5.3. Panel Eşbütünleşme Analizi

Sistemi etkileyen kalıcı şoklara rağmen, değişkenler arasında uzun dönemde bir denge ilişkisinin varlığı mümkün olmaktadır ve bu ilişkinin de test edilmesi gerekmektedir. Panel Birim Kök Testleri gibi panel eşbütünleşme testlerini kullanmanın zaman serisine eşbütünleşme uygulanmasına göre avantajı, testlerin gücünün artmasıdır (Tatoğlu, 2015, s.233). Geleneksel panel veri uygulamalarında, makroekonomik verilerin durağan olmaması durumunda, yapılan analizler gerçeği yansıtmayan sonuçların elde edilmesine neden olabilmektedir. Panel veri serileri arasındaki uzun dönem ilişkiyi incelemek amacıyla eşbütünleşme testleri geliştirilmiştir.

Çalışmada Westerlund (2007) tarafından panel veride yeni hata düzeltme yöntemlerine dayalı eşbütünleşme testleri uygulanmıştır. Bu testler kalıntı dinamikleri yerine yapısal dinamiklere dayalı olarak dört yeni panel eşbütünleşme testini içermektedir. Panel eşbütünleşme testlerindeki ilk iki test, grup ortalama istatistiklerini; son iki test ise panel istatistiklerini göstermektedir. Panel istatistikleri, panelin yatay kesit boyutundaki hata düzeltme ile ilgili bilginin biraraya getirilmesi ile oluşmaktadır. Grup ortalama istatistikleri ise bu bilgileri kullanmamaktadır. Testler arasındaki ayrım, alternatif hipotez testlerine dayanmaktadır (Westerlund, 2007, s. 710-712).

Bu test istatistikleri pür zaman serileri arasında uzun dönemli ilişkinin araştırıldığı Banerjee, Dolado ve Mestre (1998) testlerini temel almaktadır. Banerjee, Dolado ve Mestre (1998)'de olduğu gibi sıfır hipotezi hata düzeltme teriminin sıfır olup olmadığını test etmektedir. Eğer hata düzeltmenin olmadığını gösteren sıfır hipotezi red edilirse, eştümleşmenin olmadığı sıfır hipotezide red edilmiş olacaktır (Westerlund, 2007, s. 711).

Hata düzeltme modeli temelli dört testten ikisinde alternatif hipotez panelin bütün (genel, ortak) olarak eştümleşik olduğu şeklinde oluşturulmuştur. Diğer iki testte

ise alternatif hipotez en az bir birimin eştümleşik olduğu şeklindedir. Yapılan çalışmalar bu dört testinde tutarlı ve limitte normal dağılıma uyduğunu göstermektedir. Simülasyon çalışmaları Westerlund (2007) testinin kalıntıları temel alan testlere göre daha güçlü olduğunu orta koymaktadır. Westerlund'nin geliştirdiği bu test, paneli oluşturan serilerin aynı derecede ve birinci farkta I(1) durağan olduğu varsayımına dayanmaktadır(Westurlund, 2007, s.718).

Westerlund hata düzeltme testinde panel istatistiklerin hesaplanmasında ilk olarak aşağıdaki denklem ile tahmin edilmektedir.

$$\Delta Y_{it}=\delta_i d_t + \lambda_i x_{it-1}+\sum_{j=1}^{\rho i} a_{ij}\,\Delta Y_{it}+ \sum_{j=0}^{\rho i} \lambda_i \Delta x_{it-j} \ + e_t \qquad 5.14$$

$$\Delta Y_{it-1}=\delta_i d_t + \lambda_i x_{it-1}+\sum_{j=1}^{\rho i} a_{ij}\,\Delta Y_{it}+ \sum_{j=0}^{\rho i} \lambda_i \Delta x_{it-j} \ + \varepsilon_t$$

Yukardaki modelde edilen sonuçtan sonra panelin tamamı için hata düzeltme katsayısı ve bunun standart hatası hesaplanmaktadır.

$$\alpha_i = [\sum_{i=1}^{N}\sum_{t=2}^{T}(\gamma_{it-1})2\ ]-1\sum_{i=1}^{N}\sum_{t=2}^{T}\frac{1}{a_{i(1)}}\gamma_{it-1}\Delta Y_{it} \qquad 5.15$$

$$S.E\,(a_i) = [(S_N)2\ \sum_{i=1}^{N}\sum_{t=2}^{T}\gamma_{it-1}2\ ]-1/2$$

Son olarak, panel eşbütünleşme istatistikleri aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$P_t = \frac{a}{S.E\,(a)} \sim N(0,1) \qquad 5.16$$

$$P_a = T_a \sim N(0,1)$$

Yukarıda üç aşamada hesaplanan panel istatistiklerine ait boş ve alternatif hipotez şu şekilde ifade edilmektedir:

H_0: a_i=0 bütün yatay kesit birimleri için eşbütünleşme ilişkisi yoktur.

H_1: a_i= a < 0 bütün yatay kesit birimleri için eşbütünleşme ilişkisi vardır.

Westerlund (2007) tarafından geliştirilen panel eşbütünleşme testi, standart normal dağılım kritik değeri ile karşılaştırılırken yapılan varsayım paneli oluşturan yatay kesitler arasında bağımlılık olmadığıdır.

5.4. Ekonomik Özgürlükler İle İlgili Ampirik Literatür

Ekonomik özgürlüğü temsil eden parametreler ile DYY arası ilişkilere yönelik ampirik bulgulara bakıldığında yabancı yatırımcıların yatırım kararlarında yatırım yapacakları ülkelerin bir dizi makro ekonomik faktörlerin yanısıra ekonomik özgürlük düzeyini de belirleyen unsurları dikkate aldıkları görülmektedir. DYY kaynaklı ülke ekonomilerine giren sermayeden dolayı yaratılan yeni fiziki yatırımların, ev sahibi ülke ekonomisinde istihdam artışı yaratması ile birlikte üretim bilgisi, teknoloji ile yönetim bilgisi ve küresel iş deneyimi transfer edilmektedir. Bunun sonucunda ekonomik özgürlükleri yüksek ülkelerin DYY çekmesinden ötürü ekonomik büyümeleri daha hızlı gerçekleşmektedir.

İslam (1996) çalışmasında, 1980-1992 dönemini kapsayan 23'ü yüksek, 43'ü orta ve 28'i düşük gelirli toplam 94 ülke için ekonomik özgürlüğün, ekonomik büyüme ve kişi başına düşen gelir üzerine etkisi incelenmiştir.Panel veri analiz sonuçlarına göre, ekonomik özgürlük düzeyinin artması durumunda düşük gelirli ülkelerde kişi başına gelirin arttığı gözlemlenmiştir. Ekonomik özgürlüklerin kısıtlanması durumunda yüksek

ve orta gelirli ülkelerdeki kişi başına gelir düzeyinde bir değişim olmadığı gözlemlenmiştir . Aynı durumda yüksek gelirli ülkelerdeki büyüme oranı düşerken, orta ve düşük gelirli ülkelerde ise büyüme oranlarının herhangi bir değişiklik göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Yay (2002) yaptığı çalışmada ekonomik gelişmenin demokrasi yaratıp yaratmadığı ve demokrasinin ekonomik büyümeyi artırıp artırmadığı 75 azgelişmiş ve gelişmekte olan ülke üzerine test edilmiştir. Ayrıca ekonomik büyüme, gelir dağılımı ve demokrasi ilişkisi test edilmiştir. Çalışma sonucunda, ekonomik gelişmişlik seviyesi demokrasiyi pozitif olarak ve anlamlı bir şekilde etkilerken, büyüme ile demokrasi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ekonomik özgürlüklerle demokrasi arasında anlamlı bir ilişki gözlenemezken ekonomik özgürlüklerin büyümeyi pozitif yönde anlamlı etkilediği bulunmuştur.

Bengoa ve Sanchez-Robles (2003); 1970-1999 dönemleri arasında 18 Latin Amerika ülkesi için ekonomik özgürlükler, doğrudan yabancı yatırımlar ve iktisadi büyüme arasındaki etkileşimi panel veri analizleri yardımıyla incelemiştir. Panel veri analizleri sonucunda artan ekonomik özgürlüklerin sonucunda DYY ülkelere girişi hızlandırdığı ve buna bağlı olarak ekonomik büyüme sürecini hızlandırdığı tespitine ulaşmıştır.

Gwartney vd. (2004), 1980-2000 dönemi için 99 ülkeyi kapsayan çalışmalarında ekonomik özgürlüklerin ülkeler arası gelişmişlik farklılıklarına olan etkilerini araştırmışlar ve ekonomik özgürlük endeksiyle ölçülen kurumsal kalite farklılıklarının uzun dönemli büyüme oranlarına ciddi bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Buna göre ülkeler ekonomik özgürlüğü destekleyen kurumlar ve politikalarla daha yüksek büyüme ve gelir oranlarına ulaşırlar. Yazarların çalışmalarına göre daha kaliteli kurumların (ekonomik büyüme ve refah için en uygun kurumların) tam özellikleri tartışmalı da olsa mülkiyet haklarının korunması ve mübadele özgürlüğünün bulunması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Gwartney vd. (2004)'e yakın bir çalışma olan De Haan

ve Sturm (2000) ekonomik özgürlük ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ele aldığı çalışmasında, 1975-1990 döneminde 80 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için, ekonomik özgürlük düzeyi ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu belirtmiştir.

Doucouliagos ve Ulubaşoğlu'nun (2006), ekonomik özgürlükler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi irdeledikleri çalışmalarında, 82 ülkenin 1970-1999 yılları arasındaki verilerinden hareketle ekonomik özgürlüklerle ekonomik büyüme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Ayrıca, dört modelden iki tanesinde politik özgürlüklere de yer verilmiş, ancak politik özgürlüklerle büyüme arasında anlamlı bir ilişkiye ulaşılamamıştır.

Kapuria (2007), DYY ile ekonomik özgürlükler seviyesi arasındaki ilişkiyi bir grup gelişmekte olan ülke üzerinde incelemiştir. Çalışmada, Heritage Vakfı ve Fraser Enstitüsü ekonomik özgürlükler endeksleri kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, DYY girişlerini belirlemede ekonomik özgürlük endeksi tümü kullanıldığında sonuçların istatistiksel olarak anlamsız çıkarken, alt ekonomik özgürlük endekslerinden mülkiyet haklarındaki artışlar ve hükümetin ekonomiye yönelik müdahaleleri ile sermaye girişleri ve doğrudan yabancı yatırım üzerindeki engellemelerde meydana gelen azalmalar doğrudan yabancı sermaye girişlerini arttırmaktadır.

Ashby ve Sobel (2008), ABD üzerinde yürüttükleri çalışmalarında, ekonomik özgürlüğün farklı gelir düzeyine sahip eyaletlerin büyüme ve gelir düzeyine olan etkilerini, 1980-2003 dönemi verilerine dayanarak panel yatay-kesit bağımlılığı denklemini kullanarak analiz etmişlerdir. Yazarlar, ekonomik özgürlük düzeyindeki değişmenin tüm eyaletlerin büyüme oranını pozitif etkilerken, yüksek gelirli eyaletlerin gelir düzeyini etkilemediğini; diğer taraftan, ekonomik özgürlük düzeyinin büyüme oranına ve gelir düzeylerine çoğunlukla anlamlı bir biçimde etki etmediği sonucuna ulaşmışlardır.

Caetano ve Caleiro (2009), Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri (MENA) ile Avrupa Birliği (AB) 'ne üye ülkelerin Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlükler Endeks puanlarını baz alarak, UNCTAD DYY endeksine göre, bu ülkelerin çekebildikleri DYY üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Ekonomik özgürlük endeksi puanlarının ülkelerin çekebildikleri DYY ile doğru orantılı olduğunu bulmuşlardır. Çalışmada ayrıca, yolsuzluk ve şeffaflık düzeylerinin DYY yatırımlarını önemli derecede etkilediğini göstermektedir.

Yenipazarlı (2009), ekonomik özgürlükler ve ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişkinin varlığını test etmek üzere, Türkiye özelinde 1970 - 2006 yılları arasındaki dönemi dikkate alarak çalışmasını yürütmüştür. Uzun ve kısa dönemde ekonomik özgürlükle ekonomik büyüme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunduğunu tespit eden çalışmada, ekonomik özgürlük bileşenleri olarak kabul edilen "devletin büyüklüğü, piyasaya müdahale, para ve banka, sermaye piyasası, dış ticaret ve yasal-kurumsal yapı"nın da büyüme ile ilişkisi sorgulanmıştır. Yapılan analizlerde söz konusu dönemde Türkiye'de ekonomik özgürlüğe katkıda bulunan bileşenlerin "para ve banka, sermaye piyasası, dış ticaret ve yasal- kurumsal yapı bileşenleri" olduğu belirlenmiş; devletin büyüklüğü ve piyasaya müdahale bileşenleri ile ekonomik büyüme arasında ise beklendiği kadar güçlü bir ilişki tespit edilmemiştir.

Paakkönen (2010) yapmış olduğu çalışmada, gelişmekte olan ekonomilerde 1998-2005 yılları arasında ekonomik özgürlükleri de kapsayacak şekilde kurumsal yapının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmıştır. Yazara göre, ekonomik özgürlük düzeyini düşük olduğu zaman ekonomik özgürlüklerde ve yatırımlardaki artış ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir. Fakat ekonomik özgürlükler belirli bir seviyeye ulaştığında negatif etkiler başlamakta ve yatırımlardaki artış büyümeyi negatif olarak etkilemektedir.

Azman-Saini, Baharumshah ve Law (2010) gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için DYY ile ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arası etkileşime üzerine çalışma yapmışlardır. Çalışma sonucunda, DYY yapan çok uluslu şirketlerin ekonomik özgürlük ortamına ilişkin unsurlarla desteklenmeleri durumunda ülkelerin ekonomik büyümelerini pozitif etkiledikleri ortaya konulmaktadır.

Yalman vd. (2011) çalışmalarında 2000-2006 yılları arasında ekonomik özgürlüklerin büyüme üzerindeki etkilerini analiz etmişlerdir. Bu kapsamda; Arjantin, Brezilya, Kolombiya, Meksika, Peru, Şili ve Venezuela gibi Latin Amerika ülkelerinin yanında Türkiye de analize dahil edilmiştir. Ekonomik özgürlüğe ilişkin veriler Heritage Vakfından alınmış olup, çalışmada ekonomik özgürlüğü altbileşenleri olan; sermaye özgürlüğü endeksi, mülk edinme özgürlüğü endeksi, ticari özgürlük endeksi, yatırım özgürlüğü endeksi ve rüşvet vermeme özgürlüğü endeksi temsil etmektedir. Ekonomik özgürlüklerin alt bileşenleri olan, mülk edinme özgürlüğünün, ticari özgürlüğün ve rüşvet vermemek özgürlüğünün ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği, sermaye özgürlüğü ve yatırım özgürlüğünün ise olumsuz etkilediği tespit edilmiştir.

Pourshahabi, vd. (2011), OECD ülkelerinin 1997-2007 dönemine ait verilerinden hareketle ekonomik özgürlükler, beşeri sermaye, doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri panel veri analizi ile araştırmışlardır. Çalışma sonucunda ekonomik özgürlüklerin doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde pozitif ancak anlamsız bir etkisi olduğunu kaydetmişlerdir. Bunun yanında modellerindeki değişkenlerden siyasal istikrar, beşeri sermaye ve düşük enflasyon düzeyinin ekonomik büyümeyi hızlandırdığını tespit etmişlerdir.

Pearson vd. (2012) panel veri analiz yöntemi ile 1984-2007 arasında ABD'nin 50 eyaleti üzerinde ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme, DYY, işsizlik oranları ve kişi başına gelir arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma sonucunda, ekonomik özgürlüklerin ve ekonomik büyüme oranlarının DYY pozitif şekilde etkilediği görülmüştür. Ancak, kişi başına düşen gelir ve işsizlik oranının DYY üzerinde önemli ölçüde olumsuz etki yarattığı sonucuna varılmıştır.

Akıncı (2013) tarafından, ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler 1995 – 2012 döneminde gelişmiş, gelişmekte olan ve azgelişmiş ekonomiler için panel veri analizleri kullanılarak araştırılmıştır. Panel veri analiz bulguları; gelişmiş ülkelerin iktisadi bakımdan liberal bir yapılanma içerisinde olduklarını ve ekonomik özgürlüklerin iktisadi büyüme sürecini hızlandırdığını, gelişmekte olan ülkelerin karma iktisadi sistemi uyguladıklarını ve ekonomik özgürlüklerin büyümeyi uyardığını, azgelişmiş ülkelerin ise kamusal otoritenin egemenliğine bağlı olarak iktisadi büyümelerini hızlandırmaya çalıştıklarını göstermiştir.

Çetin'in (2013) ekonomik özgürlüklerin gelir düzeyi üzerindeki etkisini araştırdığı çalışmasında, 81 ülkenin 2000-2010 dönemi verileri analiz edilmiş ve ekonomik özgürlüğün düzey ve değişim değerlerindeki artışların gelir düzeyine pozitif ve anlamlı etki ettiği tespit edilmiştir. Bu amaçla Heritage Vakfı tarafından geliştirilen özgürlük endeksi ile yatırım ve nüfus artışı kontrol değişkenleri olarak kullanılmıştır. Analiz sonucunda, ekonomik özgürlüğün artması durumunda yatırım ve nüfus artışı ile gelir düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Panahi vd., (2014), tarafından ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi 13 MENA (Orta Doğu ve Kuzey Afrika) ülkesi ele alınarak 2000-2009 dönemi itibariyle panel veri analizi araştırılmıştır. Sonuç olarak, ekonomik özgürlük endeksinin alt bileşenlerinin tamamının ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği görülmüştür.

Tunçsiper ve Biçen (2014), tarafından Türkiye'nin de aralarında bulunduğu dokuz yükselen piyasa ekonomisinde 2000-2012 yılları arasında ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi panel regresyon yöntemiyle tahmin edilmiştir. Çalışmaya Heritage Vakfı tarafından hazırlanan genel ekonomik özgürlük endeksi, mülkiyet hakları endeksi, çalışma özgürlüğü endeksi, ticaret özgürlüğü endeksi

ve yatırım yapma özgürlüğü endeksi dahil edilmiştir. Analiz sonucunda, mülkiyet hakları endeksi ve yatırım yapma özgürlüğü endeksi ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki; çalışma özgürlüğü endeksi ve ticaret özgürlüğü endeksi ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca genel ekonomik özgürlük endeksi ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Ajide ve Eregha (2014) tarafından yapılan çalışmada 1995-2010 dönemleri arasında seçilmiş 12 Batı Afrika Devletleri Ekonomi Topluluğu (ECOWAS) ülkelerinde, ekonomik özgürlükler ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişkiyi panel veri yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda ekonomik özgürlükler ile DYY arasında anlamlı bir ilişkinin varlığını tespit edilmiştir.

Moussa, vd., (2015) tarafından yapılan çalışmada, ekonomik özgürlüklerin doğrudan yabancı sermaye yatırımların ülkelere girişleri üzerindeki makroekonomik etkilerini 1995-2013 yılları baz alınarak 156 ülke üzerinden incelemişlerdir. Çalışmada ayrıca, ekonomik özgürlüklerin DYY üzerindeki etkisini küresel boyutuyla birlikte bölgesel olarakta incelemiştir. Analiz sonucunda ekonomik özgürlükler ile DYY arasında anlamlı bir ilişkinin varlığını tespit edilmiştir.

Hossain (2016), tarafından yapılan çalışmada 1998-2014 dönemleri arasında 79 gelişmekte olan ülkede ekonomik özgürlükler, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki panel veri yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışmada, Heritage Vakfı ekonomik özgürlükler endeksi baz alınmış olup, endeks özgürlük bileşenleri ayrı ayrı ele alınmıştır. Analiz sonucunda, ekonomik özgürlüklerin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını arttırdığı görülmüştür. Ayrıca doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeyi hızlandırdığı görülmüştür.

Zghidi vd., (2016), tarafından yapılan çalışmada ekonomik özgürlük, ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişki dört Kuzey Afrika ülkesi (Tunus, Fas, Cezayir, Mısır) için 1980-2013 dönemleri arasında analiz edilmiştir. Çalışmada panel veri yöntemi kullanılmıştır. Sonuç olarak, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişkiye rastlanılmıştır. Ayrıca ekonomik özgürlüklerin doğrudan yabancı sermaye yatırımları için tamamlayıcı nitelikte olduğu görülmüştür.

Badri ve Sheshgelani (2017), tarafından yapılan çalışmada 2001-2013 dönemleri arasında 10 gelişmekte olan ülkede ekonomik özgürlüklerin doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkisi panel veri yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz bulguları, ekonomik özgürlüklerin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını pozitif yönde etkilediğini göstermiştir. Ayrıca, gelişmiş serbest piyasa ve finansal gelişim endeksi DYY ülkeye çekilmesinde olumlu ve anlamlı bir etkiye sahip olan faktörlerdendir.

Imtiaz ve Bashir (2017), tarafından yapılan çalışmada 1995-2014 dönemleri arasında beş Güney Asya ülkesinde (Pakistan, Bangladeş, Hindistan, Nepal, Sri Lanka) ekonomik özgürlükler ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişki panel veri yöntemi ile analiz edilmiştir. Heritage Vakfı ekonomik özgürlükler endeksi kullanılmıştır. Analiz bulguları, ekonomik özgürlüklerin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını arttırdığını göstermiştir.

Kazemi ve Saini (2017) tarafından yapılan çalışmada 1981-2010 dönemleri arasında ele alınan 87 ülkede, ekonomik özgürlükler, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve demokrasi arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Panel GMM yönteminin kullanıldığı çalışmada analiz bulguları, ekonomik özgürlüklerin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını pozitif yönde etkilediğini göstermiştir. Analiz bulguları, demokrasinin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekmede önemli bir rolünün olmadığını göstermiştir.

Literatürde ekonomik özgürlükler ile DYY ile büyüme arasında olumsuz korelasyonun olduğunu gösteren az sayıda çalışmada bulunmaktadır. Bunlardan birisi Carlsson ve Lundström (2001), aittir. 1975-1995 dönemi verilerine dayalı olarak 74 ülkeyi ele alan yazarlar ekonomik özgürlüklerin iktisadi büyüme üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Ekonomik özgürlüklerin iktisadi büyümeyi olumlu etkilediğini ancak, bununla birlikte bazı endeks değerleri açısından ise anlamsız ve diğer bir kısmının ise negatif etkiler yaratması sebebi ile ekonomik özgürlüklerin büyüme süreci için doğrudan bir şekilde pozitif bir etki ortaya çıkardığını söylemenin zor olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Santhirasegaram (2007), politik ve ekonomik özgürlüklerin iktisadi büyüme üzerindeki etkilerini 2000-2004 dönemi için 70 gelişmekte olan ülke kapsamında incelediği çalışmasında, politik özgürlükler ile iktisadi büyüme arasında negatif yönlü güçlü bir ilişki elde etmiştir. Benzer şekilde ekonomik özgürlüklerin de iktisadi büyüme üzerinde negatif yönlü etkiler yarattığını vurgulayan yazar, söz konusu bu etkinin istatistiki bakımdan anlamsız olduğunu da ifade etmiştir.

Herzer (2010), DYY ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye 44 gelişmekte olan ülkeler üzerinden panel veri analiz yöntemiyle incelemiştir. DYY ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki bulmaktadır. Bu durum ekonomik özgürlüklere ilişkin koşullardan ziyade DYY alan gelişmekte olan ülkelerin makroekonomik yapılarının daha çok doğal kaynak üretimine bağımlı olmaları ile açıklanmaktadır.

Farklı ülke grupları ve analizlerin yapıldığı çalışma bulguları ekonomik özgürlüklerin dış ticaret, ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları için bazı istisnalar hariç son derecede önemli olduğunu göstermektedir.

5.5. Ekonometrik Model

Ekonomik özgürlükler ile DYY sermaye yatırımları arasındaki ilişki inceleyen model iki aşamalı olarak testlere tabii tutulacaktır. İlk aşamada, tüm OECD ülkeleri birarada değerlendirilecektir. İkinci aşamda ise ekonomik özgürlük düzeyine göre ülkeler iki sınıfa ayrılacak ve her sınıf kendi içinde analiz edilecektir. Böylece ekonomik özgürlüklerin etkisi daha açık bir şekilde tespit edilmiş olacaktır. Bu ayrım yapılırken OECD kapsamındaki ülkelerin her biri için ekonomik özgürlükler verisinin yıllara göre ağırlıklı ortalama değeri hesaplanmış ve medyan değerine göre ülkeler ekonomik özgürlükler değeri yüksek ve düşük olarak iki gruba ayrılmıştır.

Bu amaçla çalışmada ilk önce yatay kesit bağımlılığı ve bunun sonucuna bağlı olarak birim kök testleri yapılmıştır. Daha sonra veriler arasındaki ilişkiyi göstermesi için eşbütünleşme testleri yapılacaktır.

Çalışmada Gauss 10.0 ve Stata 13.0 analiz programlarından yararlanılmıştır.

5.5.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi

Kullanılan verilerde N >T olduğu için yatay kesit bağımlılığını ölçen testlerden Breusch-Pagan (1980) testi kullanılmıştır. Elde edilen test sonuçları tablo 17'de gösterilmiştir.

Tablo 17: Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonucu (Tüm Ülkeler)

	Breusch, Pagan 1980			
	Düzeyde ve Sabitli	**Düzeyde / Sabitli ve Trendli**	**1. Fark ve Sabitli**	**1. Fark / Sabitli ve Trendli**
EF	2541,142 [0.000]	2664,138 [0.000]	2903,599 [0.000]	3034,447 [0.000]
cd_gdp	2821,531 [0.000]	2981,435 [0.000]	2283,11 [0.000]	2281,401 [0.000]
ftv_gdp	4898,266 [0.000]	4958,982 [0.000]	4921,847 [0.000]	4988,075 [0.000]
dyy_gdp	1901,941 [0.000]	2087,392 [0.000]	1906,743 [0.000]	1970,636 [0.000]

Tablo 17, analize tabi olan tüm OECD ülkelerine yönelik sonucu göstermektedir. Buna göre hem düzeyde hem de birinci farklar alınmış şekilde bakıldığında tüm verilerde yatay kesit bağımlılığının olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle çalışmanın bir sonraki aşamasında ikinci nesil birim kök testi kullanılacaktır.

Tablo 18: Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonucu (Yüksek Puanlı Ülkeler)

Breusch, Pagan 1980				
	Düzeyde ve Sabitli	**Düzeyde/Sabitli ve Trendli**	**1. Fark ve Sabitli**	**1. Fark / Sabitli ve Trendli**
Ef	35.087 [0.000]	32.363 [0.000]	28.388 [0.000]	29.606 [0.000]
ftv_gdp	70.534 [0.000]	71.061 [0.000]	63.764 [0.000]	63.876 [0.000]
cd_gdp	27.656 [0.000]	28.961 [0.000]	24.230 [0.000]	24.877 [0.000]
dyy_gdp	20.872 [0.000]	21.480 [0.000]	20.731 [0.000]	21.091 [0.000]

Tablo 18 analize tabi olan yüksek puanlı OECD ülkelerine yönelik sonucu göstermektedir. Buna göre hem düzeyde hem de birinci farklar alınmış şekilde bakıldığında tüm verilerde yatay kesit bağımlılığının olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle çalışmanın bir sonraki aşamasında ikinci nesil birim kök testi kullanılacaktır.

Tablo 19: Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonucu (Düşük Puanlı Ülkeler)

Breusch, Pagan 1980				
	Düzeyde ve Sabitli	**Düzeyde / Sabitli ve Trendli**	**1. Fark ve Sabitli**	**1. Fark / Sabitli ve Trendli**
Ef	9,029 [0.000]	13,139 [0.000]	19,932 [0.000]	17,41 [0.000]
cd_gdp	19,98 [0.000]	11,101 [0.000]	20,653 [0.000]	7,738 [0.000]
ftv_gdp	31,802 [0.000]	7,155 [0.000]	21,618 [0.000]	13,513 [0.000]
dyy_gdp	2,184 [0.014]	1,036 [0.150]	3,567 [0.000]	0,238 [0.406]

Tablo 19 analize tabi olan düşük puanlı OECD ülkelerine yönelik sonucu göstermektedir. Buna göre hem düzeyde hem de birinci farklar alınmış şekilde bakıldığında tüm verilerde yatay kesit bağımlılığının olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle çalışmanın bir sonraki aşamasında ikinci nesil birim kök testi kullanılacaktır

5.5.2. Birim Kök Testi

Çalışmanın bu aşamasında ikinci nesil birim kök testlerinden Pesaran (2007) CADF testi tercih edilmiştir. Pesaran (2007) testinde kullanılan kritik değerler Tablo 20'de gösterilmiştir:

Tablo 20: Tüm Ülkeler İçin Kritik Değerler

Kritik Değerler (Her bir N için)	**Sabitli**	**Sabitli ve Trendli**
1%	-4,35	-4,97
5%	-3,43	-4,01
10%	-3,01	-3,56
Kritik Değerler (Panelin Geneli İçin)		
1%	-2,32	-2,83
5%	-2,15	-2,67
10%	-2,07	-2,58

Tablo 21: Tüm Ülkeler İçin Birim Kök Test Sonuçları – Ekonomik Özgürlükler

EF	Düzeyde ve Sabitli		Düzeyde / Sabitli ve Trendli	
	Lags	CADF-stat	Lags	CADF-stat
Avustralya	1	-3,66	1	-3,528
Avusturya	1	-3,37	1	-3,365
Belçika	1	-2,21	1	-2,363
Kanada	1	-2,12	1	-2,312
Şili	1	-2,24	1	-2,261
Çekya	2	-1,72	2	-1,889
Danimarka	1	-3,82	1	-3,987
Estonya	1	-2,96	1	-2,948
Finlandiya	1	-3,29	1	-3,246
Fransa	4	-1,41	4	-2,667
Almanya	4	-0,913	4	-3,193
Yunanistan	4	-0,825	4	-1,601
Macaristan	4	-0,88	4	-3,315
İzlanda	4	-1,12	4	-3,6
İrlanda	4	-2,34	4	-4,731
İsrail	4	-2,41	4	-5,593*
İtalya	4	-1,41	4	-1,033
Japonya	4	-1,49	4	-1,021
Kore	1	-4,1	4	-1,274
Litvanya	4	-1,84	4	-1,514
Lüksemburg	4	-2,7	4	-3,14
Meksika	4	-7,85*	4	-9,415*
Hollanda	4	-7,3*	4	-5,892*
Yeni Zelanda	4	-2,83	4	-9,589*
Norveç	4	-0,682	4	-1,994
Polonya	4	-1,34	4	0,38
Portekiz	4	-1,41	4	-1,695
Slovakya	4	-0,888	4	-0,696
Slovenya	1	-2,88	1	-2,883
İspanya	1	-3,4	1	-3,221
İsveç	1	-3,42	1	-3,26
İsviçre	2	-5,16*	2	-5,039*
Türkiye	2	-3,68	2	-3,242
İngiltere	2	-3,63	1	-4,117
ABD	2	-3,15	1	-3,851
CIPS Stat		-2,7		-3,231

Not: *, %1 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

Ekonomik Özgürlükler verilerinde, paneldeki tüm ülkeler için ortalama değer, sabitli veriler için de, sabitli ve trendli veriler için de %1 anlamlılık düzeyinde birim kökün varlığını göstermektedir. Ülke bazlı analize bakıldığında ise sabitli verilerde Meksika, Hollanda ve İsviçre için; sabitli ve trendli verilerde de ise İsrail, Meksika,

Hollanda, Yeni Zellanda ve İsviçre için H_0 hipotezinin reddedildiği; diğer ülkeler için ise kabul edildiği görülmektedir.

Tablo 22: Yüksek ve Düşük Puanlı Ülkeler İçin Kritik Değerler

Kritik Değerler (Her bir N için)	**Sabitli**	**Sabitli ve Trendli**
1%	-4,32	-4,96
5%	-3,42	-4,00
10%	-3,01	-3,55
Kritik Değerler (Panelin Geneli İçin)		
1%	-2,40	-2,92
5%	-2,21	-2,73
10%	-2,10	-2,63

Tablo 23: Yüksek Puanlı Ülkeler İçin Birim Kök Test Sonuçları – Ekonomik Özgürlükler

EF	**Düzeyde ve Sabitli**			**Düzeyde / Sabitli ve Trendli**	
	Lags	**CADF-stat**		**Lags**	**CADF-stat**
Avusturalya	1	-2,961		1	-2,74
Avusturya	1	-2,459		1	-1,95
Kanada	1	-2,879		1	-2,54
Şili	1	-2,512		1	-3,11
Danimarka	1	-1,884		1	-3,55
Estonya	1	-2,334		1	-3,13
Finlandiya	1	-2,511		1	-2,74
Almanya	1	-3,131	*	1	-3,32
İzlanda	1	-2,197		1	-2,14
İrlanda	1	-2,653		1	-2,23
Japonya	1	-2,162		1	-1,61
Lüksemburg	3	-4,04	*	3	-3,43
Hollanda	1	-2,442		3	-2,56
Yeni Zelanda	1	-2,507		1	-2,63
İsveç	1	-2,504		1	-2,95
İsviçre	1	-2,14		3	-3,53
İngiltere	1	-2,46		3	-3,87
ABD	1	-1,822		1	-1,77
CIPS Stat		-2.533			-2,77

Sabitli veriler için panelin tümüne bakıldığında %1 anlamlılık düzeyinde H_0 reddedilmektedir. Bu serinin durağan olduğunu göstermektedir. Tek tek verilere bakıldığında da yalnızca Lüksemburg ve Almanya'nın %10 düzeyinde durağan olduğu,

diğer ülkelerin birim kök içerdiği görülmektedir. Ancak sabitli ve trendli verilere bakıldığında ise %1 anlamlılık düzeyinde serinin birim kök içerdiği görülmektedir. Ülkeler bazında bakıldığında ise İngiltere ve Danimarka hariç (%10 düzeyi için) yine tüm ülkelerin birim kök içerdiği tespit edilmiştir.

Tablo 24: Düşük Puanlı Ülkeler İçin Birim Kök Test Sonuçları – Ekonomik Özgürlükler

EF	Düzeyde ve Sabitli			Düzeyde / Sabitli ve Trendli	
	Lags	CADF-stat		Lags	CADF-stat
Belçika	1	-3,721		1	-4,651
Çekya	1	-4,122		1	-3,778
Fransa	1	-3,646		1	-3,164
Yunanistan	1	-2,9		1	-2,718
Macaristan	1	-4,524	*	1	-3,916
İsrail	1	-3,039		1	-3,829
İtalya	1	-2,698		1	-2,804
Litvanya	1	-3,378		1	-2,964
Meksika	1	-2,506		1	-2,617
Norveç	1	-5,51	*	1	-5,094
Polanya	1	-2,798		1	-2,908
Portekiz	1	-1,918		1	-2,323
Slovakya	1	-1,302		1	-1,843
Slovenya	2	-1,575		2	-1,892
Güney Kore	1	-1,867		1	-3,309
İspanya	1	-2,669		1	-2,514
Türkiye	2	-2,274		2	-2,731
CIPS Stat		-2,968			-3,121

Sabitli veriler için panelin tümünde seri durağandır. Ülkeler açısından ise Macaristan ve Norveç %1 düzeyinde durağandır; geri kalan ülkelerde birim kök gözlenmiştir. Sabitli ve Trendli veriler için bakıldığında panelin tümünde seri durağan olarak gözlenmiştir. Ülkeler bazında ise yalnızca Norveç için durağan durum tespit edilmiştir.

Tablo 25: Tüm Ülkeler İçin Birim Kök Test Sonuçları – Cari Denge/GSYİH

CD_GDP	**Düzeyde ve Sabitli**		**Düzeyde / Sabitli ve**	
	Lags	CADF-stat	Lags	CADF-stat
Avustralya	1	-3,16	1	-3,508
Avusturya	1	-3,132	3	-2,364
Belçika	3	-1,744	3	-1,477
Kanada	1	-3,332	1	-3,329
Şili	1	-2,768	1	-2,667
Çekya	1	-2,712	1	-2,606
Danimarka	1	-2,659	1	-2,648
Estonya	1	-3,255	1	-3,448
Finlandiya	1	-3,623	1	-3,849
Fransa	1	-3,658	1	-3,79
Almanya	1	-2,795	1	-2,743
Yunanistan	1	-2,687	1	-2,888
Macaristan	1	-3,084	1	-3,233
İzlanda	1	-2,383	1	-2,292
İrlanda	1	-1,936	1	-1,901
İsrail	2	-2,568	2	-2,43
İtalya	2	-2,075	2	-1,966
Japonya	1	-2,58	1	-2,454
Kore	1	-2,54	1	-2,441
Litvanya	1	-2,8	1	-2,685
Lüksemburg	1	-2,77	1	-2,637
Meksika	2	-2,659	3	-1,733
Hollanda	1	-3,36	1	-3,254
Yeni Zelanda	3	-2,675	3	-2,775
Norveç	1	-3,618	1	-3,463
Polonya	1	-3,475	1	-3,326
Portekiz	1	-2,203	1	-2,168
Slovakya	3	-2,033	3	-1,131
Slovenya	3	-2,135	3	-1,623
İspanya	1	-1,992	1	-1,964
İsveç	1	-3,233	1	-3,211
İsviçre	1	-3,834	1	-3,693
Türkiye	1	-2,968	1	-2,845
İngiltere	1	-1,566	1	-1,479
ABD	1	-1,922	1	-1,967
CIPS Stat		-2,741		-2,628

Tablo 25 görüldüğü üzere, Cari Denge/GDP için yapılan birim kök testi sonucunda, panel kapsamındaki ülkelerde genel olarak %10 anlamlılık düzeyinde H_0

hipotezi red edilmiştir. Birim bazında da tüm ülkeler için %1 düzeyinde H_0 kabul edilmiştir.

Tablo 26: Yüksek Puanlı Ülkeler İçin Birim Kök Test Sonuçları – Cari Denge/GSYH

CD_GDP	Düzeyde ve Sabitli			Düzeyde / Sabitli ve Trendli	
	Lags	CADF-stat		Lags	CADF-stat
Avusturalya	1	-4,864	*	1	-5,159
Avusturya	1	-5,017	*	1	-4,828
Kanada	1	-2,365		1	-2,259
Şili	1	-2,604		1	-2,478
Danimarka	1	-2,536		1	-2,456
Estonya	1	-2,214		1	-2,024
Finlandiya	1	-1,614		1	-1,557
Almanya	1	-2,766		1	-2,683
İzlanda	1	-2,365		1	-3,876
İrlanda	1	-3,94		1	-4,629
Japonya	1	-3,334		1	-3,19
Lüksemburg	2	-1,599		4	-2,016
Hollanda	2	-1,515		2	-2,129
Yeni Zelanda	2	-1,362		2	-1,866
İsveç	1	-3,767		1	-3,588
İsviçre	1	-3,075		1	-2,836
İngiltere	1	-2,341		1	-2,136
ABD	1	-2,535		1	-2,69
CIPS Stat		-2,561			-2,619

Sabitli veriler için H_0 hipotezi reddedilmiştir. Bu da serinin genel olarak durağan olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Ülke bazında bakıldığında ise %1 seviyesinde Avusturya ve Avustralya hariç tüm seriler birim kök içermektedir. Sabitli ve trendli verilere bakıldığında %1 anlamlılık düzeyinde panelin genel olarak birim kök içerdiği; ülkeler bazında ise yine %1 anlamlılık düzeyinde yalnızca Avustralya'nın durağan olduğu; diğer ülkelerin birim köke sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 27: Düşük Puanlı Ülkeler İçin Birim Kök Test Sonuçları – Cari Denge/GSYH

CD_GDP	Düzeyde ve Sabitli		Düzeyde / Sabitli ve Trendli	
	Lags	CADF-stat	Lags	CADF-stat
Belçika	1	-2,357	1	-2,265
Çekya	1	-2,296	1	-2,214
Fransa	1	-2,406	1	-2,388
Yunanistan	1	-4,171	1	-3,998
Macaristan	1	-2,546	1	-2,698
İsrail	2	-2,261	2	-3,142
İtalya	2	-2,888	2	-2,9
Litvanya	2	-2,729	2	-2,546
Meksika	2	-3,442	2	-3,207
Norveç	2	-2,47	2	-2,3
Polanya	2	-0,882	2	-0,676
Portekiz	2	-2,058	2	-1,971
Slovakya	2	-2,263	2	-3,55
Slovenya	1	-3,407	1	-3,34
Güney Kore	2	-3,416	2	-3,421
İspanya	1	-2,146	1	-2,108
Türkiye	1	-1,792	1	-1,797
CIPS Stat		-2,561		-2,619

Sabitli veriler için panelin tümünde seri durağandır. Ancak tüm ülkelerde %1 düzeyinde birim kök gözlenmiştir. Sabitli ve Trendli veriler için bakıldığında ise %1 anlamlılık düzeyinde panelin tümünde birim kök gözlenmiştir. Ülkeler bazında da tüm seriler için birim kök gözlenmiştir.

Tablo 28: Tüm Ülkeler İçin Birim Kök Test Sonuçları – Dış Ticaret Hacmi/GSYİH

FTV_GDP	Düzeyde ve Sabitli		Düzeyde / Sabitli ve Trendli	
	Lags	CADF-stat	Lags	CADF-stat
Avustralya	4	-1,899	4	-1,84
Avusturya	4	-2,027	4	-1,834
Belçika	4	-1,971	4	-1,893
Kanada	4	-1,717	4	-1,838
Şili	4	-1,68	4	-1,963
Çekya	4	-1,789	4	-2,126
Danimarka	4	-1,925	4	-2,559
Estonya	4	-4,575	4	-5,123*
Finlandiya	4	-3,02	4	-3,852
Fransa	4	-3,85	4	-3,912
Almanya	4	-3,137	4	-2,902
Yunanistan	4	-3,002	4	-2,55
Macaristan	4	-2,143	4	-1,96
İzlanda	4	-1,651	4	-1,85
İrlanda	3	-3,339	3	-3,015
İsrail	3	-2,898	3	-2,672
İtalya	3	-3,278	3	-3,009
Japonya	3	-3,486	3	-3,202
Kore	3	-2,932	3	-2,753
Litvanya	3	-2,446	3	-2,298
Lüksemburg	3	-2,269	3	-2,106
Meksika	4	-2,176	1	-3,182
Hollanda	4	-1,488	4	-1,855
Yeni Zelanda	4	-0,899	4	-1,158
Norveç	4	-0,787	4	-0,964
Polonya	4	-0,906	4	-1,083
Portekiz	4	-1,034	4	-1,399
Slovakya	4	-1,434	4	-1,802
Slovenya	1	-2,812	1	-2,804
İspanya	1	-3,225	1	-3,187
İsveç	1	-3,404	1	-3,352
İsviçre	1	-3,17	1	-3,116
Türkiye	1	-3,237	1	-3,186
İngiltere	1	-3,048	1	-2,98
ABD	1	-2,969	1	-2,875
CIPS Stat		-2,446		-2,52

Dış Ticaret Hacmi/GDP için yapılan birim kök testi sonucunda, panel kapsamındaki ülkelerde genel olarak %1 anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Birim bazında ise yalnızca 1 ülke (Estonya) için %1 düzeyinde birim kökün varlığı kabul edilmiştir.

Tablo 29: Yüksek Puanlı Ülkeler İçin Birim Kök Test Sonuçları-Dış Ticaret Hacmi/GSYİH

FTV_GDP	Düzeyde ve Sabitli			Düzeyde / Sabitli ve Trendli	
	Lags	CADF-stat		Lags	CADF-stat
Avustralya	1	-4,573	*	1	-3,935
Avusturya	1	-4,632	*	1	-3,808
Kanada	1	-5,097	*	1	-4,258
Şili	1	-2,781		1	-2,672
Danimarka	1	-3,086		1	-2,967
Estonya	1	-3,05		1	-2,937
Finlandiya	1	-3,004		1	-3,209
Almanya	1	-2,783		1	-2,994
İzlanda	1	-2,636		1	-3,09
İrlanda	1	-2,449		1	-2,956
Japonya	1	-2,451		1	-2,719
Lüksemburg	1	-2,789		1	-3,011
Hollanda	1	-3,383		1	-3,38
Yeni Zelanda	1	-2,755		1	-2,705
İsveç	1	-2,973		1	-2,852
İsviçre	1	-2,459		1	-2,784
İngiltere	1	-2,857		1	-2,944
ABD	1	-3,11		1	-3,156
CIPS Stat		-3,159			-3,132

Sabitli veriler için H_0 hipotezi reddedilmiş ve serinin durağan olduğu ortaya konulmuştur. Ülke bazında ise yalnızca Avustralya, Avusturya ve Kanada'nın verilerinin durağan; diğer ülkelerin ise birim köklü olduğu görülmektedir. Sabitli ve Trendli veriler için ise, panel istatistiği serinin durağan olduğunu göstermektedir. Ancak tek tek ülkelere bakıldığında ise %1 düzeyinde tüm ülkelerin birim kök içerdiği görülmektedir.

Tablo 30: Düşük Puanlı Ülkeler İçin Birim Kök Test Sonuçları – Dış Ticaret Hacmi/GSYİH

FTV_GDP	Düzeyde ve			Düzeyde / Sabitli ve Trendli	
	Lags	CADF-stat		Lags	CADF-stat
Belçika	3	-5,053	*	3	-4,56
Çekya	1	-3,883		1	-3,826
Fransa	1	-3,768		1	-3,889
Yunanistan	1	-5,384	*	1	-5,152
Macaristan	1	-3,681		1	-3,577
İsrail	1	-3,19		1	-3,352
İtalya	1	-3,198		1	-3,4
Litvanya	1	-3,034		1	-3,18
Meksika	1	-2,901		1	-5,229
Norveç	1	-2,829		1	-2,968
Polanya	1	-4,089		1	-3,938
Portekiz	1	-4,563	*	1	-4,455
Slovakya	1	-4,065		1	-3,898
Slovenya	1	-3,832		1	-3,684
Güney Kore	1	-2,906		1	-2,79
İspanya	1	-2,354		1	-2,369
Türkiye	1	-2,096		1	-2,016
CIPS Stat		-3,578			-3,664

Sabitli veriler için panelin tümünde seri durağandır. Ülkelerde ise %1 düzeyinde Belçika, Yunanistan ve Portekiz hariç birim kök gözlenmiştir. Sabitli ve Trendli veriler için bakıldığında ise panelin tümünde durağan durum gözlenmiştir. Ülkeler bazında ise Yunanistan ve Meksika durağan durumda; diğer ülkeler ise birim köklü olarak çıkmıştır.

Tablo 31: Tüm Ülkeler İçin Birim Kök Test Sonuçları – DYY/GSYiH

DYY	Düzeyde ve Sabitli			Düzeyde/Sabitli ve Trendli	
	Lags	CADF-stat		Lags	CADF-stat
Avustralya	1	-3,753		1	-3,837
Avusturya	1	-3,396		1	-3,188
Belçika	1	-2,995		1	-3,273
Kanada	1	-4,467	*	1	-4,665
Şili	4	-0,749		4	-0,837
Çekya	1	-4,006		1	-3,9
Danimarka	2	-2,611		2	-2,996
Estonya	2	-3,489		2	-3,386
Finlandiya	1	-3,871		1	-3,721
Fransa	1	-5,181	*	1	-5,155*
Almanya	3	-1,324		3	-2,442
Yunanistan	3	-2,656		3	-3,008
Macaristan	3	-1,947		3	-2,326
İzlanda	1	-4,971	*	1	-4,459
İrlanda	1	-3,291		3	-1,44
İsrail	1	-3,895		1	-3,551
İtalya	4	-2,078		4	-4,36
Japonya	1	-3,791		1	-3,691
Kore	1	-4		1	-3,897
Litvanya	1	-3,407		1	-4,273
Lüksemburg	1	-3,128		1	-3,076
Meksika	4	-6,068	*	4	-6,081*
Hollanda	1	-4,052		1	-3,975
Yeni Zelanda	1	-2,411		1	-2,685
Norveç	1	-2,709		1	-2,634
Polonya	1	-2,239		1	-2,166
Portekiz	1	-2,182		1	-2,094
Slovakya	1	-3,137		1	-3,048
Slovenya	1	-2,967		1	-2,885
İspanya	1	-2,632		1	-3,193
İsveç	1	-3,216		1	-2,85
İsviçre	1	-2,365		1	-2,246
Türkiye	1	-2,027		1	-1,902
İngiltere	1	-3,553		1	-3,779
ABD	1	-2,659		1	-2,469
CIPS Stat		-3,178			-3,243

Doğrudan yabancı Yatırımların /GSYİH oranı için panel kapsamındaki ülkelerde serinin durağan olduğu tespit edilmiştir. Kanada, Fransa, İzlanda ve Maksika dışında %1 düzeyinde tüm ülkelerin ise birim kök içerdiği görülmektedir. Sabitli ve trendli

veriler için ise yine panel serisinin durağan olduğu; ancak Fransa ve Meksika hariç ülkeler bazında birim kök tespit edilmiştir.

Tablo 32: Yüksek Puanlı Ülkeler İçin Birim Kök Test Sonuçları – DYY/GSYİH

DYY	Düzeyde ve Sabitli			Düzeyde / Sabitli ve Trendli	
	Lags	CADF-stat		Lags	CADF-stat
Avustralya	1	-3,698		1	-3,557
Avusturya	3	-3,476		3	-2,992
Kanada	1	-2,906		1	-2,901
Şili	4	-4,492	*	4	-0,804
Danimarka	3	-1,008		3	-1,025
Estonya	3	-2,709		3	-3,245
Finlandiya	3	-2,15		3	-2,031
Almanya	3	-4,69	*	3	-4,301
İzlanda	1	-2,453		1	-2,796
İrlanda	2	-4,093		2	-4,069
Japonya	3	-2,346		3	-2,499
Lüksemburg	2	-4,415	*	2	-4,294
Hollanda	1	-3,787		1	-3,689
Yeni Zelanda	4	-2,385		4	-2,158
İsveç	1	-3,298		1	-3,222
İsviçre	1	-3,347		1	-3,353
İngiltere	1	-2,582		1	-2,485
ABD	1	-3,216		1	-3,282
CIPS Stat		-3,17			-2,928

Sabitli veriler için H_0 hipotezi reddedilmiş ve serinin durağan olduğu ortaya konulmuştur. Ülke bazında ise yalnızca Şili, Almanya ve Lüksemburg'un verilerinin durağan; diğer ülkelerin ise birim köklü olduğu görülmektedir. Sabitli ve Trendli veriler için ise, panel istatistiği serinin durağan olduğunu göstermektedir. Ancak tek tek ülkelere bakıldığında ise %1 düzeyinde tüm ülkelerin birim kök içerdiği görülmektedir.

Tablo 33: Düşük Puanlı Ülkeler İçin Birim Kök Test Sonuçları – DYY/GSYİH

DYY	Düzeyde ve Sabitli			Düzeyde / Sabitli ve Trendli	
	Lags	CADF-		Lags	CADF-stat
Belçika	2	-1,534		2	-1,829
Çekya	1	-1,94		1	-1,977
Fransa	1	-2,864		1	-2,505
Yunanistan	1	-3,686		1	-3,996
Macaristan	1	-3,358		1	-3,904
İsrail	1	-3,36		1	-3,261
İtalya	1	-5,636	*	1	-5,875
Litvanya	1	-2,512		1	-2,703
Meksika	1	-0,433		2	-2,01
Norveç	1	-5,882	*	1	-5,577
Polanya	1	-3,134		1	-3,352
Portekiz	1	-3,591		1	-3,471
Slovakya	1	-4,716	*	1	-4,407
Slovenya	1	-2,499		1	-3,07
Güney Kore	1	-1,523		1	-1,173
İspanya	1	-1,56		1	-1,281
Türkiye	1	-1,216		1	-1,893
CIPS Stat		-2,908			-3,076

Sabitli veriler için panelin tümünde seri durağandır. Ülkelerde ise %1 düzeyinde İtalya, Norveç ve Slovakya hariç birim kök gözlenmiştir. Sabitli ve Trendli veriler için bakıldığında ise panelin tümünde durağan durum gözlenmiştir. Ülkeler bazında ise İtalya ve Norveç durağan durumda; diğer ülkeler ise birim köklü olarak çıkmıştır. Verilerimiz birim köklü çıktığı için bir sonraki aşamada temel değişkenlerin I(0) veya I(1) olmasının sonuçları etkilemediği ikinci nesil eşbütünleşme testlerinden Westerlund (2007) testi uygulanacaktır.

5.5.3. Eşbütünleşme Testi

Çalışmanın bu aşamasında Westerlund (2007) testi uygulanmıştır.

Tablo 34: Panel Eşbütünleşme Testi (Tüm Ülkeler İçin) – Ekonomik Özgürlüklerden Cari Denge / GSYİH Oranına

İstatistik	Değer	Z Değeri	Olasılık
Gt	-8,328	-43,489	0,000
Ga	-7,193	0,01	0,504
Pt	-16,281	-7,46	0,000
Pa	-8,707	-5,61	0,000

Sonuç olarak Ga istatistiği hariç H_0 hipotezi reddedilmiştir. Bu durum ekonomik özgürlükler ile Cari Denge/GSYİH arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığından söz edilebilir.

Tablo 35: Panel Eşbütünleşme Testi (Tüm Ülkeler İçin) – Cari Denge/GSYİH Oranından Ekonomik Özgürlüklere

İstatistik	Değer	Z Değeri	Olasılık
Gt	-12,978	-74,431	0,000
Ga	-6,416	0,857	0,804
Pt	-10,131	-1,389	0,082
Pa	-7,299	-3,795	0,000

Sonuç olarak Ga istatistiği hariç H_0 hipotezi reddedilmiştir. Bu durum Cari Denge/GDP ile Ekonomik Özgürlükler arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin varlığından söz edilebilir.

Tablo 36: Panel Eşbütünleşme Testi (Tüm Ülkeler İçin) – Ekonomik Özgürlüklerden Dış Ticaret Hacmi/GSYİH Oranına

İstatistik	Değer	Z Değeri	Olasılık
Gt	-10,66	-59,003	0,000
Ga	-7,261	-0,065	0,474
Pt	-11,263	-2,507	0,006
Pa	-7,135	-3,583	0,000

Sonuç olarak Ga istatistiği hariç H_0hipotezi reddedilmiştir. Bu durum Ekonomik Özgürlükler ile Dış Ticaret Hacmi/GSYİH arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığından sözedilebilir.

Tablo 37: Panel Eşbütünleşme Testi (Tüm Ülkeler İçin) – Dış Ticaret Hacmi/GSYİH Oranından Ekonomik Özgürlüklere

İstatistik	Değer	Z Değeri	Olasılık
Gt	-15,713	-92,627	0,000
Ga	-4,454	2,999	0,999
Pt	-8,611	0,111	0,544
Pa	-4,043	0,403	0,657

Sonuç olarak Gt istatistiği hariç H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Bu durum Dış Ticaret Hacmi/GSYİH ile Ekonomik Özgürlükler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı reddedmiştir. Dolayısıyla değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı tespit edilememiştir.

Tablo 38: Panel Eşbütünleşme Testi (Tüm Ülkeler İçin) – Ekonomik Özgürlüklerden DYY/GSYİH Oranına

İstatistik	Değer	Z Değeri	Olasılık
Gt	-5,608	-18,206	0,000
Ga	-2,886	3,379	1,000
Pt	-7,585	-1,312	0,095
Pa	-5,043	-0,635	0,263

Sonuç olarak, tüm ülkelerin bir arada değerlendirildiği testte Ekonomik Özgürlükler ile DYY/GSYİH oranı arasında eşbütünleşme ilişkisi tespit edilememiştir. Dolayısıyla değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı tespit edilememiştir

Tablo 39: Panel Eşbütünleşme Testi (Tüm Ülkeler İçin) – DYY/GSYİH Oranından Ekonomik Özgürlüklere

İstatistik	Değer	Z Değeri	Olasılık
Gt	-5,27	-16,595	0,000
Ga	-10,739	-2,769	0,003
Pt	-13,733	-7,38	0,000
Pa	-9,816	-5,049	0,000

Sonuç olarak, tüm ülkelerin bir arada değerlendirildiği testte DYY/GSYİH oranından Ekonomik Özgürlüklere doğru bir eşbütünleşme ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin varlığından söz edilebilir.

Tüm OECD ülkeleri dikkate alındığında, özetle ekonomik özgürlükler ile Cari Denge/ GSYİH arasında karşılıklı eşbütünleşme ilişkisi varken; ekonomik özgürlükler ile Dış Ticaret Hacmi/GSYİH arasında ekonomik özgürlüklerden Dış Ticaret Hacmi/GSYİH'ya doğru tek yönlü ilişki tespit edilmiştir. Başka bir deyişle, ekonomik

özgürlüklerin düzeyi dış ticaret hacmi üzerinde etkiliyken, tersi bir durumun herhangi bir etkisi yoktur.

Tablo 40: Panel Eşbütünleşme Testi (Yüksek Puanlı Ülkeler İçin) – Ekonomik Özgürlüklerden Cari Denge /GSYİH Oranına

İstatistik	Değer	Z Değeri	Olasılık
Gt	-2,897	-5,27	0,000
Ga	-7,395	-0,151	0,440
Pt	-10,144	-3,838	0,000
Pa	-8,862	-4,166	0,000

Sonuç olarak Ga istatistiği hariç H_0 hipotezi red edilmiştir. Bu durum Ekonomik Özgürlükler ile Cari Denge/GSYİH arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığından söz edilebilir.

Tablo 41: Panel Eşbütünleşme Testi (Yüksek Puanlı Ülkeler İçin) – Cari Denge/GSYİH Oranından Ekonomik Özgürlüklere

İstatistik	Değer	Z Değeri	Olasılık
Gt	-11,737	-47,454	0,000
Ga	-4.495	2,119	0,983
Pt	-6.127	0,128	0,551
Pa	-4.440	-0,078	0,469

Sonuç olarak Gt istatistiği hariç H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Bu durum Cari Denge/GSYİH ile Ekonomik Özgürlükler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığını red etmiştir. Dolayısıyla değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı tespit edilememiştir.

Tablo 42: Panel Eşbütünleşme Testi (Yüksek Puanlı Ülkeler İçin) – Ekonomik Özgürlüklerden Dış Ticaret Hacmi/GSYİH Oranına

İstatistik	Değer	Z Değeri	Olasılık
Gt	-17,191	-73,483	0,000
Ga	-8,43	-0,962	0,168
Pt	-9,8	-3,498	0,000
Pa	-9,462	-4,721	0,000

Sonuç olarak Ga istatistiği hariç H_0 hipotezi red edilmiştir. Bu durum Ekonomik Özgürlükler ile Dış Ticaret Hacmi/GSYİH arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığını göstermiştir. Dolayısıyla değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin varlığından söz edilebilir

Tablo 43: Panel Eşbütünleşme Testi (Yüksek Puanlı Ülkeler İçin) – Dış Ticaret Hacmi/GSYİH Oranından Ekonomik Özgürlüklere

İstatistik	Değer	Z Değeri	Olasılık
Gt	-13,281	-54,824	0,000
Ga	-5,214	1,556	0,940
Pt	-11,551	-5,226	0,000
Pa	-4,958	-0,557	0,289

Sonuç olarak Gt istatistiği hariç H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Bu durum Dış Ticaret Hami/GSYİH oranı ile Ekonomik Özgürlükler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığını red etmiştir. Dolayısıyla değişkenler arasında uzun dönemli anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Tablo 44: Panel Eşbütünleşme Testi (Yüksek Puanlı Ülkeler İçin) – Ekonomik Özgürlüklerden DYY/GSYİH Oranına

İstatistik	Değer	Z Değeri	Olasılık
Gt	-2,122	-1,571	0,058
Ga	-3,553	2,856	0,998
Pt	-7,642	-1,368	0,086
Pa	-5,561	-1,115	0,133

Sonuç olarak Ga istatistiği hariç H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Bu durum Ekonomik Özgürlükler ile DYY/GSYİH oranı arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığını red etmiştir. Dolayısıyla değişkenler arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Tablo 45: Panel Eşbütünleşme Testi (Yüksek Puanlı Ülkeler İçin) – DYY/GSYİH Oranından Ekonomik Özgürlüklere

İstatistik	Değer	Z Değeri	Olasılık
Gt	-7,054	-25,109	0,000
Ga	-9,669	-1,932	0,027
Pt	-11,802	-5,474	0,000
Pa	-9,786	-5,021	0,000

Sonuç olarak Ga istatistiği hariç H_0 hipotezi red edilmiştir. DYY/GSYİH oranı ile Ekonomik Özgürlükler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığını göstermektedir. Dolayısıyla değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin varlığından söz edilebilir.

Tablo 46: Panel Eşbütünleşme Testi (Düşük Puanlı Ülkeler İçin) – Ekonomik Özgürlüklerden Cari Denge /GSYİH Oranına

İstatistik	Değer	Z Değeri	Olasılık
Gt	-14,079	-56,978	0,000
Ga	-6,976	0,172	0,568
Pt	-13,879	-7,699	0,000
Pa	-8,527	-3,749	0,000

Sonuç olarak Ga istatistiği hariç H_0 hipotezi red edilmiştir. Bu durum Ekonomik Özgürlükler ile Cari Denge/GSYİH arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığından söz edilebilir.

Tablo 47: Panel Eşbütünleşme Testi (Düşük Puanlı Ülkeler İçin) – Cari Denge/GSYİH Oranından Ekonomik Özgürlüklere

İstatistik	Değer	Z Değeri	Olasılık
Gt	-14,293	-57,969	0,000
Ga	-8,562	-1,035	0,150
Pt	-6,564	-0,478	0,316
Pa	-7,726	-3,028	0,001

Sonuç olarak Pt istatistiği hariç H_0 hipotezi red edilmiştir. Bu durum Cari Denge/GSYİH oranından Ekonomik Özgürlükler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığını göstermiştir. Dolayısıyla değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin varlığından söz edilebilir.

Tablo 48: Panel Eşbütünleşme Testi (Düşük Puanlı Ülkeler İçin) – Ekonomik Özgürlüklerden Dış Ticaret Hacmi/GSYİH Oranına

İstatistik	Değer	Z Değeri	Olasılık
Gt	-4,128	-10,829	0,000
Ga	-6,035	0,888	0,813
Pt	-8,475	-2,364	0,009
Pa	-6,926	-2,309	0,011

Sonuç olarak Ga istatistiği hariç H_0 hipotezi red edilmiştir. Bu durum Ekonomik Özgürlükler ile Dış Ticaret Hacmi/GSYİH arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığını göstermiştir. Dolayısıyla değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin varlığından söz edilebilir.

Tablo 49: Panel Eşbütünleşme Testi (Düşük Puanlı Ülkeler İçin) – Dış Ticaret Hacmi/GSYİH Oranından Ekonomik Özgürlüklere

İstatistik	Değer	Z Değeri	Olasılık
Gt	-18,287	-76,493	0,000
Ga	-3,658	2,696	0,997
Pt	-3,705	2,344	0,991
Pa	-3,129	1,103	0,865

Sonuç olarak Gt istatistiği hariç H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Bu durum Dış Ticaret Hacmi/GSYİH ile Ekonomik Özgürlükler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığını red etmiştir. Dolayısıyla değişkenler arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Tablo 50: Panel Eşbütünleşme Testi (Düşük Puanlı Ülkeler İçin) – DYY/GSYİH Oranından Ekonomik Özgürlüklere

İstatistik	Değer	Z Değeri	Olasılık
Gt	-11,264	-43,921	0,000
Ga	-8,964	-1,341	0,090
Pt	-9,853	-3,725	0,000
Pa	-5,340	-0,885	0,188

Sonuç olarak Gt istatistiği hariç H_0 hipotezi red edilmiştir. Bu durum, test istatisklerine bakıldığında %10 anlamlılık düzeyinde DYY/GSYİH oranından Ekonomik Özgürlüklere doğru eşbütünleşme ikişkisi kabul edilmektedir. Dolayısıyla değişkenler arasında uzun dönemli anlamlı bir ilişkinin varlığından söz edilebilir.

Tablo 51: Panel Eşbütünleşme Testi (Düşük Puanlı Ülkeler İçin) – Ekonomik Özgürlüklerden DYY/GSYİH Oranına

İstatistik	Değer	Z Değeri	Olasılık
Gt	-13,644	-54,961	0,000
Ga	-7,834	-0,481	0,315
Pt	-10,726	-4,587	0,000
Pa	-8,560	-3,778	0,000

Sonuç olarak Ga istatistiği hariç H_0 hipotezi red edilmiştir. Bu durum Ekonomik Özgürlükler ile DYY/GSYİH arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığını göstermiştir. Dolayısıyla değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin varlığından söz edilebilir

TARTIŞMA VE SONUÇ

Heritage Vakfı ile Wall Street Journal tarafından her yıl yayınlanan ekonomik özgürlükler endeksine göre küreselleşmenin etkisiyle ülkelerin ekonomik açıdan daha özgür hale getirildiği saptamasında bulunulmuştur. Uluslararası ticaretteki tarife ve tarife dışı engellerin minimize edilmesiyle beraber küresel ticaret artmakta ve ekonomik özgürlüklerin önü açılmaktadır. Heritage Vakfı ve Wall Street Journal tarafından yayınlanan ekonomik özgürlükler, 12 altbileşenden oluşmaktadır. Bu ekonomik özgürlüklerden bazıları ekonominin yatırım ve ticaret açıklığını ölçerken; bazıları bireysel düzeyde ekonomik özgürlük ve işgücü ve finansal kaynakların kullanımı için bireysel özgürlüklerin ölçümü ile ilgilenmektedir. Ekonomik Özgürlükler Endeksi; ticaret özgürlüğü, yatırım özgürlüğü, finansal özgürlük, iş özgürlüğü, mali sağlamlılık, parasal özgürlük, emek özgürlüğü, kamu harcamaları, kamusal bütünlük, adli etkililik, vergi yükü ve mülkiyet hakları özgürlüğünden oluşmaktadır. 2018 yılı itibariye Heritage Vakfı'nın ekonomik özgürlükler endeksine göre OECD ülkelerinin 1995-2015 dönemleri arasında ekonomik özgürlükler ortalamasının her yıl daha da yükseldiğini göstermektedir.

Adam Smith 1776'da "Ulusların Zenginliği" adlı esereinden yola çıkarak ele aldığı ekonomik kalkınma, refah ve ekonomik özgürlük teorilerinde, ekonomik kalkınmanın, rafahın ve özgürlüğün devlet müdahalesinin en az düzeyde tutulduğu ve özel sektöründe en fazla hareket alanına ve serbestliğine sahip olduğu bir piyasanın dünya refahını artıracağını savunmuştur. 17. Yüzyıl sonralarına doğru, Smith tarafından ortaya atılan bu teorinin günümüz ülke ekonomilerinin şekillenmesinde önemli rol oynadığı görülmektedir. Smith'in Mutlak Üstünlükler Teorisinden sonra geliştirilen tüm rekabet teorileri, Mutlak Üstünlükler teorisinin geliştirilmiş versiyonları olarak kabul edilmektedir. Bunun başlıca sebebi, gelişmiş ülkelerin rekabet gücü elde edebilmek için yönetim ve üretim süreçlerini en uygun evsahibi ülkelere taşıması ve gelişmekte olan ülkelerin de serbest piyasa ekonomisi yapısı içeresinde aynı yola başvurmaları olarak özetlenebilir. Sınır dışına çıkmaya başlayan bu küresel sermayenin, Doğrudan Yabancı Yatırımların ekonomiler açısından önemi ortaya çıkarmıştır.

Doğrudan yabancı yatırımlar, yatırımın yapıldığı ülkede bir dizi katma değer yaratmaktadır. Öncelikle getirdiği uzun süreli sermaye ve yaptıkları fiziki yatırımlar ile ekonomik büyümeyi hızlandırmakta, istihdam alanları yaratmakta, getirdiği teknoloji ile geldiği sektördeki teknik bilgi birikimini ve dış ticaret hacmini artırmakta ve dış ticaret açığının azaltılmasına destek vermektedir. Bu tür iktisadi kalkınmaya yönelik destekleyici faktörler gözönüne alındığında doğrudan yabancı yatırımları ülkeye çekmenin sadece gelişmekte veya az gelişmiş ülkeler için değil, aynı zamanda gelişmiş ülkelerin ekonomik büyümelerini istikrarlı bir şekilde devam ettirebilmesi için de önem arz etmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımlar genel itibariyle çok uluslu şirketler tarafından gerçekleştirilmektedir. Çok uluslu şirketler yatırim yapmayı planladıkları ülkelerde birden fazla faktörü göz önünde bulundurmaktadır. Bu bağlamda, ekonomik belirsizliklerin düşük, ekonomik özgürlüklerin yüksek, bürokratik engellerin minimize edilmiş, devlet müdahaleciliğin hiç olmadığı veya çok az olduğu, hukuk üstünlüğünün en yüksek ve serbest piyasa ekonomi şartlarını içinde barındıran ülke ekonomilerini tercih etmektedirler. Yukarda sayılan maddelerin tümü ekonomik özgürlükler endeksi bileşenleri içinde yer almaktadır. Bu da, çok uluslu şirketlerin yatırımlarını planlarken ekonomik özgürlükleri yüksek olan ülkeleri tercih etmelerine yol açmaktadır.

Bu çalışma, ekonomik özgürlükler endeksine OECD üyesi ülkeler açısından yaklaşmaktadır. Çalışmada OECD ülkelerin 1995-2015 dönemleri arasına ait veriler Heritage Vakfı ve Wall Street Journal tarafından her yıl yayınlanan ekonomik özgürlükler endeksi raporundan alınmıştır. OECD ülkelerin, Doğrudan Yabancı Yatırımlar/GSYİH, Dış Ticaret Hacmi/GSYİH ve Cari Denge/GSYİH 1995-2015 dönemleri verileri için WDI, OECDSTAT ve UNCTAD veri tabanından faydanılmıştır. OECD'yi oluşturan ülkelerin farklı ekonomik özgürlük ve gelişmişlik seviyesine sahip olmasından kaynaklı OECD ülkeleri yüksek ve düşük ülke grupları altında iki sınıfa ayrılmıştır. Bu ayrımı yaparken, OECD üye ülkelerin her biri için ekonomik özgürlükler verisinin yıllara göre ağırlıklı ortalama değeri hesaplanmış olup medyan değerine göre

ülkeler sınıflandırılmış ve her analiz tekrarlanmıştır. Ekonomik Özgürlüklerin dış ticaret rekabet gücü ile ilişkisi, Doğrudan Yabancı Yatırımlar/GSYİH, Cari Denge/GSYİH ve Dış Ticaret Hacmi/GSYİH verileri kullanılarak panel analiz yolu ile incelenmiştir. Öncelikle, elde edilen verilerin yatay kesit bağımlılığının olup olmadığı test edilmiştir. Bu verilerden elde edilen sonuçlar çerçevesinde serilerin durağanlığı test edilmiş ve son olarak eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Çalışma, elde edilen sonuçların kendi içinde ve literatürle karşılaştırmalı değerlendirilmesiyle sonlandırılmıştır. Ayrıca bu çalışma ile söz konusu ilişki ülkelerin dış ticarette rekabet gücünü belirleyen faktörler üzerinden daha geniş bir çerçevede ele alınmakta, yapılan ampirik çalışma bu teorik zemine oturtularak literatüre yeni bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmada elde edilen sonuçlara göre, OECD bünyesindeki ülkelerdeki ekonomik özgürlüklerin seviyesi ile doğrudan yabancı yatırımlar, cari denge ve dış ticaret hacmi arasında genel itibariyle bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmanın ilk aşaması, OECD ülkelerini bir bütün olarak dikkate almıştır. 35 üye ülke için ekonomik özgürlüklerin diğer değişkenler üzerindeki eşbütünleşme etkisine bakıldığında Cari Denge/GSYİH ve Dış Ticaret Hacmi/GSYİH oranları ilişki tespit edilmişken, Doğrudan Yabancı Yatırımlar/GSYİH oranı ile eşbütünleşme ilişkisi ortaya konulamamıştır. Ancak bu sonuç üyeleri itibariyle heterojen bir yapıda olan OECD ülkeleri hakkında genel bir söz söylemeyi zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, çalışmadaki temel değişken olan ekonomik özgürlük düzeyi, ülkeler içinde yeniden sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmada yıllara göre ağırlıklı ortalama değeri hesaplanmış ve medyan değerine göre üstte kalan 18 ülke ile altta kalan 17 ülke kendi içinde yeniden analiz edilmiştir. Böylece ekonomik özgürlük seviyesi yüksek olan ülkelerin ve görece düşük olan ülkelerin kendi içlerindeki durumu gözlemlemek imkanı ortaya çıkartılmıştır.

Ekonomik özgürlük düzeyi görece yüksek olan ülkelerde Ekonomik Özgürlükler Endeksi ile Cari Denge/GSYİH, Dış Ticaret Hacmi/GSYİH oranları arasında uzun dönemli ilişki tespit edilebilirken, Doğrudan Yabancı Yatırımlar/GSYİH oranları

arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum söz konusu ülkelerin yabancı sermaye hareketlerinde belirleyici güçte rol almaları ve dolayısıyla kendi ekonomik özgürlük düzeylerini dayattığı şeklinde yorumlanabilir. Ekonomik özgürlük endeksi bileşenleri itibariyle hukukun üstünlüğü, kamunun ekonomideki büyüklüğü, yasal düzenlemelerde etkinlik ve piyasaların açıklığı üzerinde hesaplanmaktadır. Bu grup içindeki ülkeler kurumsal altyapılarını uzun zaman önce oluşturmuş ve kolay kolay değişikliğe gitmeyen ülkeler oldukları için, doğrudan yabancı yatırımlar gibi etkisi diğerlerine kıyasla daha uzun vadede ortaya çıkan ve görece daha kalıcı olan bir değişken ile aralarında ilişki kurulamaması normal karşılanabilmelidir.

Ekonomik özgürlük düzeyi görece düşük olan ülkeler için yapılan analizde Cari Denge/GSYİH, Dış Ticaret Hacmi/GSYİH oranları, Doğrudan Yabancı Yatırımlar/GSYİH oranları ile Ekonomik Özgürlük Endeksi verileri arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı kabul edilmiştir. Bu grubun içinde kısmen eski Doğu Blok'u ülkelerinin (Çekya, Macaristan, Letonya, Polonya, Slovakya, Slovenya) ve kısmen de ekonomisini gelişmiş ülkelerce önerilen/dayatılan yapısal uyum programları çerçevesinde şekillendirmiş ya da sık sık ekonomik kriz yaşadığı için yabancı yatırımlara ihtiyacı daha yüksek olan ülkelerin (Türkiye, İspanya, İtalya, Yunanistan, Portekiz) bulunuyor olması uzun dönemli ilişkinin varlığı konusunda bir açıklayıcı neden olabilir. Yabancı yatırımların ülkeye gelmesi, dış ticarette kota, vb. yasaklamalarla mücadele, ihracat için ithalata bağımlılık gibi nedenler, söz konusu ülkelerin uluslararası ticarette rekabet için ekonomik özgürlükler düzeyinde etkili olabiliecek unsularını değiştirmelerine yol açabilir. Elbette analize tabi gruplandırmalarda farklı anlamlılık seviyelerinde bu sonuçlara ulaşılmıştır. Ülkeler tek tek incelendiğinde aralarında farklılık yaratanlar daha iyi tespit edilebilir. Bu yönüyle söz konusu tez çalışması, gelecekte yapılacak çalışmalara da bir öncül olarak yol gösterici nitelikte olabilecektir.

KAYNAKÇA

Acemoglu, D. & J. Rabinson (2012). *Why Nations Fail: The Origins Of Power, Prosperity, And Poverty*, New York: Crown Bussiness Books.

Ahmed, Y. & Anoruo, E. (2000). Openness And Economic Growth: Evidence From Selected ASEAN Countries. *The Indian Economic Journal*, 47 (3), 110-117.

Aitken, B. J., Gordon H. Hanson, & Ann E. Harrison (1997). Spillovers, Foreign Investment, And Export Behavior. *Journal Of International Economics,* Vol. 43, Pp. 103-132.

Ak, G. (2015). John Staurt Mill Düşününde Bireyin Özgürlüğü, *EUL Journal Of Social Sciences (VI-I) LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran, S. 37-61.

Akıncı, M. (2013). E*konomik Özgürlükler İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Gelişmiş, Gelişmekte Olan Ve Azgelişmiş Ülkeler Üzerine Bir Uygulama.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Alba, D., Joseph, P. & Donghyun, P. W (2009). The Impact Of Exchange Rate On FDI And The Interdependence Of FDI Over Time. *ADB Economics Working Paper Series*. (Mayıs, 2018) Http://Www.Fas.Nus.Edu.Sg/Ecs/Events/Seminar/Seminar-Papers/09012007.Pdf

Aleksynska, M. J. G. & W. Kerr (2003). *Foreign Direct Investment And Growth In Transition Economies*. Conference Paper, Kanada, Saskatoon: University Of Saskatchewan.

Alfaro, L., A. Chanda, S. Kalemli-Ozcan, & S. Sayek (2002). *FDI And Economic Growth: The Role Of Local Financial Markets*, University Of Houston, Processed, April. Australia, Productivity Commission (2002), Offshore Investment By Australian Firms: Survey Evidence, Melbourne.

Aliber, R.Z. (1970). A Theory Of Direct Foreign Investment, In C. P. Kindleberger (Ed.), *The International Corporation*. Cambridge: MIT Press.

Ajide, K.B. & Eregha, P.B (2014) Economic Freedom and FDI in ECOWAS Countries: A Panel Data Analysis, *Applied Econometrics and International Development,* 14(2), 163-173.

Ashby, N. J. & R. S. Sobel (2008), Income Inequality and Economic Freedom in the U.S. States, Public Choice, 134, 329-346.

Appleyard, F. & Field, A. (1998). *International Economics*, New York: Mc Graw Hill.

Azman – Saini, A. Z. Baharumshah, S. & H. Law (2010). FDI, Economic Freedom And Economic Growth: International Evidence. *Economic Modelling*, Vol. 27 Issue 5, 1079-1089.

Badri, A.K. & Aidin P. S. (2017). Economic Freedom And FDI In Selected Developing Countries. *Noble International Journal Of Economics And Financial Research* Vol. 2, No. 5, Pp: 82-87.

Balasubramanyam, V.N., M. Salisu, & David Sapsford (1996). Foreign Direct Investment And Growth In EP And IS Countries. *Economic Journal,* Vol. 106,January, Pp. 92-105.

Baltagi, B. H. (2013). *Econometric Analysis of Panel Data* (5. Edition). U.K.: John Wiley & Sons Ltd.

Baltagi, B. H. & Pesaran, M. H. (2007), "Heterogeneity and Cross Section Dependence in Panel Data Models: Theory and Applications", *Journal of Applied Econometrics*, pp. 232-232.

Barrell, R. & N. Pain (1996). An Econometric Analysis Of US Foreign Direct Investment. *Review Of Economics And Statistics* 78. No: 2 S. 200-07.

Barro, R. J. (1998). *Determinants Of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study*, London: MIT Press Books.

Bengoa M. & Sanchez- Robles B. (2003). FDI, Economic Freedom And Growth: New Evidence From Latin America. *European Journal Of Political Economy* 19, S. 529-45.

Bergstrand, J. H. (1990). The Heckscher – Ohlin – Samuelson Model, The Linder Hypothesis And The Determinants Of Bilateral Intra Industry Trade. *The Economic Journal* 100 (403), 1216-1229.

Bilawal, M., M. Ibrahim, A. Abbas, M. Shuaib, M. Ahmed, I. Hussain & T. Fatima (2014). Impact Of Exchange Rate On Foreign Direct Investment In Pakistan, *Advances In Economics And Business* 2(6): 223-231.

Bleaney, M. & Greenaway, D. (2001). The Impact Of Terms Of Trade And Real Exchange Rate Volatility On Investment And Growth In Sub-Saharan Africa. *Journal Of Development Economics*, 65(2), 491-500.

Blomström, M. & A. Kokko (1997). *The Impact Of Foreign Investment On Host*

Countries: A Review Of The Empirical Evidence. World Bank Paper 1745. (Mayıs, 2018) Http://Documents.Worldbank.Org/Curated/En/992201468765633696/10750732220_041117150016/Additional/Multi-Page.Pdf

Breusch, T. S. & A. R. Pagan(1980) "The Lagrange multiplier test and its applications to model specification in econometrics." *The Review of Economic Studies* 47,1, pp.239-253.

Borensztein, E., J. D. Gregorio & Jong-Wha L. (1998). How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth? *Journal Of International Economics*, Vol. 45, No.1, June, Pp. 115-135.

Bosworth, B.P., Collins, S.M. & C. M. Reinhart (1999). *Capital Flows To Developing Economies: Implications For Saving And Investment*. Brookings Papers On Economic Activity, Vol: 1999, No:1, S.143-180.

Buckley, P.J. & M. Casson (1976). *The Future Of The Multinational Enterprises*. London: Macmillan.

Caetano, J. & Caleiro, A. (2009). *Economic Freedom And Foreign Direct Investment - How Different Are The MENA Countries From The EU?*. Universitdade De Evora, Documento De Trabalho, No. 2009/02. (Mayıs, 2018), Https://Www.Econstor.Eu/Bitstream/10419/144148/1/Wp_2009_02.Pdf

Carlsson, F. & Lundström, S., (2001). Economic Freedom and Growth: Decomposing the Effects, *Working Paper in Economics,* No. 33, January 2001.

Caves, R. E. (1971). International Corporations: The Industrial Economics Of Foreign Investment. *Economica*, (New Series); 38(149):1-27.

Chong, L-L. & Tan, B-H. (2008). Exchange Rate Risk And Macroeconomic Fundamentals: Evidence From Fourneighboring Southeast Asian Economies. *International Research Journal Of Finance And Economics*, 16, 88-95.

Chowdhury, A. & Wheeler, M. (2008). Does Real Exchange Rate Volatility Affect Foreign Direct Investment? Evidence From Four Developed Economies. *International Trade Journal*, 22(2).

Cohen, B. (1975). Multinational Firms And Asian Exports. Yale University Press, New Haven, United States. De Mello, L.R. (1997). "Foreign Direct Investment In Developed Countries And Growth: A Selective Survey", *The Journal Of Development Studies*, Vol. 134, No. 1.

Conklin, D. (2002). Analyzing And Managing Country Risks. *Ivey Business Journal*, 66(3), 17.

Crowley, P. & Lee, J. (2003). Exchange Rate Volatility And Foreign Investment: International Evidence. *The International Trade Journal*, 17(3), 227-252.

Cushman, D. (1985). Real Exchange Rate Risk, Expectations And The Level Of Direct Investment, *The Review Of Economics And Statistics*, 67, 297-308.

Çetin, R., (2013). Ekonomik Özgürlüğün Gelir Düzeyi Üzerindeki Etkisinin Panel Veri Analizi Yöntemiyle İncelenmesi, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Ekim 2013, 8(2), 37- 47.

Denisia, V. (2010). Foreign Direct Investment Theories: An Overview Of The Main FDI Theories. *European Journal Of Interdisciplinary Studies*, No. 3.

De Haan, J & Sturm, J. E. (2000). "On the Relationship between Economic Freedom and Economic Growth", *European Journal of Political Economy*, 16: 215-241.

Dhakal, D., Mixon, F. & Upadhyaya, K. (2007). Foreign Direct Investment And Transition Economies: Empirical Evidence From A Panel Data Estimator. *Economics Bulletin*, 6(3), 1-9.

Drabek, Z., & Payne, W. (2002). The Impact Of Transparency On Foreign Direct Investment. *Journal Of Economic Integration*, 17(4), 777-810.

Doucouliagos, C. & Ulubaşoğlu M.A. (2006). Economic Freedom and Economic Growth: Does Specification Make A Difference?, *European Journal of Political Economy*, 22, 60-81.

Dunning J.H. (1998). Location And The Multinational Enterprise: A Neglected Factor. Journal Of International Business Studies. 1998; 29(1):45-66.

Dunning, J. (1993). *Multinational Enterprises And The Global Economy*. Wokingham: Addison- Wesley

Dunning, J. H. (1974). *The Distinctive Nature Of Multinational Enterprise*. London: George Allen And Unwin.

Dunning, J. H. (1979). Explaining Changing Patterns Of International Production: In Defense Of The Eclectic Theory. *Oxford Bulletin Of Economics And Statistics*, Vol. 41, No. 4.

Dunning, J.H. (1971). *The Multinational Enterprise*. London: George Allen And Unwin.

Dunning, J. H.(1977). *Trade, Location Of Economic Activity And The MNE: A Search For An Eclectic Approach*, The International Allocation Of Economic Activity Proceedings Of A Nobel Symposium Held At Stockholm. İçinde, Editörler: Bertil Ohlin, Per-Ove Hesselborn, Per Magnus Wijkman, S.395-418, New York: Holmes & Meier Publishers, Inc.

Dunning, J. H.(2000). The Eclectic Paradigm As An Envelope For Economic And Business Theories Of MNE Activity, *International Business Review*, 9, S. 163- 190.

Feldstein, M. (2000). *Aspects Of Global Economic Integration: Outlook For The Future. National Bureau Of Economic Research*. Cambridge, Massachusetts: NBER Working Paper No.7899.

Firoozi, F. (1997). Multinational FDI And Uncertainty: An Exposition. *Journal Of Multinational Financial Management,* 7, 265-273.

Frankel, M. (1965). Home Versus Foreign Investment: A Case Against Capital Exports. *Kylos,* Vol. 18, No. 3, S.411-432.

Fraser Enstitüsü (2017). *Economic Freedom Of The World 2017 Annual Report*, (Mayıs, 2018) Https://Www.Fraserinstitute.Org/Studies/Economic-Freedom

Friedman, M. (2008). *Kapitalizm Ve Özgürlük*, İstanbul: Plato Yay (1982).

Froot, K. A. & Stein, J.C. (1991). Exchange Rates And Foreign Direct Investment: An Imperfect Capital Market Approach. *The Ouaterly Journal Of Economics*, 106, 1191-217.

Globerman, S. (1979). A Note On Foreign Ownership And Market Structure In The United Kingdom. *Applied Economics*, Vol. 11, 35-42.

Goodspeed, T. J. J., M. Vazquez & L. Zhang (2009). *Public Policies And The FDI Location: Differences Between Developing And Developed Countries*. Economics Working Paper Archive At Hunter College 434, Hunter College Department Of Economics.

Graham, E.M. & P. Krugman (1989). *Foreign Direct Investment In USA*. Institute For International Economics, Washington D.C.

Gray, H.P. (1981). Macroeconomic Theories Of Foreign Direct Investment: An Assessment, In A. Rugman (Ed.) *New Theories Of The Multinational Enterprise,* London: Crom Helm.

Greene, W. H. (2003). *Econometric Analysis*, Fifth Edition, Prentice Hall, New York.

Grubel, H. G. (1970). The Theory Of Intra Industry Trade. In *Studies In International Economics*. Ed. I. A. Macdougall Et Al. Amsterdam. S. 35-51.

Gujarati, D. N. (2010). *Temel Ekonometri,* 7. baskı. (Çev. G. Şenesen, Ü. Şenesen), İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Güriş, S. (2015). Panel Veri ve Panel Veri Modelleri. Stata ile Panel Veri Modelleri. Selahattin Güriş (Ed.), *Stata ile Panel Veri Modelleri* içinde (s.1-39). İstanbul: Der Yayınları.

Gwarthney, J. D., Lawson, R.A. & Halcombe, R. G. (1999). Economic Freedom And The Environment For Economic Growth. *Journal Of Institutional And Theoretical Economics*. 155. S. 643-663.

Gwarthney, J. & Lawson, R. (2002). The Concept And Measurement Of Economic Freedom. *European Journal Of Political Economy* Vol. 19, P. 405–430.

Gwartney, J., Lawson, R., Hall, J., Murphy, R., Pitlik, H., Redín, D. M., & Rode, M. (2015). *Economic Freedom Of The World: 2015 Annual Report*. Fraser Institute.

Gwartney, J.,Holcombe, R. G., Lawson, R. A. (2004). Economic freedom, institutional qualityand cross-country differences in ıncome and growth. *Cato Journal*, 24(3), 205-233.

Habib, M., & Zurawicki, L. (2002). Corruption And Foreign Direct Investment, *Journal Of International Business Studies,* 33(2), 291-307.

Hanh, T. V. (2010). *The Relationship Between Economic Freedom And Economic Growth: The Transistion Process Invietnam And China*. Western Kentucky University, Honors College Capstone Experience/Thesisprojects.

Harms, P., & Ursprung, H. W. (2002). Do Civil And Political Repression Really Boost Foreign Direct Investment?. *Economic Inquiry*, 40(4), 651-663.

Hayek, F. (2009). *Economic Freedom And Representative Government*, Fourth Wincott Memorial Lecture Delivered At The Royal Society Of Arts, Web Edition (1973).

Head, K, J. Ries & T. Mayer (2002). Revisiting Oligopolistic Reaction: Are Decisions On Foreign Direct Investment Strategic Complements? *Journal Of Economic And Management Strategy*, Vol. 11, No. 3, S.453-472..

Helleiner, G.K. (1973). Manufactured Exports From Less-Developed Countries And Multinational Firms. *Economic Journal*, Vol. 83, S.21-47.

Henisz, W.J. (2003). The Power Of The Buckley And Casson Thesis: The Ability To Manage Institutional Idiosyncrasies. *Journal Of International Business Studies*, Vol. 34, No. 2. S. 173-184.

Herger, N. & Mccorriston, S. (2014). Horizontal, Vertical, And Conglomerate Cross Border Acquisitions. *University Of Exeter, Economics Department Discussion Papers Series,* Paper Number 14/02.

Heritage Vakfi (2018). *Highlights Of 2018 Index Of Economic Freedom Report*, (Mayıs, 2018) Https://Www.Heritage.Org/Trade/Report/2018-Index-Economic-Freedom-Freedom-Trade-Key-Prosperity

Herzer, D. (2010). *How Does FDI Really Affect Developing Countries Growth? Economic Modelling*. Discussion Paper 207. Ibero-America Institute For Economic Research.

Hill, C. (2013). *International Business - Competing In The Global Marketplace.* University Of Washington: Irwin Mcgraw-Hill.

Hossain, S. (2016). Foreign Direct Investment, Economic Freedom and Economic Growth: Evidence from Developing Countries, *International Journal of Economics and Finance,* C.8, Sayı:11, pp. 200-214.

Hymer, S.H. (1976). *The International Operation Of National Firms: A Study Of Direct Foreign Investment.* MIT Press, Cambridge, MA, United States, (Mayıs, 2018) Https://Dspace.Mit.Edu/Handle/1721.1/27375#Files-Area

Imtiaz, S. & Bashir, M. (2017). Economic Freedom and Foreign Direct Investment in South Asian Countries. *Theoretical and Applied Economics*, C.14, Sayı:2, ss. 281-294.

Islam, S. (1996). Economic Freedom, Per Capita Income and Economic Growth. *Applied Economics Letters, 3*, 595-597.

Jadhav, P. (2012). Determinants Of Foreign Direct Investments In BRICS Economies: Analysis Of Economic, Institutional And Political Factors. *Procedia-Social And Behavioral Sciences,* 37, 5-14.

Jadhav, P., & Katti, V. (2012). Institutional And Political Determinants Of Foreign Direct Investment: Evidence From BRICS Economies. *Poverty & Public Policy*, 4(3), 49-57.

Jeon, N.B. & Rhee, S.S. (2008). The Determinants Of Korea's Foreign Direct Investment From The United States, 1980-2001: An Empirical Investigation Of Firm-Level Data. *Contemporary Economic Policy*, 26(1),118-131.

Johnston, J. & Dinardo, J. (1997), *Econometric Methods*, 4th Edition, Mc Graw-Hill Companies, United States.

Kapuria, V. (2007). Economic Freedom and Foreign Direct Investment in Developing Countries, *The Journal of Developing Areas*, 41(1), 143-154.

Kasper, W. (2007). *Ekonomik Özgürlük Ve Gelişme*. (Çeviren Bahadır Akın). Ankara: Liberte Yayınları.

Kastrati, S. K. (2013). The Effects Of Foreign Direct Investments For Host Country's Economy, *European Journal Of Interdisciplinary Studies*, Vol: 5 Issue 1, S.26- 38.

Kazemi, M.& Saini, A. (2017). Foreign Direct Investment, Economic Freedom and Democracy. *Int. Journal of Economics and Management*, C.11, Sayı:1, ss. 1 -15.

Kemp, M.C. (1964). *The Pure Theory Of International Trade*. Prentice- Hall, Englewood Cliffs.

Kepenek, Y. & Yentürk, N. (2004). *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Kılıç, R. (2002). *Absolute And Comparative Advantage: Ricardian Model,* Unpublished

Lecture Notes, Department Of Economics, Marshall Hall, Michigan State University, East Lansing, USA,

Kindleberger, C.P. (1969). *American Business Abroad, Six Lectures On Direct Investment*. Yale University Press, New Haven, CT, United States.

Knickerbocker, F.T. (1973). *Oligopolistic Reaction And Multinational Enterprise. Division Of Research*, Harvard University, Cambridge, MA, United States.

Knickerbocker, F.T. (1976). *Market Structure And Market Power Consequences Of Foreign Direct Investment By Multinational Companies*. Occasional Paper No. 8, Washington, D.C.; Center For Multinational Studies.

Kokko, A., Mario, Z. & Ruben, T. (2001). *Trade Regimes And Spillover Effects Of FDI: Evidence From Uruguay*. Weltwirtschaftliches Archiv, Vol. 137, No.1, Pp. 124- 149.

Kotler, P., Jatusripitak, S. & Maesincee, S. (2005). *Ulusların Pazarlanması Ulusal Refah Oluşturmada Stratejik Bir Yaklaşım*. İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Krugman, A. M. (1980). *Internalization As A General Theory Of Foreign Direct Investment: A Re-Appraisal Of The Literature*, Review Of World Economics (Weltwirtschaftliches Archiv), Vol. 116, Issue 2, S. 365-379.

Lall, S. (1976). Theories Of Direct Private Foreign Investment And Multinational Behaviour. *Economic And Political Weekly*, Special Issue, Vol. 11, Nos. 31-33.

Lall, S. (1979). *Multinationals And Market Structure In An Open Developing Economy: The Case Of Malaysia*. Weltwirtschaftliches Archiv, Band 115, 325-350

Lall, S. & Streeten, P. (1977). *Foreign Investment, Transnationals And Developing Countries*. London: Macmillan.

Leamer, E. (1995). The Hecksher Ohlin Model In Theory And Practice. *Princeton Studies In International Finance*, No: 77, , New Jersey: Princeton University Press.

Lemafalussy, A. (1961). *Investment And Growth In Mature Economies*. Oxford: Basil Blackwell And Mott.

Levin, A. - Lin, C.-F. – C. & Chia-Shang, J. (2002). "Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite Sample Properties", *Journal of Econometrics*, 108, pp. 1–24.

Lin, J. Y. & Nugent, J. B. (1995). Institutions And Economic Development. *Handbook Of Economic Development*. Ed. J. Behrman Ve T. N. Srinivasan. Amsterdam Hollanda.

Lipsey, R.E. (2004). *Home-And Host-Country Effects Of Foreign Direct Investment. In Challenges To Globalization: Analyzing The Economics*. University Of Chicago Press, Pp. 333-382.

Macdougall, G.D. A. (1960). The Benefits And Cost Of Private Foreign Investment Abroad: A Theoretical Approach. *Economic Record*, Vol. 36, S.13-35.

Maddala, G.S. & Shaowen W. (1999) "A Comparative Study of Unit Root Tests with Panel Data and A New Simple Test", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 61, pp. 631–652.

Makoni, P. L. (2015). An Extensive Exploration Of Theories Of FDI. Risk Governance & Control. *Financial Markets & Institutions* / Volume 5, Issue 2.

Mandal, P. K. (2016). Taxonomy Of Foreign Direct Investment. *International Journal Of Commerce And Management Research*. Volume 2; Issue 12, Page No. 115-118.

Mauro, P. (1995). Corruption And Growth. *Quarterly Journal Of Economics*, 110(3), 681–712.

Meier, G. M. (1971). *Benefits And Costs Of Private Foreign Investment. In Leading Issues In Economic Development*. Oxford University Press. Singapore.

Metin, N. (2013), *Avrupa Ülkelerinde Ekonomik Özgürlüğün Panel Veri Modelleri Ile Analizi*, Derin Yay.

Meyer, K. (1998). *Direct Investment In Economies In Transition, Aldershot, UK And Northampton*, MA, USA: Edward Elgar, S. 59-79.

Mill, J. S. (2001). *Essays On Liberty*, Kanada, Kitchener: Batoche Books (1859).

Moon H. C & Cho, D. S. (2013). *From Adam Smith To Michael Porter, Evolution Of Competitiveness Theory*. London: World Scientific Pub.

Moosa, I. A. & Cardak, B. A., (2006). The Determinants Of Foreign Direct Investment: An Extreme Bounds Analysis, *Journal Of Multinational Financial Management*, 16, S.199-211.

Moussa, M., Çaha H. & Karagöz, M (2016), "Review of Economic Freedom Impact on FDI: New Evidence from Fragile and Conflict Countries" *Procedia Economics and Finance*, Vol. 38, pp. 163-173.

Narula R. & Dunning J.H (2000). Industrial Development, Globalization And Multinational Enterprises: New Realities For Developing Countries, *Oxford Development Studies*, Vol.28, No.2.

Nayak, D. & R. N. Choudhury (2014). A Selective Review Of Foreign Direct Investment Theories. *Asia Pacific Research And Training Network On Trade Working Papers,* No.143, (Mayıs,2018), Http://Www.Unescap.Org/Sites/Default/Files/AWP%20No.%20143_0.Pdf

North, D. (1990). *Institutions, Institutional Change And Economic Performance (Political Economy Of Institutions And Decisions)*, Cambridge Univ. Press. İngiltere.

Obstfeld, M. & Taylor, A. (1998). The Great Depression As A Watershed: International Capital Mobility Over The Long Run. In *The Defining Moment: The Great Depression And The American Economy In 20. Century*. Ed M. D. Bordo Vd. University Of Chicago Press, Chicago, S.353-402.

OECD (1991). *Technology And Productivity: The Challenge For Economic Policy*. Paris: OECD.

OECD (2002). *FDI For Development, Maximising Benefits, Minimising Costs, Overview*. OECD Report, Paris, (Mayıs, 2018) Www.Oecd.Org

OECD (2008). OECD *Benchmark Definition Of Foreign Direct Investment*. Fourth Edition, (Mayıs, 2018), Www.Oecd.Org .

OECD (2012). *Glassory Of Foreign Direct Investment Related Terms*, (Mayıs, 2018), Www.Oecd.Org .

OECD (2018a). *FDI Regulatory Restrictions Index*. (Mayıs, 2018), Http://Www.Oecd.Org/Investment/Fdiindex.Htm .

OECD (2018b). *FDI Statistics*. (Mayıs, 2018), Http://Www.Oecd.Org/Corporate/Mne/Statistics.Htm

Paakkönen, J. (2010). "Economic Freedom as Driver of Growth in Transition", Economic System, 34, 469-479.

Paul, A., Popovici, O. C. & Calin, A. C. (2014). Countries For FDI. A Public Policy Approach Using The Topsis Method. *Transylvanian Review Of Administrative Sciences*, No. 42 E/2014, Pp. 156-180.

Panahi, H., Assadzadeh, A. & Refaei, R. (2014). Economic Freedom and Economic Growth in Mena Countries, *Asian Economic and Financial Review*, C.4,Sayı:1, ss.105-116.

Pearson, D., D. Nyonna & K. Kim (2012). The Relationship between Economic Freedom, State Growth and Foreign Direct Investment in US States, *International Journal of Economics and Finance;* 4(10): 140-146

Pesaran, M. H. (2007). A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross-Section Dependence, *Journal of Applied Econometrics,* 22, pp. 265-312.

Porter, M. (1980). *Competitive* Strategy, Techniques For Analyzing Industries And Competitors, New York: The Free Press.

Porter, M. (1998). *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press, 1990. (Republished with a new introduction, 1998.)

Porter, M. (1998). *Competitive Advantage Creating and Sustaining Superior Performance With a New Introduction,* Free Press, New York.

Porter, M. (2018). *Competitiveness and Economic Development.* Harvard University, Institute For Strategy And Competitiveness. (Mayıs, 2018), Www.Isc.Hbs.Edu/Competitiveness-Economic- Development/Frameworks- And-Key-Concepts/Pages/The-Diamond- Model.Aspx

Pourshahabi, F., Mahmoudinia, D. & Soderjani, E. S. (2011). FDI, human capital, economic freedom and growth in OECD countries. *Research Journal of International Studies*, 19, 71-81.

Rehman, A. Adil, I. & Anis, H. (2012). Exchange Rate, J Curve And Debt Burden Of Pakistan *Pakistan Economic And Social Review*, 50, 41-56.

Rikardo, D. (1997). *Ekonomi Politiğin Ve Vergilendirmenin İlkeleri*, Belge Yayınları, İstanbul (1817).

Robock S. H. & Simmonds K, (1983). *International Business and Multinational Enterprises,* Irwin, Homewood, IL.

Rodrik, D. (2007). *One Economics Many Recepies* Princeton University Press ABD.

Rodrik, D. (2011). *The Globalization Paradox, Democracy And The Future Of The World Economy.* W. W. Northon & Company, London, New York.

Roignant, B. & Trigeorgis, L. (2011). *Competitive Strategy*, MIT Press.

Romer, Paul M (1993). Two Strategies For Economic Development: Using Ideas And Producing Ideas. Proceedings Of The World Bank Annual Conference On Development Economics, 1992, Supplement To *The World Bank Economic Review* And *The World Bank Research Observer*, Washington, DC, The World Bank, Pp. 63-91.

Root, F. R. & A. Ahmed (1979). Empirical Determinants Of Manufacturing Direct Foreign Investment In Developing Countries. *Economic Development And Cultural Change* 27. No: S. 751-67.

Santhirasegaram, S. (2007), The Impact of Democratic and Economic Freedom on Economic Growth in Developing Countries: Pooled Cross Country Data Evidence, *Journal of Applied Sciences*, 7(11), 1484-1489.

Seyidoğlu, H. (2015) *Uluslararası İktisat Teori, Politika Ve Uygulama*, Kurtis Matbaası, İstanbul.

Shenkar, O. & Luo, Y. (2008), *International Business* (2nd Edition), Sage Publications.

Shin, S. (1998). A Critical Review Of The FDI Theories. *Journal Of Asia Pasific Studies,* Vol. 5, Pp. 179-211

Smit, A. J. (2010). The Competitive Advantage Of Nations: Is Porter's Diamond Framework A New Theory That Explains The International Competitiveness Of Countries?, *Southern African Business Review* Volume 14 Number 1.

Smith, A. (2015). *Milletlerin Zenginliği*, İş Bankası Kültür Yayınları, (1776).

Sodersten, B. & G. Reed (1994). *International Economics*. London: Macmillan Press.

Stiglitz, J. (1996). The Role Of Government In Economic Development. The Annual World Bank Conference On Development Economics. İçinde *Readings in Public Finance*, Ed. Amaresh Baghchi, Oxfgord University Press, 2005, New Delhi, Hindistan.

Stiglitz, J. & J. Rosengard (2015). *Economics Of The Public Sector*, New York: W.W Northon Comp. ABD.

Sturm, J. E., Leertouver, E., & Haan, J. (2002). Which Economic Freedoms Contribute To Growth? A Comment. *Kyklos*, 55(3), 403-416.

Şak, N. (2015). Panel Birim Kök Testleri. Stata ile Panel Veri Modelleri. Selahattin Güriş (Ed.), *Stata ile Panel Veri Modelleri* içinde (s.203-268). İstanbul: Der Yayınları.

Tatoğlu, F. Y. (2013). *İleri panel veri analizi: Stata uygulamalı.* İstanbul: Beta.

Tatoğlu, Ekrem & Glaister, K. W (1998). Determinants Of Foreign Direct Investment In Turkey, *Thunderbird International Business Review*, Vol. 40(3), S.279-314.

The International Institute For Management Development (2017). *2017 Competitiveness Rankings,* (Mayıs, 2018) Https://Www.Imd.Org/Wcc/World-Competitiveness-Center- Rankings/Competitiveness-2017-Rankings- Results/

Thomsen, S. & B. Kalinova, A. Palerm (2010). OECD's FDI Restrictiveness Index: 2010 Update. *OECD Working Papers On International Investment* No. 2010/3

Tomas V. (2015). The Effect Of Economic Freedom On National Competitiveness: Causality From A Panel Of Countries', *Journal Of Economics, Business And Management,* Vol. 3, No. 1, January 2015.

Tunçsiper, B. & Biçen, Ö. F (2014). Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Panel Regresyon Yöntemiyle İncelenmesi". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.9, Sayı:2, ss. 25-45.

Udomkerdmongkol, M., Morrissey, O., & Gorg, H. (2009). Exchange Rates And Outward Foreign Direct Investment: US FDI In Emerging Economies. *Review Of Development Economics,* 13(4),754-764

Ulman, R. & Bujanca, V. (2015). The Impact Of The Economic Freedom On National Competitiveness In The Main Economic Power Centres In The World, *Procedia Economics And Finance* Volume 20, Pages 94-103

Uludağ, R., (1991). *Türkiye'de Yabancı Sermaye Uygulaması*, Alf Matbaacılık, Ankara.

UNCTAD (2017). *World Investment Report: Performing International Investment Governance.* United Nations, (Mayıs, 2018), Http://Unctad.Org/En/Publicationslibrary/Wir2017_En.Pdf

Uras, G. T (1979). *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları*, İstanbul, Formül Matbaası, Kasım 1979.

Uzun, S. (2010). *Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicileri: AB'ye Üyelik Sürecinin Etkisi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Verner, T, (2015). The Effect Of Economic Freedom On National Competitiveness: Causality From A Panel Of Countries. *Journal Of Economics, Business And Management*, Vol. 3 No: 1, January 2015, S. 150-155.

Vernon, R. (1966). International Investment And International Trade In The Product Cycle. *Quarterly Journal Of Economics* 80, No 2, S. 190-207.

Veugelers, R. (1991). Locational Determinants And Ranking Of Host Countries: An Empirical Assessments. *Kyklos* 44. No: 3 S. 363-82.

Vijayakumar, N., Sridharan, P., & Rao, K. C. (2010). Determinants Of FDI In BRICS Countries: A Panel Analysis. *International Journal Of Business Science And Applied Management,* 5(3), 1-13. Volume 27, Issue 5, September 2010, Pages 1079-1089.

Voyer, P. A., & Beamish, P. W. (2004). The Effect Of Corruption On Japanese Foreign Direct Investment. *Journal Of Business Ethics*, 50(3), 211–224.

Westerlund, J. (2007). Testing for Error Correction in Panel Data, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics,* 69(6), 709-748.

Wooldridge, J. M (2002). *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*, The MIT Press, Cambridge.

World Bank (2018). International Economics Dept. Development Data Group. *World development indicators*. World bank.

World Economic Forum (2017). *Global Competitiveness Report 2016-2017.* (Mayıs, 2018)Http://Www3.Weforum.Org/Docs/GCR20162017/05fullreport/Theglobalcompetitivenessreport2016-2017_FINAL.Pdf.

Yalman, N.İ., Sandalcılar, A.R. & Demirkoparan, F. (2011). Özgürlükler ve ekonomik kalkınma: Latin Amerika ve Türkiye. *Atatürk Ü. İİBF Dergisi 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı,* 431-444.

Yay, G.G. (2002). İktisadi Gelişme Demokrasi İlişkisi Üzerine Bir Sınama, İstanbul İktisat Fakültesi, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 2002, 52(1), 27-54

Yenipazarlı, A. (2009). *Ekonomik özgürlükler ve ekonomik büyüme üzerine etkisi: Türkiye üzerine bir zaman serisi analizi*, Yayımlanmamış doktora tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yereli, A. B. (2003). *Ekonomik Özgürlükler Ve Türkiyede Devlet Birey İlişkisi*, Ankara: Gazi Yayınevi.

Yıldırım, S. (2009). Aghion-Howitt Büyüme Modeli Çerçevesinde Ekonomik Özgürlük Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Panel Veri Analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 259-268.

Yuen-Ling, N., Wai-Mun, H & Geio-Mie, T.(2008). Real Exchange Rate And Trade Balance Relationship An Empirical Study on Malaysia. *International Journal Of Business And Management,* Vol. 3. No: 8. S. 130-137.

Zebregs, H. (1998), Can The Neoclassical Model Explain The Distrubition Of Foreign Direct Investment Across Developing Countries? *International Monetary Fund, Working Paper*, WP/98/139, 1998.

Zghidi, N., Sghaier, I., Abida, Z. (2016). "Does Economic Freedom Enhance the Impact of Foreign Direct Investment on Economic Growth in North African Countries? A Panel Data Analysis". *African Development Review*, C. 28, Sayı:1, ss. 64-74.

Zimring, A. (2015). Testing The Heckscher-Ohlin-Vanek Theory With A Natural Experiment. *Research Seminar In International Economics*. Gerald R. Ford School Of Public Policy. The University Of Michigan Ann Arbor, *Michigan Discussion Paper* No. 642.